

Hvad danske Industridrivende forlange af Staten.

En Oversigt.

Af

Aleksis Petersen-Studnitz.

I.

Industrielle Organer.

Danmarks Industri- og Haandværkerforeninger. Fællesrepræsentationen. Spørgsmaalet om Industri- og Handelskamre.

De Organer, gennem hvilke Industriens Interesser varetages, kunne være private, frivillige, eller offentlige, tvungne, eller af en blandet, halvt privat halvt offentlig Karakter.

Private, frivillige Organer have vi under en Mængde forskellige Former, alt efter de forskellige Formaal, der ønskes fremmede. Formaalet kan være at fremme bestemte industrielle Klassers Interesser, at beskytte Arbejderne mod Arbejdsgiverne, eller disse mod hine, og hertil svare da Foreninger af Arbejdere og Foreninger af Arbejdsgivere. Formaalet kan være at fremme bestemte industrielle Fag, enten set fra et almindeligt industrielt Standpunkt, eller særlig fra Mestrenes eller særligt fra Svendenes, og i Overensstemmelse hermed have vi Fagforeninger, Mester- og Svendeforeninger osv. Her kunne vi ogsaa

nævne de frivillige «Lav», Forbindelser mellem enten kun Mestre eller (i videre Forstand) baade Mestre og Svende i samme eller beslægtede Fag. Formaalet kan være at fremme visse industrielle Formaal, som f. Ex. det industrielle Understøttelsesvæsen, Dannelsesvæsen, Kreditvæsen, Forsikringsvæsen m. m., og hertil svarer da atter en Række af forskjelligartede Korporationer. Gjennemgaaende søges Formaalene realiserede gennem Korporationer, Foreninger, Sammenslutninger, idet den isoleret staaende Fabrikant, Fabrikarbejder, Haandværksmester, Haandværkssvend osv. i Reglen vil være magtesløs. De industrielle Korporationer kunne ogsaa klassificeres efter det territoriale Omraade, deres Virksomhed rækker over, idet de enten kunne virke for det hele Land eller for en enkelt Landsdel eller kun for en enkelt By. «Industri- og Haandværkerforeningerne», hvis Formaal ganske i Almindelighed er at fremme og varetage Industriens og de Industri-drivendes Tarv, virke oftest kun for en enkelt By.

En Statistik over det hele private industrielle Foreningsvæsen haves for Danmark ligesaa lidt som for noget andet Land, hvor interessant den end kunde være. Kun over en Del af de industrielle Organer, til hvilke ovenfor hentydedes, foreligger der Oplysninger.

I Aaret 1879 lod Industriforeningen i Kjøbenhavn ved sin Sekretær, Hr. cand. jur. C. Nyrop, udarbejde en statistisk Oversigt over Danmarks Industri- og Haandværkerforeninger *). Denne Oversigt er

*) Danmarks Industri- og Haandværkerforeninger. . Nogle Oplysninger til Brug ved Dannelsen af en Fællesrepræsentation for dansk Industri og Haandværk. Industriforeningen i Kjøbenhavn. 1879.

ganske vist ikke fuldstændig, men den mangler dog vel neppe saa meget i at være det, og den omfatter:

3 københavnske Foreninger	med	8,010	Medlemmer
20 sjællandske	—	2,877	—
7 loll. falsterske	—	1,160	—
10 fynske	—	1,370	—
41 jyske	—	8,977	—
Ialt 81 Foreninger med		22,394 Medlemmer.	

Næsten alle disse Foreninger have deres Sæde i Kjøbstæder; kun 9 findes udenfor saadanne.

I 1879 forenede Størstedelen af disse væsenlig lokale Organer sig om et Central-Organ. Tanken herom havde allerede tidligere været fremme*), og i Tyskland — der i saa mange Haandværkerforhold har været bestemmende for os — havde man allerede flere Aar før faaet dannet industrielle Fællesorganer, bl. a. «Centralverband deutscher Industrieller», der søger «at bringe de enkeltvis bestaaende industrielle Foreninger i Forbindelse gennem sig og som Central-Organ at repræsentere deres fælles Interesser», endvidere den tyske almindelige Haandværkerkongres m. fl. Organer. Danmark fulgte efter, og efter at Grunden var bleven lagt paa et Møde i Horsens 1878, blev det danske industrielle Centralorgan endelig dannet paa det af Danmarks Industri- og Haandværkerforeninger i Kjøbenhavn i Juli 1879 afholdte Centralmøde**). Derefter er der da nu «for Foreninger i alle Egne af Danmark, hvis Hovedformaal er at virke for Industri og Haandværk»,

*) l. c. p. 42 fg.

***) Jfr. Beretning om Forhandlingerne paa Danmarks Industri- og Haandværkerforeningers Centralmøde i Kjøbenhavn 16.—19. Juli 1879. Kbhvn. 1879.

dannet «en Fællesrepræsentation, der har som Maal at fremme dansk Industri og Haandværk og at værne om de dertil knyttede Interesser» *).

*) Love for «Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk» § 1. — Vi hidsætte her følgende Hovedbestemmelser i Fællesrepræsentationens Love: Fællesrepræsentationen bestaar af et Repræsentantskab og en Bestyrelse (§ 2). Hint bestaar af 27 Repræsentanter, denne af 5 af disses Midte valgte Bestyrelsesmedlemmer (§ 3). Til Valg af disse Repræsentanter danne de under Repræsentationen hørende Foreninger 5 Afdelinger — Kjøbenhavn, Sjælland (udenfor Kjøbenhavn) med Bornholm og Møn, Lolland-Falster, Fyn med omliggende Øer, endelig Jylland, — saaledes at der vælges 9 Repræsentanter for den kjøbenhavnske, 3 for den sjællandske, 3 for den lolland-falsterske, 3 for den fynske og 9 for den jyske Afdeling (§ 4). Afdelingerne dannes af Delegerede fra de i hver Afdelingskreds under Repræsentationen hørende Foreninger (§ 5). I hvert Aars April Maaned afholdes Delegeretmøde for hver Afdeling for sig i en af de i Afdelingen repræsenterede Byer for at vælge Afdelingens Repræsentanter. Valgbar til Repræsentant er ethvert Medlem af en af de i vedkommende Kreds under Repræsentationen hørende Foreninger. Hvert Aar fratræder en Tredjedel, saa at der medgaar 3 Aar til en fuldstændig Fornyelse af Repræsentantskabet. Paa Delegeretmøderne behandles desuden Æmner vedrørende Haandværk og Industri (§ 6). Bestyrelsen bestaar af et Medlem fra hver af de 5 Afdelingskredse. Dens Medlemmer vælges af Repræsentantskabet og ud af dettes Midte paa 3 Aar; men Gjenvalg kunne finde Sted (§ 7). Bestyrelsens Formand er det for Kjøbenhavn valgte Medlem; den vælger en Næstformand og antager en lønnet Sekretær, der tillige er Kasserer (§ 8). Den forestaar alle løbende Forretninger og varetager alle Fællesinteresser, udfører alle Repræsentantskabets Beslutninger, repræsenterer Fællesrepræsentationen udadtil, forbereder Sager, der skulle behandles paa Repræsentantskabsmøderne, tilkalder til enhver Forhandling, der direkte vedrører Haandværkernes theoretiske Uddannelse, en Repræsentant fra det tekniske Selskab i Kjøbenhavn, aflægger Regnskab og Beretning, fremlægger Budget etc. (§ 9). I hvert Aars Juli Maanedes sidste Halvdel afholdes Repræsentantskabets Aarsmøde, som Regel offentligt. Her aflægges Bestyrelsens Formand Beret-

Af alle Danmarks Industri- og Haandværkerforeninger havde i Aaret 1881—82 meldt sig ind under denne «Fællesrepræsentation for dansk Industri og Haandværk» ialt 71 Foreninger med 20,369 Medlemmer, nemlig:

4 københavnske *) Foreninger med	8,169	Medlemmer
21 sjællandske	—	2,848
7 loll. falsterske	—	1,172
6 fynske	—	1,033
33 jydske	—	7,147
Ialt 71 Foreninger med	20,369 Medlemmer.	

Det store Flertal af Danmarks Industri- og Haandværkerforeninger har saaledes sluttet sig til Fællesrepræsentationen. Denne faar sine pekuniære Virkemidler gennem Kontingenter fra de under den hørende Foreninger (beregnete à 15 Øre pr. Medlem, altsaa en aarlig Indtægt paa c. 3000 Kr.). Dens Virksomhed giver sig Udtryk paa Delegeret-, Bestyrelses- og Repræsentantskabsmøder, gennem dens Henvendelser til Re-

ning om Forretningernes Gang i det forløbne Aar, afgiver Regnskab og fremlægger Budget. Endvidere forhandles her om Sager vedrørende Industri og Haandværk (§ 10). Senest 8 Uger efter Repræsentantskabsmødet afgives Beretning om det til de forskjellige Foreninger (§ 11). Naar Bestyrelsen og Repræsentantskabet finder Anledning dertil, afholdes, skiftevis i hver Afdelingskreds, et almindeligt dansk Industrimøde, hvor samtlige Delegerede og Repræsentanter bør være tilstede (§ 14).

*) De 4 københavnske Foreninger ere: Industriforeningen (6159 Medl.), Haandværkerforeningen (890 Medl.), Foreningen til Lærlinges Uddannelse (1000 Medl.) og Industriselskabet af 1877 (120 Medl.); men denne sidste Forening — der ikke findes nævnt i den oven citerede Fortegnelse over Danmarks Industri- og Haandværkerforeninger — er senere ophørt at existere.

geringen og andre Avtoriteter, gennem de af den udgivne Hefter, «Meddelelser fra Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk. Redigeret af C. Nyrop» (heraf udkommet i 1879—82 Nr. 1—16).

Det Offenlige varetager selvfølgelig ogsaa de industrielle Interesser gennem sine almindelige administrative og legislative Organer, men spørge vi om Organer, indsatte af det Offenlige med det særlige Hverv at varetage Industriens Interesser, bliver der for Danmark Intet at omtale*). I andre Stater, derimod, findes der forskjellige saadanne Organer. Snart er det officielle «Handelskamre», der ved Siden af at varetage Handelen, have det udtrykkelige Formaal ogsaa at varetage Industriens, navnlig Storindustriens Interesser. Snart er det «Handels- og Industrikamre», der ved Siden af en særlig Afdeling for Handelsanliggender have en anden særlig for Industri- og Haandværksspørgsmaal. Snart er det eksklusive «Industrikamre» eller «Haandværkskamre». Atter paa nogle Steder ere de officielle lokale Industrikamre knyttede sammen ved et officielt Centralorgan (i Würtemberg f. Ex. «Centralstelle für Gewerbe und Handel»), paa samme Maade som de private lokale Industriforeninger samle sig om en privat Centralrepræsentation. Og endnu flere offentlige Organer kunne nævnes, der alle skyldes den Erkjendelse, at Regeringen vanskelig tilbørligt kunde varetage Industriens Interesser, naar den ikke ad officiel Vej og gjen-

*) Jfr. mine Artikler om Varetagelsen af de økonomiske Interesser. Nationaløkonomisk Tidsskrift Bd. XV.

nem faste Institutioner kom i Forbindelse med Udøverne af industriel Virksomhed og gennem disses lovlige Repræsentanter erfarede, hvorledes de opfatte de industrielle Forhold.

I Danmark fattes imidlertid disse officielle Organer. Der har været stillet Forslag om Indførelsen af «Handelskamre», der ogsaa skulde varetage Industrien, d. v. s. den store Industris Interesser, — Forslag, der ere blevne stillede af Børsudvalget, Grosserer-Societets-Komiteen og Andre *); men «Fællesrepræsentationen» har for Størstedelen forholdt sig noget afvisende eller dog kritisk ligeoverfor disse Forslag. Alligevel sluttede Fællesrepræsentationens Bestyrelse den i en Skrivelse (af Juli 1881) til Repræsentantskabet givne Kritik af Grosserer-Societets-Komiteens Forslag med en Tiltrædelse af dette Forslag, forsaavidt det gik ud paa, «at der oprettes Institutioner med det Formaal at virke for Handelens og Industriens Interesser, blandt Andet ved at yde Statsmagten sagkyndig Assistance ved Behandlingen af Spørgsmaal vedrørende Handel og Industri.» Kun fastholdt den, «at der gives Industrien, saavel den store som den lille Industri, en tilbørlig og med Handelen ligeberettiget Indflydelse paa disse Institutioners Sammensætning.» Som heldigst ansaa den det, at der «navnlig for at Særinteresser ikke skulle gjøre sig for stærkt gjældende», «dannes Repræsentationer, som paa engang rumme Talsmænd for Handel og Industri, og hvis Benævnelser paa en passende Maade antyde denne dobbelte Opgave.» Saafremt saadanne Repræsentationer («Hand-

*) Jfr. de forskjellige Artikler og Aktstykker Handelskammer-sagen vedrørende, der findes i Nationaløkonomisk Tidsskrift XIV og Bd. følg.

els- og Industri-kamre») ikke skulde blive realiserede, fastholdt den «paa det Bestemtteste», «at der skabes selvstændige Institutioner til at varetage Industriens Interesser [«Industri-kamre», «Haandværkerkamre»], som under Varetagelsen af disse, og navnlig overfor Statsmagten, kommer til at indtage en med Handelsstandens Repræsentationer [«Handelskamre»] ligeberettiget Stilling». Særlig fremhævedes det som det Rigtige, «at den store Industri virker sammen med den lille og faar sin fælles Repræsentation sammen med denne.» Endelig saa Bestyrelsen «ikke rettere, end at den alt bestaaende Fællesrepræsentation for dansk Industri og Haandværk er et naturligt og hensigtsmæssigt Grundlag for en forventet af Statsmagten sanktioneret Repræsentation for den danske Industri», og den mente, at der burde vises al mulig Imødekommen» med Hensyn til Foretagelsen af «saadanne Omdannelser i Organisation og Sammensætning, som Statsmagten maatte finde nødvendige efter den ny officielle Betydning, der tillægges» Fællesrepræsentationen. «At ogsaa den ekstraktive Industri, derunder navnlig Agerbruget, kommer til i fuldt Maal at indvirke paa Sammensætningen af en saadan forventet Repræsentation», ansaa Bestyrelsen som retfærdigt. Men disse Bestyrelsens Udtalelser blev paa Repræsentantskabsmødet i Kjøbenhavn, Juli 1881, betegnede som uklare og som værende for anerkjendende ligeoverfor Grosserer-Societets-Forslaget. Nogle af Repræsentanterne gik saa vidt i deres Overvurdering af Fællesrepræsentationen — en rent privat Forening, der kun repræsenterer en Del af den danske Industri og en Forening, der ikke uden at stille betydeligt for højt kan tro at kunne «tale paa hele den danske Indu-

stris Vegne», — nogle Repræsentanter, sige vi, gik saa vidt, at de forlangte den rent private Forening indrømmet en med det paatænkte officielle Handelskammer «ligeberettiget Stilling». Af Forsamlingens Flertal blev det dog betegnet som «naturligt og ønskeligt, at et eventuelt Handelskammer under sig samler de dermed beslægtede Interesser»; men den hævdede samtidigt, «at den derved frembragte Repræsentation kun kan blive et Udtryk for Handel og Søfart», og den gik «selvfølgelig» ud fra, «at den alt bestaaende Fællesrepræsentation for dansk Industri- og Haandværk er et naturligt og hensigtsmæssigt Grundlag for en forventet af Statsmagten sanktioneret Repræsentation for den danske Industri.»

Dette: at blive anerkjendt som den danske Industris officielle Organ har fra første Færd været Fællesrepræsentationens Ambition, og der kan i saa Henseende henvises til, at dens Bestyrelse allerede ved sin første Henvendelse til Regeringen (i en Skrivelse til Indenrigsministeriet af 11. Sept. 1879), udtalte, at Fællesrepræsentationens «Maal vil være at blive et saa vidt muligt officielt Organ for det danske Haandværk og den danske Industri, og den vil som saadant sætte Pris paa at staa i nøje og velvillig Forbindelse med det høje Ministerium.» Men videre end til at være en privat Forening, en Sammenslutning af de fleste danske Industri- og Haandværkerforeninger, der atter i Hovedsagen ere Organer for Haandværkernes og de mindre Industridrivendes Interesser, er Fællesrepræsentationen dog ikke kommen. Den har imidlertid i sin korte Levetid arbejdet med saa stor Ihærdighed, at der i en Redegjørelse for de Forhold, hvormed vi i det Følgende

ville have at beskæftige os, maa indømmes den en fremtrædende Plads.

Sluttelig bemærke vi, at de industrielle Organer, der hedde Lav, tvungne Lav, ville finde deres Omtale i Afsnit III, Afsnittet om Næringsloven.

II.

Industriens Statistik.

Statistik og Toldreform. Fællesrepræsentationen og Industristatistik. Kommunal Industristatistik.

Den af den svenske Regering for et Par Aar siden nedsatte store Toldkommission blev der overdraget det Hverv nøjagtigt at undersøge det svenske Næringsliv og derom at afgive Beretning. Beretningen foreligger nu i tre Kvartbind, der ikke blot indeholde Forslag til en ny Toldtarif, men navnlig meddele et meget udførligt statistisk Materiale til Belysning af den svenske Industris Stilling i de sidste tyve Aar. Da den danske Regering ifjor fremsatte sit Toldlovforslag, stod der ikke bag dette noget mere omfattende industristatistisk Materiale, og i denne Anledning bemærker Landstingsudvalget i den af det afgivne Betænkning: «Ligesom Ministeren selv erkjendte Vanskeligheden ved at faa den fornødne Oversigt over samtlige Landets Produktionsvirksomheder, saaledes maa ogsaa Udvalget fremhæve Ønskeligheden af en mere grundig og omfattende Kundskab derom, og det skal derfor tillade sig at henlede Finansministerens Opmærksomhed paa Hen-

sigtsmæssigheden af, at der til Brug for fremtidige Toldlovsbehandlinger tilvejebringes et historisk-statistisk Materiale i Lighed med det, der f. Ex. ledsager den svenske Toldkomité's Betænkning, saaledes at man deri kan finde de fornødne Oplysninger om de forskjellige Næringsvejes Udbredelse, Virksomhed, Frem- og Tilbagegang, Indførsels- og Udførselsmængden af de Varer, som de tilvirke, Antallet af Arbejdere, som de beskæftige, sondret efter Alder og Kjøen, Arbejdets Beskaffenhed, Arbejdstiden og Arbejdslønnens Størrelse i de forskjellige Arter af industrielle Etablissementer m. m.» Enkelte statistiske Oplysninger indeholdtes vel i de talrige Andragender, der i Anledning af Toldlovens Forelæggelse fremkom fra de Industridrivende (jfr. nedenfor under Afsnittet om Toldloven); dog ingen af dem gav Oplysning om Arbejdslønnen — hvad dog ikke er saa overraskende —; men «ogsaa Oplysning om denne vilde efter Udvalgets Skjøn være af Betydning ved Afgjørelsen af, om der bør ydes den paagjældende Virksomhed Beskyttelse.»

Der er i de her anførte Betragtninger tilkjendt Industristatistiken en bestemt praktisk Opgave: den, nemlig, at lette »fremtidige Toldlovsbehandlinger«, og ganske specielt at være vejledende ved Afgjørelsen af Spørgsmaalet: Beskyttelse eller Ikke-Beskyttelse. Men adskillige andre praktiske Opgaver kunde en Industristatistik tjene, og naar de Industridrivende klage over saa mange Forhold og henvende sig til Lovgivningsmagten med saa mange Ønsker, vilde det aabenbart være af Betydning for dem, om de — i Stedet for blot at motivere deres Klager og Ønsker ved almindelige Talemaader, Følelser, Stemninger, individuelle Indtryk og spredte Iagttagelser

— kunde producere saadanne Tal, saadanne positive Data, en saadan Statistik, at det deraf fremgik, at deres Klager og Ønsker hvilede paa et sikkert Grundlag, paa noget Andet og Mere end den sædvanlige Misfornøjelse med, hvad man har, og Sorgen over de svundne «gode gamle Dage».

I Erkjendelsen af en Industristatistik's store praktiske Nytte henvendte de Industri- og Haandværkerforeninger, der i 1879 vare samlede i Kjøbenhavn til et Centralmøde, sig til Regeringen med den Anmodning, at Regeringen vilde gjøre Skridt til Tilvejebringelsen af en Industristatistik, og i de følgende Aar har «Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk» gjentagne Gange betonet Ønskeligheden af Tilvejebringelsen af en saadan Statistik, — ja ikke blot det, men tillige selv efter Evne søgt at gjøre noget for at fremskaffe Bidrag i industristatistisk Retning, navnlig ved gennem sin Sekretær, cand. jur. C. Nyrop, at lade udarbejde forskjellige Oplysninger, saasom om Svendeprover, om rejsende Haandværkssvende, om vore tekniske Skoler. Hvad der vil kunne fremskaffes ad privat Vej, vil imidlertid aldrig kunne være mere end statistiske Bidrag, i Almindelighed mindre Bidrag, til Belysning af enkelte Forhold; en samlet Industristatistik vil selvfølgelig ingen privat Mand eller Institution kunne overkomme, og vil Regeringen ikke tage sig af den Sag, ere Udsigterne ikke glædelige. Hidtil har Administrationen i Danmark ikke vist Statistiken megen Interesse, og saalænge de paagjældende Ministre ikke af Rigsdagen udbede sig fyldestgjørende Bevillinger i statistiske Øjemed, er det rimeligt nok, at saadanne ikke gives. Om Rigsdagens Beredvillighed til at bevilge det

Fornødne, har man ingen Ret til at tvivle, saalænge man ikke for Alvor og uden Resultat har henvendt sig til den.

Medens der for Øjeblikket ikke er megen Udsigt til, at Statens statistiske Bureau i en nærmere Fremtid vil optage den store industristatistiske Opgave, har vort kommunale kjøbenhavnske statistiske Kontor gjort paa-skjønnelsesværdige Skridt i denne Retning, idet Københavns Kommunalbestyrelse har ladet indsamle Oplysninger om Hovedstadens Industri- og Haandværksforhold, der ville blive bearbejdede i Aarets Løb. «Magistraten har, efter nøje Overvejelse, besluttet ikke paa Forespørgselsskemaerne at optage nogen Rubrik, hvis Besvarelse kunde antages at volde den Enkelte Betænkelighed. Ihvorvel det nemlig gjælder om disse Forespørgselsskemaer som om andre lignende af Magistraten udsendte, at Besvarelserne kun ville blive benyttede i rent statistiske Øjemed og ikke i nogensomhelst Retning, der vedkommer den enkelte Borgers Skatteevne, hans Forhold til det Offenlige eller hans Forhold til Private, saa har man dog, i Overensstemmelse med de Erfaringer, som ere indhentede i Udlandet, anset det for rigtigst at udelade Forespørgsler om Arbejdslønnen, om Mængden af Raaprodukter og Mængden af producerede Fabrikata i hver enkelt Virksomhed. Med Hensyn til de sidste Spørgsmaal turde det, selv om der for den enkelte ingen Betænkelighed var ved at besvare dem, være vanskeligt at faa saadanne Oplysninger, at man ud fra disse vilde kunne naa et korrekt Resultat. Med Hensyn til Spørgsmaalet om Arbejdslønnens Størrelse vil man rettest kunne søge Oplysning om denne ad anden Vej.»

Naar de danske Industri- og Haandværkerforeninger strax ved deres første samlede Henvendelse til Regeringen fremkom med et Ønske om Tilvejebringelsen af en Industristatistik, have de vist, hvad Betydning de tillægge denne. Men om Industristatistikens Betydning — der rækker langt videre end til de ovennævnte praktiske Opgaver — om hvorledes det staar til med den danske og med fremmede Landes Industristatistik, — kunne vi henvise til, hvad der tidligere er fremkommet herom i Nationaløkonomisk Tidsskrift og Nationaløkonomisk Forening*).

III.

Næringsloven.

Misfornøjelse med Næringsloven. Forlangender om «Revision», Lavsspørgsmaalet. Svendeproe-Spørgsmaalet. Mindre Punkter.

En Hovedklage er «Løsheden», — denne «Løshed», der, efter hvad der siges, har stillet Nutidens Haandværk og mindre Industri saa misligt i saa mange Retninger, i Forholdet mellem Haandværkerne indbyrdes, mellem Arbejdsherre og Arbejder, mellem Mester og Svend, mellem Mester og Lærling, i Forholdet ligeoverfor Konsumenterne, i Forholdet ligeoverfor den udenlandske Konkurrence osv. osv., — medens Fortidens Haandværk i sin faste Organisation havde det Holdepunkt, der nu savnes saa haardt. Og det er, paastaas der videre, Lovgivningen der er Skyld i

*) Nationaløkonomisk Tidsskrift Bd. XVI, XVII.

denne Løshed; det er den liberale Lovgivning, der har ryddet det Gode bort med det muligvis mindre Gode, og det er derfor ogsaa Lovgivningens Pligt at gjøre det godt igjen, som den har ødelagt. Til Staten og Lovgivningen stilles da Fordringerne, — og med Forkjærlighed henvises til, at i andre Lande — d. v. s. i Tyskland, hvor samme eller lignende Fordringer ere fremkomne, har Lovgivningsmagten vist sig ikke utilbøjelig til at slaa ind i et ganske andet Spor end den liberale Økonomis.

Paa de danske Industri- og Haandværkerforeningers Centralmøde i Kjøbenhavn 1879 indrømmedes det af nogle Talere, at Friheden havde bragt nogle Goder og havde en vis Andel i det umaadelige økonomiske Opsving, der har fundet Sted, efter at Næringsfriheden er bleven delvis gennemført, — men der tilføjedes: «Spurgte man Indehaverne af Industri og Haandværk, om de havde arbejdet med Tilfredshed i de siden Næringsloven forløbne Aar, vilde Svaret næsten enstemmigt lyde: Nej! Og spurgte man om Grunden til Utilfredsheden, vilde man i Reglen faa Anvisning paa Næringsloven». Før «Sagens Afgjørelse nærmede sig» (Næringsloven af 1857), agiteredes der voldsomt i det store Spørgsmaal: Lav eller Frihed. «Friheden var gaaet af med Sejren; men hvad blev der saa gjort i Overgangstiden fra 1858 til 1862? Havde Mestrene, der holdt paa Tvangen, opgivet deres gamle Ideer og sluttet sig til det Ny, eller havde de, der kæmpede for Friheden, sørget for et Værn mod dens Udskejelser? Havde de Smaa med de smaa Kapitaler tænkt paa at samle sig for at møde de store Kapitaler, eller havde man gjort noget for Forholdet mellem Svend og Mester,

Lærling og Mester? Nej, det lod til, at man ligesom havde udtømt sine Kræfter paa Agitationen, — for derefter at hengive sig til mismodig Uvirksomhed og lade Tiden raade.» Men Tiden raadede ikke godt. De gamle Lav «fortjente i alt Fald i ét Punkt al Respekt: Disciplinen; denne kunde være brugt i gal Retning, men allerede det, at der var Disciplin var en god Ting.» Efter Næringsfrihedens Gjennemførelse var Disciplin bleven afløst af Disciplinløshed. Man saa nu «Ulemperne af intetsteds at have en samlet Korporation af Mestre». «Forholdet mellem Mestre og Svende var i de senere Aar herhjemme blevet saa galt, at det næsten var utaaleligt, og Noget maatte derfor gøres». «Men var Forholdet mellem Mestre og Svende besværligt, saa var det med Hensyn til Lærlingene kommet til et saadant Yderpunkt, at det ikke længer kunde gaa.» Staten maatte træde til. En Lærlingelov maatte gives, en Lov om Voldgiftsret, Arbejderretter. En enkelt Taler (Sparekasseinspektør Faber) anbefalede ogsaa Indførelsen af de Schulze-Delitzschske Kreditforeninger og af Raastofforeninger, «som aldrig havde været forsøgte herhjemme, et Vidnesbyrd om den Mangel paa Associationsevne, der karakteriserer den danske Haandværkerstand». Men af Haandværkere (Bagermester Stilling) sagdes det, at «Fabers Associationer neppe vilde have samme Betydning for Danmark som for Udlandet.» Derimod forlangtes Indførelsen af Mesterprøver som «det eneste Middel til at værne imod at Alle og Enhver drev Haandværk.» «Staten anordnede jo Prøver» — saaledes lød den ejendommelige Motivering — «for Læger,

Jurister og Skolelærere; det var vel derfor ikke saa ubilligt at fordre, at ogsaa den store Klasse af Befolkningen, der frembringer Alt, hvad der bruges i det daglige Liv, kom til at aflægge tilstrækkeligt Bevis for, at den virkelig kan præstere, hvad den paatager sig.» Endvidere: obligatoriske Svendep prøver. «Det, der havde foranlediget Forstyrrelsen og gjort, at man endnu ikke havde faaet Fodfæste, var Maaden, hvorpaa Næringsloven overrumplede Haandværkeren [trods aarelang Bebudelse af Loven før dens Vedtagelse i 1857, og trods fireaarig Forberedelsestid til dens Ikrafttræden i 1862], ved nemlig at tage Alt det fra ham, han havde haft tidligere, og hvortil han skulde støtte sig [o: Lavene]. Taleren [Malermester Schmiegelov] saa derfor ikke nogen anden Maade at tilvejebringe Fasthed paa end at faa noget af det Gamle slaaet fast igjen, f. Ex. Svendep prøverne.» Overhovedet var der det Gale ved Næringsloven, at den gjorde det saa let at erhverve Borgerskab, — «Noget, som især trykkede den lille Bedrift. Man havde i 1857 tænkt sig at lette den Ubemidlede Vejen til Selvstændighed; men det var Kapitalen og ikke den Ubemidlede, der havde haft Fordelen deraf. Snævrere Grænser for Erhvervelsen af Borgerskab vilde maaske være et vigtigt Skridt til at forbedre Tilstanden.» Ogsaa var det galt, at der «siden 1857 ikke var gjort Noget for at bevare Kjøbstæderne; tværtimod. I Strid med Aanden i Næringsloven [saaledes som Urmager Willumsen forstod den] blev det f. Ex. tilladt at forene Borgerskab paa Detailhandel og Haandværk, hvilket igjen førte til Ødelæggelse af Forholdet mellem den egenlige Haandværksmester og Svendene, idet disse ofte forlod

Mestren for at arbejde for «Mændene fra Landevejen», som de kaldes.»*)

Forhandlingerne paa Centralmødet om vore Haandværksforhold førte da til den Erklæring: «Delegerede fra Danmarks Haandværker- og Industriforeninger udtale sig for Ønskeligheden af, at Næringsloven af 29. Decbr. 1857 bliver underkastet en omhyggelig og sagkyndig Revision i Overensstemmelse med den siden hin Tid stedfundne almindelige Udvikling for om muligt gennem en saadan Revision at opnaa Forbedringer i mange af de uheldige Forhold, hvorunder den danske Haandværkerstand for Tiden virker.» Og disse «Forbedringer» maatte da bestaa i Dannelsen af industrielle Korporationer, Indførelsen af Mester- og Svendeprøver, Organisation af Læringlevæsenet, Vanskeliggjørelse af Erhvervelse af Borgerskab — kort sagt: Organisation ved Staten af Industrien fra ovenaf og helt nedgjennem, og Indskrænkninger af Erhvervsfriheden.

Paa Haandværkerforholdene i Danmark har Tyskland altid øvet en overvejende Indflydelse. Saaledes ogsaa nu. Den Bevægelse, som kom til Orde paa Haandværkernes ovenomtalte «Centralmøde», og som fremdeles fortsættes i deres «Fællesrepræsentation», har fra Tyskland modtaget stærke Impulser. Fra Tyskland skyller den socialpolitiske Bølge ind over os. Den bringer mange Ting med sig, gamle og ny; den bringer

*) Beretningen om Forhandlingen paa Centralmødet S. 94—113.

med sig Fordringen om, at der hvor man tidligere rev ned, skal man nu bygge op.

Den gamle Lavsbygning og hvad dermed hørte sammen, rev de Liberale ned. Den «sociale Reforms» Mænd forlange, at en ny Bygning bygges op.

Under Forhandlingerne om Næringsloven af 1869 for det nordtyske Forbund erklærede Forbunds-kommis-særen Dr. Michaelis: «Forbundsraadet opfatter ikke Udkastet til en Næringslov saaledes, som man opfatter en Forfatning, ved hvilken man i en lang Aarrække ikke agter at røre. Den opfatter Udkastet som det Grundlag, paa hvilket Forbundets Næringslov skal udvikle sig. Vi have ikke en Lov for os, der af-slutter Næringslovgivningens Udvikling; men vi ville gennemføre en Lov, der først muliggjør Næringslovens fælles Udvikling i det nordtyske Forbund, fordi den af-giver et fast og sikkert Udgangspunkt.» Dr. Michaelis karakteriserede paa en meget træffende Maade den tyske Næringslov. Den ryddede Grunden og blev et Udgangs-punkt. Men den blev neppe et Udgangspunkt ganske saaledes som den liberale Nationaløkonom havde tænkt sig det. Den blev ikke fortsat af ny Love, der yderligere ryddede bort. Tværtimod har man paa den Grund, som Loven af 1869 ryddede, søgt at tage fat paa det reorganiserende Arbejde, og i det korte Tidsrum, der er forløbet siden den udkom, er der alle-rede blevet gennemført en Række af Ændringer i den, — Ændringer i indskrænkende og organiserende Retning *). Mere endnu forlanges, og mere vil komme, — først i Tyskland, bagefter i Danmark.

*) Jfr. min Oversigt over den tyske økonomiske Lovgivning 1871—81 i Nationaløk. Tidsskr. XIX, samt specielt min Rede-

Bevægelsen gaar fra Naboen i Syd op imod os. Strømningerne i det tyske Næringsliv rive, mer eller mindre, ogsaa os med sig.

Paa den tyske socialpolitiske Forenings femte Generalforsamling (1877) blev netop disse Strømningers Beskaffenhed karakteriseret. Der findes — blev det her udførligt udviklet (af Professor Schmoller) — paa Næringslivets Omraade en Række af Strømninger — Lavsvæsenets, den bureaukratiske Stats, Næringsfrihedens, den sociale Reforms —, der paa en vis Maade ligge som geologiske Lag ovenpaa hverandre, men saaledes at intet af Lagene fuldstændigt dækker eller fortrænger de andre: de ældre ligge vel dybt nede, men de træde dog hist og her frem til Overfladen, de gjøre sig gjældende og forsvare deres Existens og forlange, at der tages Hensyn til dem, — og en Ligevægt mellem disse forskellige Kræfter skal netop Lovgivningen tilsigte. I Nutiden er det den saakaldte «sociale Reforms» Strømning, der navnlig trænger frem med Magt. Og det var den «sociale Reforms» Mænd, som paa den nævnte Generalforsamling afsluttede Diskussionen om Næringslovens Reform*) med en saalydende Udtalelse:

«Den Reform af Næringsloven, der for Tiden er nødvendig, kan hverken bestaa i en Gjenopliven af Lavsvæsenet eller i en almindelig ved Staten foretaget Organisation af Industrien; men den maa forsøge med Hensyn til de Punkter i vort industrielle Liv, hvor der er betydelige Misligheder og følelige Huller, der ikke

gjørelse for de sidste Aars industrielle Lovgivning i Tyskland i Nr. 15 af de af Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk udgivne Meddelelser.

*) Schr. d. Vereins f. Socialpolitik XIV, S. 173—262.

kunne afhjælpes eller udfyldes alene ved Sædvane og privat Foreningsliv, at gennemføre en ny med den moderne Teknik og vor Tids moralske og politiske Ideer stemmende ensartet retlig Ordning.»

Men det forstaar sig: en saadan almindelig Udtalelse faar kun Betydning, naar den suppleres med Oplysninger om de specielle Forholdsregler, ved hvilke man har tænkt sig hine Misligheder afhjulpne og disse Huller udfyldte. Netop om dem vil der paa de følgende Blade blive Tale.

Lavsspørgsmaalet er i sin rene, usminkede Skikkelse ikke i den Grad bleven optaget til Diskussion i Danmark som i Tyskland. Men i dette Land behandles det med den største Lidenskabelighed. Strax efter den tyske Næringslovs Vedtagelse fremkom der Forslag om at skaffe Haandværket en ved Staten gennemført fagmæssig Organisation, og den vidtløftige Debat heraf fik et foreløbigt — men kun et rent foreløbigt — Resultat i Lavsloven af 18. Juli 1881 *).

Denne Lov har brudt med den gamle Opfattelse, at et Lav kun omfatter Mestre af samme eller beslægtede Fag: den tillader selvstændige Næringsdrivende af de forskjelligste Fag at slutte sig sammen i Lav («Innung»), fri, lokale Korporationer. Disse har den paalagt bestemte Opgaver, der skulle opfyldes: Lavet skal pleje Almenaanden, hævde og styrke Lavsmedlemmernes

*) For denne Lov har jeg gjort Rede dels i den anførte Artikel i Fællesrepræsentationens «Meddelelser» dels i Nationaløk. Tidsskr. XVIII.

Standzsære; det skal arbejde for et godt Forhold mellem Mestre og Svende, og tage sig af Svendeherbergsvæsenet og Anvisning af Svendearbejde; det skal ordne Lærlingevæsenet og sørge for Lærlingenes tekniske og moralske Uddannelse; det skal endelig afgjøre Stridigheder mellem Lavsmestre og Lærlinge. Andre Opgaver forlanger Loven ikke, at Lavene skulle hellige sig; men den nævner, at de ogsaa, hvis de ville, kunne hellige sig andre Opgaver: de kunne indrette og lede Fagskoler for Lærlinge, tage sig af Mestrenes og Svendenes tekniske Uddannelse, afholde Svende- og Mesterprøver, indrette fælles Forretningsdrift for at fremme Lavsmedlemmernes Forretning, indrette Understøttelseskasser for Lavsmedlemmerne, deres Familie, Svende og Lærlinge, indrette Voldgiftsretter til Afgjørelse af Stridigheder mellem Lavsmedlemmerne og deres Svende. En meget ejendommelig Bestemmelse i Lavsloven er den, ifølge hvilken det, naar Lavet har staaet sin Prøve paa Lærlingevæsenets Omraade, tillades Overøvrigheden: at udvide et Lavs Virksomhed udover Kredsen af dets Medlemmer nemlig til saadanne Næringsdrivende, der drive en i Lavet repræsenteret Profession, og ere berettigede til at optages i det, men alligevel ikke have indmeldt sig i det. Til saadanne Næringsdrivende kan Lavets Virksomhed udvides 1. med Hensyn til Afgjørelse af Lærlingestrigheder; 2. med Hensyn til Forbindligheden af de af Lavet givne Forskrifter om Lærlingeforhold. Herved gives der da de Næringsdrivende, der have ladet sig optage i Lavet, en Indflydelse, som de Næringsdrivende, der ikke have indmeldt sig i Lavet, maa savne, og Loven opfordrer saaledes disse sidste til at slutte sig til Lavet. En langt større Vægt vilde

denne Opfordring (eller indirekte Tvang) ganske vist have haft, naar den tyske Rigsdag ikke havde strøget Regeringsforslaget om, at der ad administrativ Vej kunde indrømmes Lavsmestrene udelukkende Ret til at holde Lærlinge. Saaledes som Loven nu er bleven, have Lavene vel en offentlig Karakter, kunne faa deres Lavsbidrag og Mulkter inddrevne ved det Offenlige, give deres Medlemmer udelukkende Ret til at titulere sig Lavsmestre, ere Gjenstand for Statskontrol, kunne lukkes, naar visse bestemte Grunde ere tilstede, af Statsadministrationen, — men om de end ere offentlige Korporationer, ere de dog ikke blevne Tvangskorporationer: direkte er Ingen forpligtet til at indtræde i dem, og enhver der har meldt sig ind i dem, kan atter udmelde sig, uden derfor at miste noget af sin Næringsret, og forsaavidt ere da ogsaa de ifølge Loven af 1881 dannede Lav frivillige Foreninger.

Denne Lov vil ikke undlade at virke udover Tysklands Grænser, — uagtet den i Tyskland ganske sikkert slet ikke vil svare til Forventningerne. Det Parti, der ønsker de gamle obligatoriske Lav tilbage, vil naturligvis slet ikke kunne føle sig tilfredsstillet med den moderate Lov af 1881. Og dette Parti er ikke faatalligt. Den almindelige tyske Haandværkerkongres, der afholdtes i Juni d. A. i Magdeburg, erklærede sig med meget stort Flertal for Gjenindførelsen af Tvangslavene, og forlangte bl. A.: «at Berettigelsen til at drive et Haandværk gjøres afhængig af Indmeldelsen i et Lav eller af obligatorisk Mesterprøve.» Og kan nu end den tyske Haandværkerstand ingenlunde gjøres solidarisk med den «almindelige tyske Haandværkerkongres», saa har dog den omfattende Lavdiskussion vist, at de obli-

gatoriske Lav have talrige Tilhængere, endog begejstrede, fanatiske Tilhængere baade i og udenfor Haandværkerstanden. «De tyske Lav gik dog udelukkende til Grunde formedelst deres indre Uholdbarhed, fordi de stode i Strid med Arbejdsdelingen, Maskinernes og Storindustriens videre Udbredelse. Tekniken og den verdensøkonomiske Ordning og Konkurrencen fra de os omgivende næringsfri Stater have gjort enhver kunstig Organisation af Industrien umulig. Regeringerne selv havde, medens Lavene endnu bestod af Navn, ved «Koncessions»-Systemet for Fabriker indrømmet de store Industridrivende, Kjøbmænd og Kapitalister Næringsfriheden. Lavstvangens, Læretvangens, Vandretvangens og Mesterprøvernes Indskrænkninger gjaldt kun for Smaafolkene. Men hvem der i en stor Maskin-, Møbel- eller Vognfabrik drev et Dusin forskellige Haandværk ved Siden af hverandre og beskjæftigede Hundreder af udenfor Lavene staaende Mænd og Kvinder og Børn, var som «Fabrikant» eller «Driftsherre» fri for alle Chikaner, selv om han ikke havde lært et eneste Haandværk lavsmæssigt. Vilde Regeringerne have handlet anderledes og have forsøgt paa strengt at gennemføre Lavsløvene, vilde de have unddraget deres Land alle den moderne Industris Fordele. Ved Indførelsen af Næringsfriheden ophørte endelig den unaturlige Begunstigelse af Fabrikdriften, og ogsaa den lille Haandværker tillod man at forene flere Professioner, at benytte ikke zünftige Medhjælpere, at gaa over til andre Professioner, samtidigt med at han befriedes fra Bekostningerne ved at blive Mester, fra Lavsafgifterne og andre Byrder. Uheldigvis skete denne den lille Industris Befrielse et halvt Aarhundrede for sent. ... Hvem der kjender Industriens

Historie, véd, at den tyske Industri allerede i det 16. Aarhundrede begyndte at lide under Lavsløvenes Stræng-
 hed, og at ethvert Opsving i de enkelte Haandværk
 var sammenknyttet med Forsøg paa at bryde Lavsvæsenet
 og at indrømme fremmede eller fremskredne indenlandske
 Industridrivende Undtagelsesstillinger. Lavet ødelagde Tek-
 niken, og den forsmædelige Tilbagegang i det tyske Kunst-
 haandværk fuldbyrdes, dengang da Lavstvangen stod i sin
 Flor. Tysklands bedste industrielle Kræfter drog til Ulandet
 og hjalp navnlig den fri Pariserindustri til dens Blomst-
 ring. Først da Næringsfriheden indførtes, vaagnede
 igjen Forlangendet om Haandværkets kunstneriske Ud-
 dannelselse, og Fortsættelsesskoler, Kunsthaandværksskoler
 og Fagskoler begynde at blomstre. Det er paa høje
 Tid at gjøre Haandværkerne nøjere bekjendt med den
 moderne Industris Historie og belære dem om, at i
 Haandværksspørgsmaalet ere tekniske og verdens-
 økonomiske Synspunkter og personlige Præstationer
 langt mere afgjørende end Politik og Lovgivning. Re-
 geringerne kunne vel indirekte bidrage Noget til Haand-
 værkerens Uddannelse, til Ordens Gjennemførelse, til
 Lettelse af Organisationen; men de kunne ikke ved
 Tvangsbestemmelser faa Lavene gjenoprettede. Hoved-
 sagen er, at enhver enkelt Haandværker forstaar sine
 Pligter og Opgaver ligeoverfor de indre nødvendige
 Forandringer i den moderne Industri. *)»

Der er imidlertid ikke megen Udsigt til, at Haand-
 værkerne saasnart ville modtage denne Belæring, og
 langt sandsynligere er det, at det mindre Udbytte, Lav-
 løven rimeligvis vil bringe, blot vil føre til, at Fordring-

*) Prof. Böhmert i »Social-Correspondenz« 1882, Nr. 23.

erne voxe. Det tyske Haandværkerparti har allerede betegnet Lavsloven som »en Kniv uden Blad, der tillige mangler Skaft.» Det vil da forlange, at Kniven forsynes baade med Skaft og Blad, — og med et Blad, der kan skjære.

Fra Tyskland vil Lavsbevægelsen komme til Danmark. At den alt er her, kan strængt taget ikke siges. Thi de Stemmer, der have hævet sig til Bedste for de gamle Lav, have for Størstedelen kun været Enkelt-Stemmer, og Fællesrepræsentationen, det industrielle Central-Organ, saa vel som de fleste Industri- og Haandværkerforeninger have — det maa man indrømme dem — paa dette Punkt vist en vis Tilbageholdenhed. Et andet Spørgsmaal er, hvorlænge denne vil holde, og om eventuelle ny Sejre i Tyskland ikke ville virke inciterende.

Arbejderkommissionen behandlede derimod Spørgsmaalet, og dens Udviklinger af det (Bet. S. 29—35) skulle vi her resumere:

Da Næringsloven af 29. Decbr. 1857 gik bort fra den tidligere lavsbundne Næring til Næringsvirksomhedens Frigivelse, stillede den sig, hvad de hidtil bestaaende Foreninger mellem Næringsdrivende — Mestre som Svende — angik, saaledes at den i § 25 fastsætter, at «ethvert Lav, der af Indenrigsministeriet anerkjendes som saadant, og har mindst 5 Medlemmer, vedbliver at bestaa, indtil det af Flertallet af dets Medlemmer vorder besluttet, at Lavet skal ophæves eller Medlemmernes Antal synker under 5. Det staar ethvert Medlem af et Lav frit for at udmelde sig, naar han vil.» Efter § 26 kan «Indenrigsministeren i Kongens Navn stadfæste saadanne Forandringer i de gjældende Lavsartikler og an-

dre Lavsforfatningen vedkommende Indretninger, som af de Vedkommende maatte attraas.» I § 67 paalægges det Øvrigheden at paase, at et Lavs Ophævelse, naar saadan vedtages af Medlemmerne, foregaar paa behørig betryggende Maade, ligesom ogsaa Indenrigsministeriet med kongelig Approbation paaser Lavsformuens fremtidige Anvendelse. Ligeledes iagttager Øvrigheden det Fornødne, naar Lavets Medlemstal er gaaet ned til 5. I § 68 gjøres de samme Regler gjældende for de ældre saakaldte »Korporationer». Derpaa fastsætter Lovens § 69: «Det er Indenrigsministeriet overladt i Kongens Navn at meddele Stadfæstelse paa nye Vedtægter saa vel for de nu bestaaende Lav og Korporationer som for nye Foreninger, der frivillig maatte danne sig enten af Haandværkere, Handlende eller andre Næringsbrugere. Det Samme skal gjælde med Hensyn til Foreninger mellem Svende og Fabrikarbejdere om Sygekasser, Begravelseskasser og lignende Indretninger. Det skal ved saadan Vedtægt kunne paalægges Mestrene og Fabrikantene at indeholde Bidragene af Lønnen, ligesom det ogsaa skal kunne vedtages, at Bidragene skulle kunne inddrives under Tvang af Udpantning og Mulkt.»

Efter denne Henvisning til Næringslovens Ordning af Lavene, fortsætter Arbejderkommissionen saaledes:

Under den ældre Lavsindretning bestod der en nøje Forbindelse mellem Foreningerne af Svende og Mesterforbindelserne. Ordenligvis var «Lavet» den begge Klasser omfattende Forening, hvis Formand, Oldemanden, som valgtes blandt Mestrene, forestod hele Lavet, altsaa ogsaa den under samme indordnede Svendelade. Hans Bisiddere vare ogsaa Mestre. De blandt Svendene valgte Oldgeseller og Svende-Repræ-

sentanterne havde vel særlig Varetagelsen af Svendenes Interesser i Lavet, ligesom ogsaa almindelige Generalforsamlinger af Svendene afholdtes, men Alt dog indordnet under Lavet og Oldermændene. Lavet var dermed stillet i et bestemt Underordningsforhold til Øvrigheden, og dette gjaldt saavel Mesterforbindelserne som Svendeforbindelserne i Lavet. Svendeladernes Formaal var saa godt som udelukkende: Herbergets Holdelse, Sygehjælp og Begravelseshjælp; hvad der opsparedes, henlagdes til Understøttelse for de gamle Svende eller til Stiftelses Oprettelse, hvilket sidste fik en Støtte fra Mestrenes Indskud i Lavskassen. Til Erlæggelse af Syge-, Fattig- og Tidepenge vare Svendene forpligtede, og Bidraget tilbageholdtes af Mesteren i den fortjente Løn. Over alle Indtægter og Udgifter aflagdes Regnskab til Magistraten. — Da Næringsloven udkom, bestod der i Kjøbenhavn af Haandværkslav med tilhørende Svendelade 41 med Formue til samlet Beløb ca. 200,000 Kr. med aarlig Indtægt af ca. 115,000 Kr., hvoraf 81,000 Kr. anvendtes aarlig til Sygepleje og Understøttelser, 24,000 Kr. til andre Formaal, medens Resten opsparedes. Skomager-, Tømrer- og Murerlavets Svendelader vare de største, med aarlige Indtægter hver af imellem 10 og 12,000 Kr. og med Medlemstal af imellem 900 og 1000. I Aaret 1861 blev der ved Indenrigsministeriets Foranstaltning nedsat en Kommission til Udarbejdelsen af Normaludkast til Vedtægter for Sygekasser og lignende Foreninger, og denne affattede ogsaa et Forslag, som siden væsenlig er fulgt ved Svendeforeningernes Ordning. De fleste ældre Svendeforeninger have derefter omformet sig og bestaa nu uafhængige af Lavsforbindingen; dog ere nogle

vedblevne at bevare det gamle Lavsforhold og navnlig ogsaa Forholdet til en blandt Lavsmestre udtagen OIdermand. Af de omformede Foreninger have en Del erhvervet kongelig Konfirmation paa deres Vedtægter, hvilken Konfirmation dog kun meddeles for 3 Aar ad Gangen; de have i Reglen overført de ældre Foreningers Formue med sig; de opstillede Hovedformaal ere: Sygehjælp, Begravelseshjælp og Understøttelse. De fleste af disse — i Formueforhold og Medlemstal meget forskellige — Foreninger er der indrømmet Moderation af Kommunen i Hospitalsbehandlingen. Men i Øvrigt er Forholdet til det Offenlige ikke klart eller i alt Fald ikke af nogen væsenlig Betydning. Arbejderkommissionen ansaa det nu for særdeles magtpaaliggende, at der finder en fast og bestemt, af det Offenlige anerkjendt Forbindelse Sted mellem Svendene i det enkelte Fag. Den saa deri et virksomt Middel til at hæve Svendene til Selvstændighed og paa den anden Side til at stille dem i det rette Forhold til deres Mestre og til det Offenlige. Disse Foreninger — hvis Formaal skulde være at varetage Svendenes Interesser, at virke som Dannelsesforeninger, Foreninger for Syge- og Begravelseshjælp og som Understøttelsesforeninger osv. — betragtedes af en Del af Arbejderkommissionens Medlemmer, naar de bragtes i Forbindelse med tilsvarende Mesterforeninger, for «det betydningsfuldste Led i hele Reorganisationen af den for Tiden saa beklageligt opløste Arbejderbefolkning.» Disse Medlemmer mente da: »at hvad der behøves er en fast og bestemt af det Offenlige anerkjendt Forbindelse mellem Svendene i det enkelte Fag. Men skal dette opnaas, bør det ikke overlades til Tilfældet, om den En-

kelte vil høre med til Foreningen eller ej, hvilket fuldstændig umuliggjør den faste og bestemte Ordning, og derimod frembringer de løse og i alle Henseender utilfredsstillende Tilstande, der har hersket siden Ophævelsen af den ældre Lavsforbindelse.» Det var altsaa disse Medlemmers Anskuelse: «at Indtrædelsen i Svendeforeningen ikke bør være en frivillig Sag, men ubetinget bør være pligtig for enhver Svend, der arbejder i det paagjældende Fag.» Paa dette Punkt lagde disse Medlemmer — der dog indrømmede, at «Misbrug», som Staten fremtidig skulde afværge, «havde kastet mørke Skygger over den i sin Grundtanke saa sunde og gavnlige» Lavsinstitution — saa stærk Vægt, at de «i det Hele maa anse Alt, hvad der iøvrigt er bragt og kan (sic!) bringes i Forslag til Ordningen og Ophjælpsningen af Haandværkernes Forhold, for temmelig betydningsløst, naar denne Forpligtelse fremdeles skal mangle. Hvad det kommer an paa, er altsaa en Fornyelse af Svendenes Lavsforbindelse, der endnu formentlig ikke vil være saa vanskelig at retablere, da Traditionen fra de tidligere bestaaende Forhold endnu tør antages at være levende.» — Lignende Betragtninger gjordes af disse Medlemmer gjældende med Hensyn til Mesterforeningerne. «Lavsforeningerne burde søges gjenoprettede i deres tidligere Betydning, saaledes at Mestrene blive forpligtede til at indtræde som Medlemmer... Detaillerne af Sagens Ordning ville i det Hele kunne hentes fra det tidligere bestaaende... I ethvert Fald maa man som Betingelse for Adgangen til at tage B or g e r s k a b som M e s t e r kræve, at den Paagjæld-

ende har aflagt Svendeprove i det paagjældende Fag; i mange Fag vil en yderligere Prøve selvfølgelig (sic!) være nødvendig (Bygningsfagene og lignende)... Men ligeoverfor disse Anskuelser udtalte Kommissionens Flertal, at det ikke gaar an at prøve paa at vende tilbage til Fortidens Tvangs-Ordning, og at det, bortset fra mindre Forandringer med Hensyn til Foreningernes Konfirmation m. m., i Hovedsagen «bør have sit Forblivende ved de for Tiden bestaaende frivillige Foreninger.»

Medens Spørgsmaalet om Mesterprøver kun mere flygtigt og spredt har været behandlet i den industrielle Diskussion, have Svendepøverne i høj Grad lagt Beslag paa vore Industri- og Haandværkerforeningers Opmærksomhed. Ogsaa Arbejderkommissionen (Bet. S. 34—35) havde sin Opmærksomhed henvendt herpaa, og mente, at der, for at man kunde betragtes som Svend, maatte fordres: Aflæggelse af en til de tekniske Skoler nøje knyttet Svendeprove efter visse bestemte Regler, 18-Aars-Alder, ulastelig Vandel under Læretiden, 5 Aars Ophold her i Landet; naar disse Betingelser vare tilstede, skulde Øvrigheden udstede Svendebrev, og andre Svendebreve burde ikke kunne gives her i Landet. I ethvert Fald ansaa Kommissionen det for nødvendigt, hvis Svendepøven skal hæves til nogen virkelig Betydning, at der for Fremtiden kun anerkjendes én Art Svendeprove. Forholdet er nemlig nu det, at man for det Første i nogle Fag ogsaa efter 1857 er vedblevet med at afholde Svendepøver ved Lavet under Magi-

stratens Medvirkning, hvor Bedømmelsen sker af Oldermannen med 6 Lavsmestre; men for det Andet har man i Overensstemmelse med Næringslovens § 27 indført saakaldte frivillige Svendepøver, hvor Bedømmelsen sker ved en Komité, hvori ogsaa to Mestre ere medtagne (jfr. Indenrigsm. Regul. 6. Avg. 1862 m. fl. Regul.). Endelig holde nogle Lavs- eller Mesterforeninger selv paa egen Haand Svendepøve og udstede Svendebrev uden nogen Medvirkning fra det Offenliges Side.

Om de efter Næringslovens Ikrafttræden afholdte frivillige Svendepøver, kunne vi henvise til de derom af Fællesrepræsentationens Sekretær, Hr. cand. jur. Nyrop, udarbejdede Oplysninger, der findes optagne i Repræsentationens Meddelelser (S. 95—107), hvori særlig de af Haandværkerforeningen i Kjøbenhavn, Foreningen for Lærlinges Uddannelse m. fl. Foreninger udfoldede Bestræbelser omtales.

I Fællesrepræsentationens Forhandlinger har Svendepøve-Spørgsmaalet spillet en stor Rolle. Paa Repræsentantmødet i Svendborg, 1880, «opfordrede Fællesrepræsentationen Landets Industri- og Haandværkerforeninger til kraftigt at virke for, at Aflæggelsen af frivillige Svendepøver bliver almindelig, og at Prøven samtidig bliver saa sand og ensartet som mulig.» Paa det næste Aars Møde i Kjøbenhavn, vedtoges (men mod endel Stemmer) en saalydende Udtalelse; «I Forventning af, at der i Lærlingeloven vil blive Plads for en Bestemmelse om, at Lovens Svendepøve kun kan aflægges efter ensartede Regler for hele Landet og for en officiel Kommission, der sammensættes i Lighed med de nu bestaaende, dog at Skue-

mestrene vælges af de lokale Industri-, Fag- og Haandværkerforeninger, vedtages en Opfordring til samtlige i Fællesrepræsentationen deltagende Foreninger om at forberede Ensartethedens Gjennemførelse ved fremtidig kun at tildele Belønninger til Svendepøver, der ere aflagte for de efter Næringslovens § 27 bestaaende officielle Kommissioner.» Under Forhandlingerne om disse Prøver har det vist sig, at Stemningen i Haandværkerverdenen er langt mere for de frivillige, langt mindre imod de tvungne Prøver, end man paa Forhaand vilde være tilbøjelig til at antage, og i en Skrivelse til Indenrigsministeriet af 15de Oktober 1881 udtaler Fællesrepræsentationens Bestyrelse ret forsigtigt, at den — uagtet «der langt fra aflægges saa mange Svendepøver, som ønskeligt kunde være» — «desuagtet endnu tror paa de frivillige Svendepøver», og den «tør ikke nu udtale sig for paany at indføre de tvungne. For i det Hele», fortsætter Repræsentationen sin Skrivelse til Indenrigsministeriet, «at styrke de frivillige Prøvers Anseelse og Værd og forhindre forskellige, nu i Svang gaaende Misbrug har den imidlertid sin Opmærksomhed henvendt paa saa vidt muligt at bringe Ensartethed ind i den Maade, hvorpaa de aflægges, og da det viser sig, at de i de senere Aar i voxende Maalestok ere blevene aflagte for Fagforeninger (Lav), Industri- og Haandværkerforeninger ligesom for Lærlingeforeningerne og dens Filialer, idet de ved Næringslovens § 27 oprettede officielle Kommissioner forbigaas, har Bestyrelsen i Overensstemmelse med en paa Mødet vedtagen Resolution, henledet de forskellige Foreningers Opmærksomhed paa det Uheldige heri og lagt dem paa Sinde at virke hen til, at de frivillige Svende-

prøver, helst i stadigt voxende Antal, aflægges udelukkende for de officielle Kommissioner. Forhaabentlig vil dette Maal ogsaa blive naaet, men det skal ikke her tilbageholdes, at ligesom den Omstændighed, at de nuværende officielle Kommissioners Skuemestere vælges uden Forbindelse med vedkommende Steds Haandværkere, vistnok har bidraget til, at man har vendt sig fra disse Kommissioner, saaledes vil den formentlig vedblivende være en Hindring for, at det ovenfor nævnte Maal naas saa hurtigt, som ønskeligt kunde være. Her vil det høje Ministerium imidlertid kunne træde hjælpende til. Det skjønnes nemlig ikke rettere, end at et Paalæg fra Ministeriet til samtlige Kommissioner om, at de fremtidig skulde lade de lokale Fag-, Industri- og Haandværkerforeninger bringe de Haandværkere i Forslag, der skulde fungere som Skuemestere allerede nu vilde kunne etablere det Forhold, som senere muligvis kunde slaas fast ved en Ændring i Regulativerne af 1862 og 1864 eller paa anden Maade.» Og i en Skrivelse af samme Dato til samtlige under Fællesrepræsentationen hørende Foreninger anmodede Repræsentationens Bestyrelse Foreningerne indstændigt om at tage det i den ovenciterede Resolution Udtalte til Følge. Paa Repræsentantmødet i Silkeborg, Juli 1882, fastholdt Fællesrepræsentationen Resolutionen fra 1881, udtalte sig for en Revision af Regulativerne for frivillige Svendeprovers Aflæggelse, og anbefalede «en Præmiering af fortrinligt udførte Svendeprovers, aflagte for de officielle Kommissioner, som særdeles tjenlig til at fremme dem.»

— Som nogle forholdsvis mindre Punkter i Næringsloven, paa hvis Ændring Industri- og Haandværkerforeningerne dog lægge en ikke ringe Vægt, nævne vi:

Det formenes, at Retten til overensstemmende med Næringslovens § 16 enten selv eller ved Hustrus og Børns Hjælp at udøve Haandværksdrift uden Borgerkab, bør gjøres afhængig af, at Vedkommende har opnaaet 25-Aars-Alderen, da det betragtes som meget uheldig, at Arbejderne i en ung Alder «benytte sig af den dem ved Næringsloven givne Anvisning til at etablere sig og stifte Familie.»

Borgerskab i flere Kommuner betragtes som uheldig og Adgangen til at erhverve saadant ønskes udelukket.

Retten til at have mere end ét Udsalg foruden fra Fabrik eller Værksted anses ligeledes som skadelig, bør altsaa fjernes. Den Ret, der nu indrømmes (Næringslovens § 23) Haandværkere og Fabrikanter til flere Udsalgssteder i samme Kommune «giver Anledning til stort Misbrug» og «giver Kapitalen en overvældende Magt.»

Foreningen af Handels- og Haandværksborgerskaber (Næringslovens § 24 jfr. § 98) yndes heller ikke, og det anbefales, at Indenrigsministeriets Bevillingsmyndighed i saa Henseende bør gjøres afhængig af vedkommende By- og Sogneraads Indstilling.

Retten til Avktioners Afholdelse betragtes som værende for vid og ønskes indskrænket.

Handelsagenter bør ikke have Lov til at falbyde deres Varer til private Forbrugere.

Men disse Punkter ere, som Fællesrepræsentationens Bestyrelse gjør Indenrigsministeriet opmærksom paa i

en Skrivelse af 27. Okt. 1880, «kun fremhævede eksempelvis». «Fællesrepræsentationen vilde uden Vanskelighed kunne fremdrage endnu flere, og det vil derfor kunne forstaaes, at den vil kunne anbefale en tidssvarende og sagkyndig Revision af hele Næringsloven, hvorfor den ikke undlader at udtale et levende Ønske om, at Ministeriet maatte interessere sig for en saadan, der imødeses med Forventning og Længsel af Mange.» Hvorledes Ordet «tidssvarende» er at forstaa, ville de anførte Exempler vise.

IV.

Tillægslove til Næringsloven.

Lærlingelov. Voldgiftsretter. Arbejdsretter. Arbejdskontraktbøger.
Kontraktbrud. Fabriklov m. m.

Naar det om Næringsloven af 1857 siges, at den indførte «Næringsfriheden», er dette Ord ikke at forstaa absolut; thi den absolute Frihed for Enhver til at drive Næring existerer i Danmark ligesaa lidt som i nogen anden civiliseret Stat. Det er at forstaa relativt: som en Tilstand, der i Forhold til Fortidens Næringsordning maa betegnes som 'fri, idet Indskrænkningerne i Friheden nu kun ere Undtagelser, medens de tidligere vare Reglen. Disse Fortidens Indskrænkninger bestode navnlig i: at selvstændig Næringsdrift (navnlig Haandværk) gjordes afhængig af, at Vedkommende blev Medlem af en Korporation (Lav), — som man kan under visse Betingelser, der ikke altid kunde opfyldes, kunde

optages i — eller af at man fik særlig Bevilling paa vedkommende Næring; — fremdeles i Paabudet om en vis teknisk Uddannelse, en bestemt Læretid, Svendetid, Vandreaar, Udførelse af Svende- og Mesterstykker; i Erlæggelsen af Gebyrer og forskjellige Afgifter; i Monopolrettigheder; i Bestemmelser om Antallet af Lærlinge og Svende, om Produkternes Beskaffenhed og Prisforhold etc. etc. Idet disse Indskrænkninger fjernedes, idet det tillodes Enhver at nedsætte sig, hvor han vil, at vælge hvilken Profession han vil, at drive den saaledes som han vil, og idet der kun forlangtes saadanne personlige Kvalifikationer, som Alle ordenligvis ere eller kunne og ville komme i Besiddelse af, — indførtes den saakaldte Næringsfrihed. Men denne har sine Grænser, ved hvilke der imidlertid er det Karakteristiske ligeoverfor Fortidens, at de ere fastsatte i det Offentliges, ikke i Privates, Interesse, og at de altid kun ere Undtagelser.

Disse undtagelsesvis fastsatte Indskrænkninger ere nu dels givne ved selve Næringsloven dels ved særlige Love, Tillægslove til Næringsloven.

Blandt saadanne Indskrænkninger kunne vi nævne dem, der ere givne for at beskytte Konsumenternes berettigede Interesse. Exempelvis nævne vi her Bestemmelserne, der tilsigte at forhindre Vareforfalskninger, og henvise til de for Rigsdagen i de senere Aar forgæves fremlagte Lovforslag om Tilsyn med Levnetsmidler.*) Det maa imidlertid om de Industriadrivende siges, at de i denne Sag have holdt sig

*) Den tyske Lov herom refereret i Nationaløk. Tidsskr. Bd. XIX.

temmelig tilbage; væsenlig er der blevet drevet paa den af Mænd udenfor de Industridrivendes Kreds.

Vi nævne endvidere de Indskrænkninger, der skyldes Ønsket om at beskytte andre Producenters berettigede Krav. Her er at mærke det Forsøg der for nogle Aar siden gjordes paa at faa en dansk Lov om Beskyttelsen af Opfindelser, en Patentlov,*) gennemført. Forsøget mislykkedes, — men det tør vistnok om de Industridrivende siges, at de med megen Sindsro fandt sig i deres Skjæbne. Fremdeles er her at anføre Lov om Varemærker.***) Endvidere Bestemmelserne om Firmaer, om Beskyttelse af Mønstre***) m. m.

Vi nævne fremdeles: de Indskrænkninger, der skyldes Ønsket om at beskytte Arbejderne. Her er der for den sociale Reforms Mænd et rigt Stof, som der alt er blevet arbejdet i, men som Fremtiden visselig i endnu højere Grad vil komme til at beskæftige sig med. Vi anføre nedenfor nogle af de Punkter, som det her drejer sig om.

Et i den industrielle Verden meget levende Ønske er at faa Næringsloven suppleret med en Lov om Lærlingeforhold. Næringslovens Bestemmelser (§ 65) ere alt andet end fyldestgørende og Bestemmelserne i Forordningen af 21. Marts 1800 havde den gamle Lavs-

*) Den tyske Patentlov refereret i Nationaløk. Tidsskr. Bd. X.

***) Den tyske Varemærkelov refereret i Nationaløk. Tidsskr. Bd. XIX.

****) Den tyske Mønsterlov refereret i Nationaløk Tidsskr. I. c.

ordning til deres Forudsætning, og have nu, da Forudsætningen ikke mere er tilstede, tabt deres praktiske Betydning.

I denne Sag havde allerede «Arbejderkommissionen» (Bet. S. 20—28) gjort sig til Talsmand for de Industri-drivendes Ønsker. Man henviste til den Indflydelse paa Lærlingeforholdet, der maatte følge af at Næringsloven ophævede Lavene, at de for Svende og Mestre i Haandværksfagene paabudte Prøver bortfaldt, og af den hele industrielle Omdannelse, mange Haandværks Overgang til Fabrikindustri, enkelte Haandværksfags Opløsning i flere særskilte Næringsbrug osv. «Medens det enkelte Haandværksfag med dets Begrænsning og dets udelukkende Næringsret tidligere var stærkt interesseret i, at Alle, som vare knyttede til dette, samvirkede til dets Udvikling og Fremgang, og der gjennem Lavsindretningen udøvedes et Tilsyn med og vistes Omhu for, at de unge Mennesker, som valgte at træde ind i Faget som Lærlinge for senere at blive i dette som Svende og Mestre, lærte Faget, er nu Lærlingenes Uddannelse ofte traadt i Baggrunden, og deres Benyttelse som Medhjælp ved de voxne Arbejders Virksomhed bleven Hovedsagen. Da de derhos frit kunne vexe Fag og Beskæftigelse, og ingen Prøve paa deres fagmæssige Uddannelse er paabudt, bliver det, til Skade baade for Samfundet og Industrien, vanskeligere at faa denne forsynet med den Tilgang af dygtige Kræfter, hvoraf dens Fremgang er betinget. Men ogsaa for de unge Mennesker, der ville gaa i Industriens Tjeneste, er den nuværende Løshed i Lærlingens Stilling meget skadelig; thi hans Arbejdskraft oplides ved Misbrug under Medhjælpssystemet, hans aandelige Udvikling forsømmes, og

hans Evne til at løfte sig til en selvstændig Stilling gaar saaledes tabt. Han begynder ofte med at være Medhjælper ved en saare indskrænket Virksomhed, og ender sædvanlig som saadan. Skal en Forandring heri indtræde, og Alle ere enige i, at denne er paatrængende nødvendig, saa maa de unge Menneskers fagmæssige Uddannelse atter blive Hovedsagen i Lærlingeforholdet, Lærlingen bindes til det Fag, han i sin tidlige Ungdom vælger, saaledes at en saadan Uddannelse i dette er mulig.» Ny Lovbestemmelser betegnedes som nødvendige, og navnlig forlangtes: Paabud af skriftlige Lærekontrakter, hvad ogsaa var Reglen efter Forordningen af 21. Marts 1800, men hvad ikke lod sig gennemføre, efterat Forordningen, da Lavene ophævedes, blev tildels uanvendelig.

Det Udkast til en Lov om Lærekontrakter, som Arbejderkommissionen udarbejdede, vandt i det Hele de Industridrivendes Bifald. Allerede paa Centralmødet i Kjøbenhavn 1879, udtalte Forsamlingen «i Erkjendelse af at dygtige Lærlinge danne Grundlaget for en god Haandværkerstand, og i Erkjendelse af at den nuværende Lovgivning ikke er betryggende for en fremtidig Udvikling i saa Henseende», det Ønske, «at Regeringen i nærmeste Fremtid maatte finde Anledning til at indbringe et Lovforslag til Rigsdagen om Lærlingekontrakter paa Grundlag af det af Arbejderkommissionen udarbejdede Udkast.» Paa det næste Aars Møde i Svendborg «fastholdt Fællesrepræsentationen bestemt Nødvendigheden af tvungne Lærekontrakter», — d. v. s. dens Flertal; et ikke saa ganske ringe Mindretal blandt Haandværkerne viste sig at være stemte for Frivilligheden. Strax efter viste det sig, at Regeringen vilde være villig til

at bidrage Sit til Opfyldelsen af Ønsket om en Lærlingelov, og Fællesrepræsentationen blev af Indenrigsministeriet opfordret til at erklære sig over det af Regeringen udarbejdede Forslag. Denne Opfordring blev ogsaa fulgt, og i en længere Skrivelse udtalte Bestyrelsen sig om en Række af Forhold. Bl. A. udtalte den den Formening, at Lærekontrakten burde kunne lyde paa indtil 6 Aar, og at den for en Umyndig indgaaede Kontrakt skulde være «bindende for ham indtil dens Udløb», — at der altsaa ganske skulde ses bort fra Spørgsmaalet om Aldersgrænse. Landstinget derimod, mente (ligesom Regeringen), at Kontrakten ikke bør være forbindende for Lærlingen længere end til han har opnaaet en Alder af 20 Aar, samt at Læretiden i intet Tilfælde burde sættes til over 5 Aar. — Tanken, der ligger til Grund for Arbejderkommissionens og Regeringens Forslag om, at «den Næringsbruger, som kun udfører en enkelt mindre væsenlig Del af det, der hører til Færdiggjørelsen eller Tilvirkningen af et Fabrikat eller Haandværksarbejde, maa ikke antage Lærlinge», anerkjendte Bestyrelsen vel som «i flere Henseender rigtig», men undlod dog ikke at gøre opmærksom paa de praktiske Vanskeligheder ved Tankens Gennemførelse, som Øvrigheden, der jo i Almindelighed vil savne de tekniske Forudsætninger, næppe vil kunne løse. Som mere kompetente Tilsynshavende vilde Fællesrepræsentationen betragte enten de i Henhold til Næringsloven § 27, ved særlige Regulativer nedsatte Kommissioner for Aflæggelse af frivillige Svendepøver eller de af Arbejderkommissionen foreslaaede Arbejderretter. Med Hensyn til de foreslaaede Bestemmelser om, at Mesteren i Læretiden efterhaanden bør lære

Lærlingen det Fag, i hvilket han er antagen til at oplæres, saa fuldstændigt som muligt, og at dette bør konstateres derved, at Lærlingen ved Læretidens Udlob kan aflægge frivillig Svendeproeve efter Næringsloven (§ 27), eller, saafremt han ikke aflægger Svendeproeve, ved et af Mesteren udstedt Lærebrev, hvori han bevidner, hvor længe Drengen har staaet i Lære, og hvilken Dygtighed han har opnaaet, — vil Fællesrepræsentationen «foreløbig blive staaende ved dem», uagtet den maa betragte «en absolut tvungen Prøve» som den «fuldstændigt rationelle Afslutning af Læreforholdet». Paa Repræsentantmødet i Kjøbenhavn, 1881, blev Lærningelovforslaget i den Skikkelse, hvori Landstinget havde bragt det, underkastet en Drøftelse, der ganske vist konstaterede visse Meningsforskjelligheder mellem Haandværkerne, men som dog i Hovedsagen førte til Godkjendelse af den Skikkelse, hvori Forslaget sidst var bragt. Af mere mærkelige Ændringer, som Flertallet ønskede gennemført, nævne vi den: «Haandværkere, som erholde Borgerskab efter 1. Jan. 1886, ere kun berettigede til at holde Lærlinge, forsaavidt de selv have aflagt Duelighedsprøve eller holde en Bestyrer, der har aflagt saadan Prøve i vedkommende Fag.»

Et andet Emne, som mange Industridrivende ligeledes meget ønske gjort til Gjenstand for Lovgivning, er: Stridigheder mellem Arbejdsgivere og Arbejdere.

Her er der at skjelne imellem: de egenlige Rets-

spørgsmaal — Spørgsmaal om Forstaaelsen af den indgaaede Overenskomst, om Brud paa Kontrakter, om retsstridig Skadestilføjelse — og paa den anden Side Spørgsmaal om Lønnens Størrelse, om Arbejdstidens Længde, om Arbejdernes Stilling i Henseende til Lokaler, Behandling osv.

At disse sidste Stridigheder kunde finde en voldgiftsmæssig Afgjørelse, anses almindeligt som ønskeligt; men der er Meningsforskjel med Hensyn til Dannelsen og Indretningen af de for denne Afgjørelse nødvendige Avtoriteter: om de skulle paabydes ved Lov, eller om deres Dannelse skal være en frivillig Sag; om deres Afgjørelses Rækkevidde; om deres Sammensætning osv. I Arbejderkommissionen (Bet. S. 35 flg.) var det ovenomtalte lavsvenlige Mindretal stemt for, at Afgjørelsen overlodes de af dette Mindretal foreslaaede tvungne Lavforeninger, medens Flertallet holdt paa at følge Frivillighedens Vej.

I Danmark er der i den sidste halve Snes Aar gjort nogle faa Forsøg paa ad Frivillighedens Vej at skabe Voldgiftsretter*). Grovsmedenes Forening af 1873 udtalte i sine Love (§ 2), at den vilde virke til, at der dannedes en Voldgiftsret (Arbejdsraad), bestaaende af baade Arbejdsgivere og Arbejdere, og der indleddes Forhandlinger herom med Mestrene; men disse erklærede, «at Nedsættelsen af en Voldgiftsret ikke vilde være ønskelig eller gavnlig, at ingen Arbejdsgiver vilde indtræde som Medlem af denne Ret, og at ingen Arbejdsgiver vilde underkaste sig dens Dom», — og Forsøget maatte følgelig strande (Juli 1874). Omvendt erklærede For-

*) Jfr. Fællesrepresentationens »Meddelelser» p. 142 flg.

eningen af danske Bogtrykkere i sine Loves § 5: «Foreningen udvælger sin Del af en Voldgiftsret, der har at afgjøre de mellem Typografer og Principaler opstaaede Stridsspørgsmaal; Foreningens Medlemmer ere forpligtede til uvægerligen at efterkomme den samlede Voldgiftsrets Kjendelse.» I Avgust 1875 bragtes da en typografisk Voldgiftsret til Live, bestaaende af 2 Principaler og 2 Typografer. Retten fik imidlertid aldrig stor praktisk Betydning, afsagde kun Kjendelse i 6 à 8 Sager, havde valgt en udenfor staaende Opmand, der aldrig kom til at fungere, og ved Sætternes Strike i 1876 ophørte den fuldstændigt. Nogen større Betydning havde Bygnings-snedkernes Voldgiftsret, bestaaende af 3 Mestre og 3 Svende, der i sin Virketid (Okt. 1875 til Juli 1877) afsagde Kjendelser i 61 Sager. Den skal have virket meget gavnlig, men ophørte paa Grund af Opsigelse af Fagets Priskurant. Den eneste Voldgift, der for Tiden finder Sted her ved et Apparat, der stadig er tilrede, er den, der udøves i Foreningen til Lærlinges Uddannelse i Haandværk og Industri. Under 12. April 1875 vedtog Foreningens Repræsentantskab et Regulativ for Forholdet mellem Arbejdsgiver og Lærling, hvori det hedder, «at saavel Arbejdsgiveren som Lærlingen eller dennes Forældre eller Værge med Hensyn til deres indbyrdes Forhold i Tilfælde af Klager eller Uenighed ere underkastede en af Bestyrelsen og Repræsentantskabet nedsat Voldgiftsrets Afgjørelse», og en Bestemmelse herom indføres i alle de ved Foreningens Hjælp oprettede Lærekontrakter. De allerfleste af de Sager, der i Aarenes Løb ere indtrufne (omtrent et Par hundrede) ere blevne bilagte eller ordnede paa Foreningens Kontor af Bestyrelsens Medlemmer; men Voldgiftsretten — der bestaar

af to fast Valgte af Bestyrelsen, en fast Valgt af Repræsentantskabet, en Valgt af dette under Hensyn til det Fag, vedkommende Parter høre til, samt endelig Foreningens juridiske Konsulent som Præses —, har rigtignok ingenlunde i alle Tilfælde set sine Kjendelser respekterede, og Foreningen vilde, i Betragtning af de mindre glædelige Erfaringer, den har gjort, gjerne have Voldgiftsretterne «avtoriserede af Øvrigheden, saaledes at deres Kjendelser kunne fuldbyrdes uden forudgaaet Stadfæstelse af Domstolene», — et Ønske, der dog næppe bliver opfyldt.

Egenlige Retsstridigheder mellem Arbejdsgivere og Arbejdere finde deres Afgjørelse ved de almindelige Domstole, og saaledes maa det efter Manges Mening fremdeles vedblive, medens Andre mene, at Oprettelsen af Arbejdsretter eller Tilførelsen til Domstolene af et Lægmandselement ved Arbejderspørgsmaals Afgjørelse vilde være at anbefale. Arbejderkommissionen (Bet. S. 38-44) henviste til, at, saaledes som Forholdene nu ere, kunne Spørgsmaal om Arbejderkontrakter m. m. kun gjøres til Gjenstand for privat Søgmaal, og at saadant privat Søgmaal ved den nuværende Rettergangsmaade medfører betydelige Ulemper for Arbejdsgiver og Arbejder. Arbejderen bliver utilbøjelig til at henvende sig til Domstolene med Klage over den Uret, han har lidt, da Proceduren er kostbar og tager Tid. Dertil kommer for Arbejdsgiverens Vedkommende, at denne i mangfoldige Tilfælde enten ikke vil kunne faa fat paa Arbejderen, eller dog ikke vil kunne faa nogen Fyldestgjørelse af ham paa Grund af hans Mangel paa Evne til at udrede Erstatning. Endelig kommer dertil, at Striden ofte kan

angaa Fordringer, der mere ere begrundede i fagmæssig Sædvane end i egenlige Retsregler, og som den retskyndige Dommer ofte vil savne den fornødne Indsigt til at bedømme. Fem af Arbejderkommissionens Medlemmer fremsatte da et Udkast til en Lov om Arbejdsretter, hvorved de nu tilstedeværende Mangler i Afgjørelsesmaaden af Stridigheder mellem Arbejdsgivere og Arbejdere søgtes fjernede, idet der 1) til de nuværende Politiretter skulde føjes et sagkyndigt Element i tvende Meddommere, den ene valgt mellem Arbejdsgivere, den anden mellem Arbejdere i det Fag, hvortil Sagens Parter henhøre; idet der 2) ved en summarisk Procesform med mundlig Forhandling skulde opnaas, at den paagjældende Sag med stor Hurtighed kan endelig paakjendes, og uden at der derved paadrages Parterne Omkostninger; idet der 3) ved at fastsætte Straffe for Brud paa lovbestemte Forpligtelser eller indgaaede Overenskomster skulde fremmes en større Samvittighedsfuldhed i Opfattelsen af Arbejderkontrakter end den, der nu er den sædvanlige.

Fællesrepræsentationen har baade paa Repræsentantmødet i Kjøbenhavn, 1881, og paa det i Silkeborg, 1882, diskuteret Spørgsmaalet om Arbejdsretter, og betegnet det som «ønskeligt, at der saa hurtigt som Omstændighederne maatte tillade det, fremkommer et Lovforslag om Arbejdsretter», dog saaledes at der, forinden Lovforslaget indbringes i Rigsdagen, af Indenrigsministeriet gives Fællesrepræsentationen Lejlighed til at udtale sig om det. Forøvrigt har det under Forhandlingerne vist sig, at endel af de under Repræsentationen

hørende Foreninger ønske Sagen stillet i Bero, i alt Fald indtil Læringsagen er bleven expederet *).

*) I Norge er der under 15. Juni 1881 udkommet en Lov om Forandringer i Haandværkslovgivningen, hvortil Fællesrepræsentationen oftere har henvist. Den omhandler Læringsforhold, Svendepøver, Haandværksretter m. m., og dens vigtigere Bestemmelser ere disse:

§ 1: Haandværksmester skal oprette skriftlig Kontrakt med Lærling. Lærekontrakten maa ikke lyde paa over 5 Aar, og den for en Umyndig indgaaede Lærekontrakt er ikke bindende for Læringslængere, end til han har opnaaet en Alder af 20 Aar. Læringslængere erhoder Kost og Logis i Mesterens Hus, forsaavidt ikke anderledes i Kontrakten er bestemt.

§ 2: Det paaligger Mesteren: a. at sørge saaledes for Læringslængeres Uddannelse i Faget, at han ved Læretidens Udløb kan aflægge den i § 11 omhandlede Prøve; b. at tilholde Læringslængeren i det Omfang, som af vedkommende Bestyrelse bestemmes, at søge offentlig Tegneskole og teknisk Aftenskole, forsaavidt saadanne Skoler findes paa Stedet, samt at betale alle de for Læringslængeren til Skolen henhørende Udgifter, og c. omhyggelig at vaage over Læringslængeres Vandel, samt, forsaavidt Læringslængeren bor udenfor Mesterens Hus hos andre end Forældre og Foresatte, at paase, at hans Logis og Kosthold er forsvarlig ordnet.

§ 3: Mesteren maa ikke uden Nødvendighed bruge Læringslængeren til Arbejde, der ikke vedkommer Faget, medmindre det i Lærekontrakten udtrykkelig er betinget.

§§ 4—7: Bestemmelser om Forhold, der kunne medføre at Læringsforhold ophører.

§§ 8—9: Læringslængeren kan forlade Læren, naar han bestemmer sig til at vælge en anden Livsstilling, men maa i saa Fald erstatte Mesteren det Tab, han lider ved Kontraktforholdets Ophør før den fastsatte Tid.

§ 10 om Erstatning og Straf, naar Læreforholdet ulovlig hæves.

§ 11: Ved Læretidens Udløb paaligger det Mesteren, forsaavidt Prøve for Faget er anordnet, at give Læringslængeren Adgang til at aflægge Prøve paa, at han har erhvervet den for en Svend fornødne Duelighed i sit Haandværk. Denne Prøve aflægges for tre dertil af Magistrat og Formandskab opnævnte Mænd, blandt hvilke to, saavidt muligt, skulle hen-

— Fasthed i de industrielle Forhold vilde, mente Arbejderkommissionen (Bet. S. 11 fg.), fremmes, naar

høre til vedkommende Fag. . . . Naar Prøven paa tilfredsstillende Maade er aflagt, udstedes af de nævnte tre Mænd Svendebrev for Lærlingen.

§ 12: Befindes Lærlingen at mangle Kundskab og Færdighed, saa at han ikke bestaar Prøven, og Mesteren ikke tilfredsstillende kan godtgjøre, at han har haft tilbørlig Omsorg for Lærlingens Uddannelse, pligter Mesteren at give Lærlingen Erstatning og kan efter Omstændighederne tillige straffes efter § 31. Lige Ansvar er Mesteren undergivet, naar det i Fag, for hvilke Prøve ikke er anordnet, paa anden Maade bevises, at Lærlingen ved Læretidens Udløb mangler den for en Svend fornødne Duelighed.

§ 13 om Adgang for hvem der ikke er Lærling til at aflægge Prøven.

§ 14 om Mesterens skriftlige Bevidnelse af, at Kontraktsforholdet er opfyldt.

§ 15: Haandværksmester eller Fabrikbestyrer, der i sit Arbejde antager nogen, som ham vitterlig har staaet i Haandværksløse, og som ikke er forsynet med saadan Bevidnelse, som i foregaaende §§ er nævnt, bliver, forsaavidt Vedkommende har brudt en i Overensstemmelse med § 1 oprettet Lærekontrakt, som Selvskyldner ansvarlig for den Erstatning, Lærlingen maatte være eller blive tilpligtet at udrede, hvorhos han kan straffes efter § 31. Samme Ansvar paahviler ham, om han beholder nogen i sit Arbejde efter at være bleven underrettet om, at denne uden Mesterens Samtykke har forladt sin Lære og hverken har erholdt eller har Krav paa at erholde den omhandlede Bevidnelse.

§ 16: Naar Overenskomst om Udførelse af et bestemt Arbejde er sluttet mellem Mester og Svend eller Arbejder, kan Kontraktsforholdet ikke ensidig hæves, forinden Arbejdet er udført. Iøvrigt er mellem Mester og Svend Opsigelsesfristen 14 Dage, forsaavidt ikke anden Frist særskilt er vedtagen.

§§ 17 og 18 om Tilfælde, hvor en Mester strax kan afskedige en Svend eller Arbejder, og hvor en Svend eller Arbejder strax kan forlade Arbejdet.

§ 19: Mesteren er pligtig til at give sine Svende eller Arbejdere, naar de lovligten forlade ham, skriftlig Bevidnelse herom.

der indførtes Arbejdskontraktbøger. «Ikke blot», erklærede alle Kommissionens Medlemmer paa ét nær,

§ 20: Bortviser Mesteren ulovligen Svend eller Arbejder, eller forlader Svend eller Arbejder ulovligen sit Arbejde, bør den Skyldige udrede Erstatning til den Forurettede og kan derhos straffes efter § 31.

§ 21: I enhver Kjøbstad, for hvilken Kongen efter indhentet Erklæring fra Kommunebestyrelsen ikke anderledes bestemmer, skal der oprettes en Haandværksret, bestaaende af den almindelige Underdommer eller det Medlem af Politiretten, der af Kongen dertil beskikkes som Formand, samt af en Haandværksborger og en Haandværkssvend eller Haandværksarbejder som Bisiddere. Politiretts Skriver er tillige Skriver i Haandværksretten.

§ 22: Denne Ret har at afgive Skjøn i og paadømme alle Sager mellem Mestere og deres Svende, Arbejdere eller Lærlinge, som rejse sig fra det mellem dem værende Arbejds- og Lærlingeforhold, saavel som Sager angaaende de i nærværende Lovs § 15 omhandlede Forseelser.

§ 23: Inden hvert Aars Udgang har Magistrat og Formandskab i Kjøbstad, som har Haandværksret, blandt de Skattepligtige at udvælge mindst fire Haandværksborgere og et lige Antal Haandværkssvende eller Haandværksarbejdere, der efter Opnævnelse af Rettens Formand skulle tiltræde Haandværksretten. Opnævnelsen sker efter Omgang; dog skulle de engang opnævnte Mænd forrette i samme Sag, indtil Sagen er afsluttet. Mændene forblive staaende i Udvalget i to Aar, hvorefter de kunne i lige lang Tid undslaa sig for at vælges paany. Ved hvert Aars Udgang udtræder Halvdelen af hver Klasse, første Gang ved Lodtrækning. Ved Tiltrædelsen af sit Hverv aflægge Mændene Lagretted, forsaavidt de ikke tidligere have aflagt saadan Ed.

§ 24: Haandværksretten holdes ikke til bestemte Tider, men sammentræder, naar nogen Sag eller Forretning forefalder. . . .

§ 25: Ved Haandværksretten gjælder samme Regler som for private Politisager.

§ 26 og § 27: Om Overskjøn og Appel (lige til højeste Ret).

§ 28: I de Kjøbstæder, hvor Haandværksret ikke er oprettet blive de i § 22 omhandlede Sager at behandle som private Politisager. . . .

vil der derigjennem blive givet enhver Arbejder en saare nyttig Hjælp til overalt at legitimere sig, men der vil navnlig derigjennem kunne udvikle sig et fast og ordnet Forhold mellem Mester og Svende, som hidtil kun altfor meget savnes. Arbejderkontraktsbogen vil ligesom Skudsmaalsbogen være en Betyggelse for den bedre Del af den paagjældende Samfundsklasse; den vil være en Betyggelse for Svende ikke mindre end for Mestre, og vil navnlig i Kjøbstæderne være en nødvendig Betingelse for en hvilken som helst Organisation af Haandværksstanden. . . . Skal en virkelig Betyggelse naas, maa Paalæget [om at være i Besiddelse af Arbejdskontraktsbog] gives ikke blot de egenlige Svende i Haandværket, men ogsaa alle, der som Arbejdere tage Del i Fabriksvirksomhed. For Svendenes Vedkommende maa Kontraktsbog leveres dem samtidig med Svendebrevet. Fabrikarbejderne maa være forpligtede til at skaffe sig Kontraktsbøger hos Øvrigheden. Der betales for Bogen en billig Kjendelse. Bogen bør være saaledes indrettet, at paa forreste Side indskrives af Øvrigheden Boghaverens Navn, Alder, Fødested, dernæst følger Afskrift af de vigtigste Lovbestemmelser for Ar-

§ 29: Godtgjørelse til Haandværksrettens Medlemmer gives ikke, ej heller Gebyrer.

§ 30: Overtrædelse af Bestemmelsen i § 1 om Oprettelsen af skriftlig Lærekontrakt paatales politiretsvis af det Offenlige. Findes Haandværksret paa Stedet, behandles ogsaa saadanne Sager ved den.

§ 31: Mester, der forsømmer Oprettelse af skriftlig Lærekontrakt, bøder fire Kroner for hver Uge, saadant forsømmes (jfr. § 1), dog saa at Bøderne ikke maa overstige to hundrede Kroner. Bøderne tilfalde Fattigkassen.

§ 32: Erstatningskrav præskriberes efter 6 Ugers Forløb.

§ 33: Loven træder i Kraft ved Udgangen af 1882.

bejdernes retslige Forhold; og derpaa de Blade, hvorpaa Paategnelsen skal gives. Disse Paategnelser maa kun indeholde Angivelsen af Antagelsen og senere af Fratrædelsen, men der maa ikke i Bogen indføres noget Skudsmaal. . . . Forsømmelse af at have Bog, Undladelse af de fornødne Tilførsler i Bøger, Udrivning af Blade, Forfalskninger o. s. fr. bør straffes efter lignende Bestemmelser som de, der ere trufne for Forseelser med Tyendes Skudsmaalsbøger, og Straf altsaa i saa Maader fastsættes baade for Arbejder og Arbejdsgiver. — Jevnsides med denne Forskrift er det sædvanligt i fremmede Lovgivninger at opstille den Fordring, at ogsaa enhver Arbejdsgiver bør føre Bog over de hos ham arbejdende Svende og andre Personer, hvilken Bog skal indeholde den Paagjældendes Navn, Alder, Fødselssted, Bopæl, Angivelse af det Arbejde, hvortil han er antaget, Antagelses- eller Tiltrædelses-Tiden, Fratrædelsestiden, samt andre mulige Bemærkninger. Disse Bøger ere under Kontrol af det Offentlige, og skulle altid være tilgængelige for dette. At saadanne Bøger i mange Tilfælde kunne være af Betydning, er indlysende, og Kommissionen tilraader derfor et Paabud herom, som Forudsætning for Kontraktsbøgers Indførelse.» — Det enkelte Medlem i Kommissionen, der ikke kunde slutte sig til det af de øvrige udarbejdede Forslag til Lov om Indførelse af Arbejdskontraktsbøger, bemærkede bl. A., at det er «betegnende for Kontraktsbogen, at der intetsteds foreligger nogen Udtalelse fra Arbejdernes Side, der taler til Gunst for den, men at det kun er fra Arbejdsgiverne, at saadanne Udtalelser foreligge.» Imidlertid maa det dog om de danske Arbejdsgivere siges, at de i denne Sag have holdt sig meget tilbage.

Først gennem Arbejdskontraktbøgerne vilde det, efter Arbejderkommissionens Mening (Bet. S. 13 fg.), «muliggjøres at indføre den Regel, hvorpaa der fra mange Sider lægges Vægt, at det under Straf forbydes at antage nogen Svend eller Arbejder, som ikke er løst fra sit tidligere Kontraktsforhold.» «Med lige Straf [som den, der skulde idømmes Arbejdsgiveren] skulde anses den Svend eller Arbejder, som paatager sig Arbejde» hos nogen anden Arbejdsgiver, saalænge han ikke lovlig er løst fra sit tidligere Forhold. «Kjendskab hertil antages altid at være tilstede, hvor Kontraktbogen indeholder Paategning om Antagelse paa et bestemt Sted, uden at det senere er afskrevet, at Virksomheden der er ophørt.» Naar den for Forholdets Varighed fastsatte Frist brydes, burde der idømmes Bøde og paalægges Skadeserstatning. «Bøderne i disse Forhold bør helst tilfalde Formaal, der komme Haandværksklassen tilgode.»

Foruden de i det Foregaaende nævnte Punkter vedrørende Kontraktsforholdet mellem Arbejdsgiver og Arbejder er der adskillige andre, hvor der har været rejst Spørgsmaal, om de ikke burde gjøres til Gjenstand for Lovgivningens Omsorg. Her er saaledes Spørgsmaalet om en Udvidelse af Fabrikloven af 23. Maj 1873, om Indførelsen af en Normalarbejdsdag, om Forbud mod Søndagsarbejde*) m. fl. Hertil kommer Spørgsmaalene om Arbejdsherrernes Erstatnings-

*) Nationaløkonomisk Tidsskrift Bd. VIII.

pligt, om hvilket Nationaløkonomisk Tidsskrift ifjor gav udførlige Oplysninger*), om Forsikring af Arbejdere imod Ulykkestilfælde — dette navnlig i Tyskland saa levende behandlede Spørgsmaal, som Nationaløkonomisk Tidsskrift senere vil behandle — overhovedet om Arbejderforsikring**). Men de danske Industridrivendes, særlig Fællesrepræsentationens, Bidrag til Diskussionen af disse Punkter have hidtil hverken været talrige eller særdeles betydelige, og vi ville formentlig uden at gjøre os skyldige i nogen større Ufuldstændighed kunne undlade at gaa ind paa en nærmere Behandling af dem i denne Oversigt over de af den danske Industri stillede Krav til Staten. Disse Spørgsmaal, i det Hele særdeles vigtige sociale og økonomiske Spørgsmaal, synes for Størstedelen for den danske Industri endnu kun at være — Fremtidsspørgsmaal. Men at de i en nærmere eller fjernere Fremtid ville blive satte ogsaa paa de danske Industridrivendes Dagsorden, og at ogsaa «Fællesrepræsentationen», de industrielle Arbejdsgiveres og Haandværksmestrenes Repræsentation, maa optage dem til Diskussion — uagtet denne ganske vist ikke i alle Retninger vil blive saa behagelig for de Herrer Arbejdsgivere — derom kan der dog neppe være nogen Tvivl.

*) Nationaløkonomisk Tidsskrift Bd. XVII, XIX.

**); l. e. Bd. XII, XIII, XVII.

V.

Industriell Uddannelse.

Blandt de Tillægslove til Næringsloven, som de Industridrivende forlange, nævnte vi Lærlingeloven. Derved blev Spørgsmaalet om den industrielle Uddannelse berørt, men ingenlunde udtømt; thi dels angaar en Lærlingelov i alt Fald kun «Lærlingenes» og ikke de andre under Industrien hørende Personers Uddannelse, dels udtømmer den ikke engang for Lærlingenes Vedkommende Sagen.

For en Del af de i den store Industri med den stærkt gennemførte Arbejdsdeling og den omfattende Brug af Maskiner beskjæftigede Personer ere Fordringerne til Uddannelsen ganske vist blevne indskrænkede til det mindst Mulige. Men for en anden Del af disse Personer og for den hele Haandværkerstand — altsaa dog for det store Flertal af dem, der arbejde i Industrien — ere disse Fordringer fremdeles af stor Vægt. De søges efterkomne dels ved den Uddannelse, der gives under Udøvelsen af det praktiske Arbejde, i Værksted og Fabrik, dels ved den, der gives i særlige Skoler. Den praktiske Uddannelse, der for de Fleste er Hovedsagen, skal man fremme bl. a. ved en Del af de Bestemmelser, der ville blive optagne i en event. Lærlingelov. Den theoretiske Uddannelse, der i høj Grad trænger til Udvikling, gives i de særlige Skoler, som vi i det Følgende skulle omhandle.

I Spidsen for de tekniske Skoler staa de polytekniske Højskoler; men med den væsentlig videnskabelige Dannelse, som dér gives, agte vi ikke at beskæftige os. Vi holde os til de Skoler, der efter den

sædvanlige Sprogbrug, gaa ind under Betegnelsen «tekniske Skoler».

Et af de af «Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk» udgivne Hefter er optaget af «Nogle Oplysninger om Danmarks tekniske Skoler» udarbejdede af Fællesrepræsentationens Sekretær, cand. jur. C. Nyrop. Vi meddele her et Résumé af Hr. Nyrops baade omfangsrige (S. 251—95) og interessante Arbejde.

Hr. Nyrops historiske Oversigt rækker over lidt over hundrede Aar. Han tager sit Udgangspunkt i det Struensee'ske Reglement for Kunstakademiet af 21. Juni 1771, «der ved et Magtbud bragte den københavnske Haandværksstand ind under Kunstens opdragende Indflydelse.» I Reglementet hedder det bl. A.:

«Alle vore Undersaatter skal være berettigede til uden Betaling at lade sig undervise paa Akademiet, og saa længe Rummet i Skolerne det tillader, maa ikke Nogen, af hvad Stand han og maatte være, afvises. — Paa det og den gode Smag og de rigtige Grundsætninger i Tegning ikke alene blandt Kunstnerne, men endog iblandt Haandværkerne, som udkræve Kundskab i Tegning, kunde vorde udbredet, ville vi, at alle i vores kongelige Residensstad værende Professionister og Haandværkere, som ikke kan undvære Tegning, skal tilholde deres Lærlinge flittigen at besøge Akademiet.» (3. Afd. § 1). Og: «Til saa meget desmere at beordre den gode Smag skal Alle, som paa Professioner og Haandværker, hvortil behøves Tegning, sig udi vor kongelige Residensstad Kjøbenhavn som Mester ville ned-

sætte, forelægge Akademiet Ridset af deres Mesterstykke og endelig Mesterstykket selv til Approbation, som skriftlig og uden Betaling af Akademiet skal meddeles dem, og derhen ses, at nyttige og ingen kostbare Stykker bliver forfærdigede. Magistraten maa ikke tillade nogen saadanne Professionister, som ikke kan forevise forskrevne Bevis, at indskrives som Mestre.» (4. Afd. § 3).

Struensee saa ikke idealt paa Kunsten; den skulde gjøre Nytte; . . . og hans Reglement var et tungt Aag, som lagdes paa Kunsten. Den sørgede og maatte sørge herover; men Haandværksstanden blev det til Gavn. Flere og Flere fik Del i Akademiets Undervisning . . . og i Haandværkets Kredse lærte man lidt efter lidt, at der ved Siden af det praktisk Holdbare, var Noget, som hed Skjønhed.

Der var Fremgang, — men kun langsom. Tredive Aar efter de Struensee'ske Bestræbelser skete et nyt, vigtigt Skridt fremad: Søndagsskolernes Indretning. I Aaret 1800, d. 4. Maj, fik Præsten ved Frederiks tyske Kirke paa Kristianshavn, N. H. Massmann, den første Søndagsskole aabnet. Undervisningsfagene var oprindelig Skrivning og Regning; senere tillige Sang, Geografi, Danmarkshistorie, Tegning osv., og ikke alene Lærlinge, ogsaa adskillige Svende (og enkelte Mestre) strømmede til. Nogle Aar senere, i 1811, fik den Rejersenske Fond en udelukkende Søndags-Tegneskole sat i Gang. Fire Aar tidligere, d. 11. Marts 1807, havde Kobbersmed Jørgen Conradt oprettet et Institut for Metalarbejdere, der hver Aften i Vintermaanederne gav 8 Personer Undervisning i Drejning, Gravering, Drivning og Ciselering. Ogsaa i Provinserne fulgtes Pastor Massmanns Exempel: i flere Kjøbstæder

oprettedes i Aarhundredets første Decennium Søndags-skoler, for Størstedelen af Præster. Først henimod Aar 1830 begynde Haandværkerne selv at tage fat paa Sagen.

I 1838 fik Snedkermester (senere Krigsraad) Lassenius Kramp stiftet Snedkernes Tegneskole i Kjøbenhavn, og i 1843 skabtes det tekniske Institut. Dette tilsigtede at give «Undervisning i Tegning og Modellering, ordnet og afpasset efter ethvert Haandværks Fordring og Tarv», idet der samtidig skulde «foranstaltes Forelæsninger afholdte i Mathematik, Fysik, Teknologi m. v.». Det var en »Industriskole«, saaledes som man allerede fyrretyve Aar tidligere havde tænkt sig den, der her bragtes til Udførelse. Tekniske Skoler stiftedes nu rundt om i Kjøbstæderne, og Oprettelsen af det kjøbenhavnske Institut kan betragtes som et Vendepunkt i den danske Haandværkerundervisning. Haandværkerstanden selv traadte nu op for at fremme den «tekniske» Undervisning. Undervisningen koncentreredes om Tegning og lignende mere tekniske Fag; Undervisningstiden forlængedes og forlagdes fra den ene Dag om Ugen (Søndagen) til samtlige Søndages Aftener; Undervisningen var ikke, som i Søndagsskolerne gratis, men fordredes i alt Fald tildels betalt; «det var ikke længer forsømte Lærlinge, som skulde undervises i de almindelige elementære Fag, men fremadstræbende unge Haandværkere, som skulde tilegne sig de Theorier, hvorpaa deres praktiske Arbejder hvilede.»

Imidlertid lod de her antydede Forandringer sig ikke gennemføre i et Nu. Flere af de ny Skoler maatte af Hensyn til Udgifterne, begynde som Søndagsskoler. Af de tidligere Søndagsskoler bestaa, foruden de Mass-

mann'ske, endnu Skolerne i Helsingør og Horsens. Men de Skoler, der begyndte som Søndagsskoler, udvidede sig lidt efter lidt til at blive Aftenskoler. Undervisningen skiftede Karakter, og heraf fulgte, at Udgifterne maatte voxe. Derfor maatte der i alt Fald tildels forlanges Betaling. Ofte var denne dog overmaade moderat; for Exempel 2 Sk. for en Aften, ca. 2 Timers Undervisning; andre Steder dog 6 Sk. Men til de Industri- og Haandværkerforeninger, der efterhaanden opstod rundt om i Landet, knyttedes Undervisningssagen stedse mere, og de allerfleste af de tekniske Skoler ere oprettede af dem. «Haandværkernes Søndagsundervisning havde fra Begyndelsen været i private Hænder; nu gik det paa samme Maade med den tekniske Undervisning, der efterhaanden konsolideredes som en privat Institution under Ledelse af de paa Haandværkets og Industriens Omraade opvoxende private Organisationer (Haandværker- og Industriforeninger). Der er formentlig noget for Danmark Ejendommeligt i denne Udvikling, som sikkert maa hilses med Glæde; thi medens Undervisningen herved paa den ene Side er kommen til inderligt at forme sig efter det praktiske Livs Krav, ere Forholdene paa den anden Side ikke blevne anderledes, end at ønskelige Reformer hurtigt og let kunne gennemføres.» Til det tekniske Institut overgik fra 1851 af den paa Kunstakademiet etablerede Undervisning for Haandværkslærlinge, og Institutet for Metalarbejdere, der fra 1833 havde været knyttet til den polytekniske Lærestalt, overgik i 1859 ligeledes til det tekniske Institut, der altsaa nu dimitterede til Kunstakademiet. «Det private Institut var officielt anerkjendt.»

Efter en skematisk Oversigt, som cand. Nyrop har

vedføjet sin Afhandling, har Danmark mindst 72 tekniske Skoler, — mindst; udtømmende er Fortegnelsen ikke, men den mangler vel ikke meget i at være det. Af disse Skoler ere 4 københavnske (det tekniske Selskabs, Snedkernes Tegneforenings Tegneskole, Tegneskolen for Kvinder og de Massmann'ske Søndagsskoler samt de Rejersenske Tegneskoler); de øvrige 68 ere spredte rundt om over hele Landet. De allerfleste af Skolerne ere Aftenskoler, kun enkelte tillige Dagskoler. Elevantallet i det (københavnske) tekniske Selskabs Skole er (— Oplysningerne referere sig gennemgaaende til Skoleaaret 1880—81—) 1432, i Aalborgs tekniske Skole 486, i de Massmannske Skoler 412, i Odense tekniske Skole 409, Aarhus 298, Randers 283 og Horsens 247; 7 Skoler havde under 200 og over 100, men den store Rest kun under 100 Elever. Det aarlige Timetal varierer imellem 21,000 (det tekniske Selskabs Skole) og 90 (Nexø Haandværker og Industriforenings Aftenskole). Med det største aarlige Timetal (næsten det tekniske Selskabs Skole) figurerer Odense tekniske Skole (4400), Prins Ferdinands tekniske Skole i Aarhus (3680), Randers Haandværkerforenings Skole (2690) og Aalborgs tekniske Skole (2499). I de øvrige Skoler var det under 2000, og et Timetal paa 500, 400, 300, 200 osv. er ikke usædvanligt. Skolerne med det store Timetal er naturligvis dem, der baade ere Dag og Aftenskoler, og hvor Undervisningsfagene ligeledes ere mange. I det tekniske Selskabs Skole ere Undervisningsfagene: Dansk, Regning, Skrivning, Bogføring, Mathematik, Naturlære, Frihaandstegning, geometr. Tegning, Fagtegning, Statik, borgerlig Bygningskunst, Maskinlære, Maling, Pussering, Drejning, Optrykning, Graving, Cisellering, Modeller-

ing, Kompositionsovelser, Landmaaling, Nivelering m. m. Ellers ere de sædvanlige Fag: Dansk, Regning, Skrivning, forskjellige Arter af Tegning, af og tillige Bogføring, Tysk, Historie, Geografi, Naturlære, Sang og endnu andre Fag, — alt med store Forskjelligheder mellem de forskjellige Skoler. Til disse Forskjelligheder svare Forskjellighederne i Lærerpersonalets Talrighed (det tekniske Selskabs Skole 60 Lærere, de andre Skoler færre, enkelte Steder endog kun 1), og navnlig Forskjellighederne i de pekuniære Forhold, — Forskjelligheder, der baade vise sig i Indtægts- og Udgiftssummernes Størrelse (det tekniske Selskabs Skole med 84,000 Kr., andre Skoler med 14-, 13-, 11,000 Kr., men de allerfleste med kun nogle faa hundrede Kroner i Indtægt) og i den Maade, hvorpaa Indtægterne fremkomme, om gjennem Skolepenge eller gjennem Tilskud af den Forening, hvorunder Skolen hører, eller gjennem Tilskud fra Fonds som det Rejersen'ske, Classen'ske, Raben-Levetzau'ske, eller gjennem Kommune og Stats-Tilskud eller paa andre Maader.

Skolerne have kraftigt udviklet sig; — men samtidigt ere Kravene stegne. De bestandigt voxende Udgifter ere tilsidst voxede de private Foreninger over Hovedet, og Andre, navnlig Staten, have maattet hjælpe til. Statens Tilskud var oprindelig kun særdeles smaa; men mere og mere paakalde de tekniske Skoler nu Statens Understøttelse.

I 1849 havde Industriforeningen i Kjøbenhavn i et Andragende til Regeringen udtalt Ønsket om, at Regeringen vilde medvirke til Gjennemførelsen af en fyldigere teknisk Undervisning. Fra anden Side fremkom et lignende Andragende, og der blev nu Tid efter anden af

Regeringen nedsat forskellige Kommissioner, der skulde tage Sagen under Overvejelse; men Kultusministeriet viste sig langt om langt dog betænkelig ved at træde til endog ved Oprettelsen af en Hoved-Dagskole med tilhørende Aftenskole. I 1859 blev Resultatet kun, at Institutet for Metalarbejdere forenedes med teknisk Institut, og at Statens aarlige Understøttelse til dette fra tidligere at have været 1000 Kr., forøgedes til 4000 Kr. Som Vederlag betingedes, at Staten fik et vist Tilsyn, — idet Regeringen ved Siden af de af det tekniske Selskab valgte 3 Medlemmer, valgte 2 til en af 5 bestaaende Skolebestyrelse; — thi «et saadant Bidrag fra Statens Side betragtedes som noget Særdeles.» Paa Finansloven for 1862—63 opførtes der ved «Venstres» Bestræbelser 8000 Kr. »som Tilskud til Udstillinger eller til tekniske Skoler i de enkelte Kjøbsfæder paa den Betingelse, at Statens Tilskud til en Kjøbstad ikke overskrider det Bidrag, som den selv yder til dette Formaal.» «Det var første Gang, at der fra Statens Side fremkom Ytring om, at den kunde være villig til at støtte den tekniske Undervisning i Almindelighed; Principet sloges fast, men endnu skulde der hengaa nogen Tid, inden det kommer til fuld Virksomhed i Praxis. Foreløbig stod Regeringen nemlig kjølig overfor Sagen. Paa næste Rigsdag meddelte Indenrigsministeren, at Bevilningen havde givet Anledning til «ganske overordenlig omfattende Forhandlinger» med de forskjellige Kjøbstæder uden at Resultatet svarede til Forventningerne. Han forlangte ikke Beløbet igjen. Desuagtet blev det ham givet», men kun lidt over Halvdelen af det benyttedes, og 4000 Kr. blev nu i en Række af Aar den normale Understøttelse fra Statens Side til Udstillinger og tek-

niske Skoler i Provinserne. Af de 12,000 Kr., der paa Finansloven 1871—72 findes opført »til Industriens Fremme« skulde 4000 Kr. anvendes til teknisk Institut, 4000 Kr. til Udstillinger og tekniske Skoler i Provinserne og 4000 Kr. til Rejseunderstøttelser.

Et vigtigt Skridt fremad skete, da den Industri- og Haandværkerskole, som Industriforeningen i Kjøbenhavn i 1872 havde begyndt at arbejde for, gennemførtes. En d. 4. Decbr. 1875 dateret «Grundplan for en samlet Industri- og Haandværkerskole i Kjøbenhavn» vedtoges; Bidragsyderne til det tekniske Institut og til den (i 1868 paa Arkitekt V. Kleins Initiativ stiftede) ny Haandværkerskole «gik ind paa at danne et nyt samlet teknisk Selskab, ud af hvis Skjød den ny Skole skulde voxe, og paa en konstituerende Generalforsamling den 24. Marts 1876 valgtes en første midlertidig Bestyrelse. Sagen var dermed i Gang og skred nu hurtigt og godt fremad, idet Gehejmekonferensraad Hall overtog Posten som Selskabets Formand. Nu som før vedblev Undervisningen at være i et privat Selskabs Hænder, men Staten saa med stadig voxende Velvilje paa det tekniske Selskabs Skole. Tiden var kommen, da Statsmagten fuldt erkjendte, at den havde store Pligter overfor den tekniske Undervisning. I Skolens første Aarsregnskab (1876—77) er Staten da ogsaa opført med et Bidrag paa ikke mindre end 15,000 Kr., og for 1876 findes paa de aarlige Finanslove ved Siden af Posten «til Industriens Fremme», hvoraf Bidragene til de tekniske Skoler udredes, endnu en anden Post «til videre gaaende tekniske Skoler i Provinserne», og disse Poster ere efterhaanden i de forskjellige Finansaar voxede ikke ubetydeligt.» Den første Post udgjorde i 1874—75

22,000 Kr., i 1878—79 38,000 Kr. og i 1881—82 53,000 Kr., den anden udgjorde i tre nævnte Finansaar henholdsvis 0, 10,000 Kr. og 15,000 Kr.; det samlede Beløb altsaa resp. 22,000 Kr., 48,000 Kr. og 68,000 Kr. Dette er, som man ser, en overordenlig Stigning i faa Aar; men de anførte Tal angive dog langt fra Alt, hvad Staten har tilskudt den tekniske Undervisning. Finansloven 1880—81 bevilgede saaledes 100,000 Kroner som Bidrag til Opførelsen af en Skolebygning (i Ahlefeldtsgade) for det tekniske Selskabs Skole i Kjøbenhavn (til hvilken Bygning Kjøbenhavns Kommune desforuden gav 94,000 Kr.), og paa Finanslovsforslaget 1881—82 var der opført 15,000 Kr. til Dækning af den Gjæld, som den tekniske Skole i Odense havde paadraget sig ved Anskaffelsen af en egen Skolebygning; kun den Omstændighed, at de politiske Forhold ikke muliggjorde Tilvejebringelsen af en ordinær Finanslov for det nævnte Aar, gjorde, at denne Sum ikke kom til Udbetaling.

De Understøttelser, Staten (ø: Indenrigsministeriet) bevilger de tekniske Skoler, ere i de fleste Tilfælde kun nogle hundrede Kroner. Enkelte Skoler faa dog nogle tusinde; Skolerne i Roskilde, Slagelse og Svendborg saaledes hver mellem 1200 og 1600 Kr.; Skolerne i Horsens, Randers og Aalborg mellem 2- og 3000 Kr. og Arveprins Ferdinands Tegneskole i Aarhus 3050 Kr.; Odense tekniske Skole 4400 Kr., og endelig det tekniske Selskabs Skole i Kjøbenhavn 20,000 Kr. (Finansaaret 1881—82), Altsaa omtrent en Tredjedel af det Beløb, Staten i det Hele yder den tekniske Undervisning, tilfalder denne Skole, der jo ganske vist ogsaa staar som «Centrum for hele Landets tekniske Under-

visning,» ikke blot fordi den samler sine Elever fra alle Egne af Landet, men ogsaa ved dens Bestræbelser for Uddannelsen af Lærerkrafter, Tilvejebringelsen af Læremidler, ved personlig Vejledning og Udvexling af Anskuelser og overhovedet ved den meget betydelige Virksomhed, den i saa mange Retninger udfolder. I 1880 og 81 fik denne Skole desforuden fra Kultusministeriet 3000 Kr. (medens dette Ministerium til Tegneskolen for Kvinder gav 4000 Kr. og nogle Smaabidrag til enkelte andre Skoler). Endvidere gav Kommunen det tekniske Selskabs Skole et Tilskud paa 10,000 Kr., medens de øvrige Indtægter fremkom gennem Tilskud fra Industriforeningen, Rejersenske Fond, Classenske Fideikommiss, Sparekassen, Skolepenge m. m.

Naar Fællesrepræsentationens Sekretær i det ovenfor resumerede Arbejde har gjort Danmarks tekniske Skoler til Gjenstand for udførligere Undersøgelser, har han valgt netop et af de Spørgsmaal, der i stærkest Grad har lagt Beslag paa Fællesrepræsentationens Opmærksomhed; thi ligesom Spørgsmaalet om den tekniske Undervisning har været for paa de danske Industrimøder, saaledes har ogsaa Fællesrepræsentationen behandlet det ved alle Sammenkomster. Allerede paa det «Centralmøde» i Kjøbenhavn i Juli 1879, hvor Fællesrepræsentationen stiftes, forhandlede det. Diskussionen, der indledes ved et interessant Foredrag af Arkitekt Klein, afsluttedes med en Resolution, hvori det hed: «Ligeoverfor de store Anstrængelser, der i de senere Aar gjøres i næsten alle andre evropæiske Lande for at hæve Kunstindustrien, er der Fare for, at Danmark vil blive fuldstændigt overfløjet;

en af Grundene hertil er navnlig den, at der i Danmark endnu ikke meddeles nogen speciel kunstindustriell Undervisning. Da det tekniske Selskabs Skole kun ved Erhvervelse af betydelige Lokaler, udelukkende bestemte til Undervisning, vil have overvundet den væsenligste Vanskelighed, der hidtil har forhindret Optagelsen af en fyldig Undervisning i den her nævnte Retning, saa opfordres Staten til i Erkjendelse af denne Skoles store Betydning for hele Landet kraftigt at støtte det tekniske Selskab» Og denne Opfordring har Staten, som vi ovenfor saa, ogsaa fulgt. Men tillige udtales i Resolutionen Ønsket om en fyldigere Undervisning ved de tekniske Skoler, afpasset efter Haandværkernes Tarv, saa at der kan «uddannes en intelligent og dygtig Haandværksstand i Danmark», samt om at der «virkes hen til, at dygtige og særligt godt begavede Elever fra de tekniske Skoler i Provinserne kunne faa Statsunderstøttelse og derved blive satte i Stand til at kunne gennemgaa et Kursus og erholde en videregaaende Undervisning ved det tekniske Selskabs Skole i Kjøbenhavn.» Endelig hedder det: «Da vore tekniske Skoler i høj Grad rekruteres fra Almueskolen, beslutter Forsamlingen, hver for sig i sin Kreds at virke for, at den elementære Tegneundervisning saa vidt muligt optages som Fag i Kjøbstadalalmueskolens øverste Klasser, i Erkjendelse af at de tekniske Skolers Virksomhed derved vilde fremmes.»

Paa det næste Aars Repræsentantskabsmøde i Svendborg, Juli 1880, opfordredes Staten endnu yderligere til at støtte den tekniske Undervisning. Foruden to Resolutioner til det tekniske Selskab om en samlet

Udstilling af de tekniske Skolers Elevarbejder og angaaende en almindelig Plan for den tekniske Undervisning, opfordredes Staten til, foruden hvad den alt yder til de tekniske Skoler, tillige at stille en Sum til Raadighed til Underhold for unge begavede, flittige men trængende Elever, der ønske en videregaaende teknisk Uddannelse. Og «da den dygtige Industridrivendes tekniske Uddannelse ikke er endt med Skolen», da «han trænger til praktisk Uddannelse i Udlandets store Rørelser», opfordredes endelig Staten til i større Omfang end hidtil at yde Rejsestipendier til videre Uddannelse for dygtige Haandværkere. Paa det næste Aars Repræsentantmøde, Kjøbenhavn, Juli 1881, udtaltes Ønsket om yderligere Statsbidrag til Uddannelse af Lærere ved de tekniske Skoler, samt om at de stedlige Myndigheder varmt vilde interessere sig for Opførelsen af egne Skolebygninger for de tekniske Skoler i Provinserne, navnlig ved at tilskyde Pengebidrag. Ligeoverfor de idelige Forlangender om Statsbidrag, ligeoverfor den Umættelighed — havde vi nær sagt — der her kommer til Syne, er det interessant at lægge Mærke til Forstanderen for det tekniske Selskabs Skole, Kapt. Thalbitzers Advarsler. «Han troede ikke» — hedder det i det officielle Referat i Fællesrepræsentationens Meddelelser —, «at det nu var den rette Tid til i Almindelighed at søge en større Understøttelse til de tekniske Skoler. Statens Bidrag var i de senere Aar steget ganske betydeligt ... Vilde man anmode om større Statsunderstøttelse i Almindelighed, maatte der paavises en Trang, men en væsentlig Trang vilde næppe for Tiden kunne paavises.» Imidlertid synes det, at disse Advarsler ikke ret ville frugte.

Paa Dagsordenen for Repræsentantmødet i Aar, Silkeborg, Juli 1882, var atter de tekniske Skoler opførte, og her udtaltes vel en Tak for den hidtil modtagne betydelige Statsunderstøttelse; men det tilføjedes, at «endnu i lang Tid vil der stadig være stor Trang til forøget Hjælp» til de tekniske Skoler. Dette betvivle vi nu egenlig ikke, og vi, der ikke kunne billige, at der forlanges Statshjælp til Foretagender, der netop kun have deres Berettigelse, forsaavidt de kunne bære sig selv, ere meget rede til at indrømme Berettigelsen og Nødvendigheden af offentlig Understøttelse til Skoleformaal; men alligevel turde det dog være, at de oven-citerede Advarsler have deres gode Grund. Praktiske Grunde og Klogskabshensyn tilraade at følge dem.

VI.

Haandværkssvende-Vandringen.

Understøttelseskasser for rejsende Haandværkssvende. Svendborg-Reglerne. Fællesregler. Svendeherberger. Uvilje i Kjøbenhavn. Politiavtoriteternes Stilling til Sagen. Statistiske Oplysninger om Vagabonderingen. Dennes Ulemper. Lovbestemmelser om Vandringen. De paa Horsens-Mødet vedtagne Forslag.

Ved Pl. 11. Avg. 1794 blev al Forpligtelse for Haandværkssvendene til at rejse paa Haandværket hævet; men selve Vandringen ophørte ikke dermed, og Skik og Brug var det fremdeles, at Svendene vandrede. Disse Vandringer antog imidlertid efterhaanden en betænkelig Karakter, idet det oprindelige Formaal med dem — at lære og at arbejde paa forskjellige Steder — trængtes tilbage, medens Tiggeri, Vagabondering og al-

skens Uorden antog store Dimensioner. For at bøde paa Ulemperne herved foreskrev Fr. 10. Decbr. 1828 de vandrende Svende at være forsynede med Vandrebog, der giver Oplysning om Svendens Navn, Udseende, Fag og Penge, og indeholder Paategning af de Mestre hos hvem han har arbejdet, medens den i enhver Kjøbstad, Svenden passerer, viseres af Politiet, der overhovedet fik Tilsyn med de rejsende Svende. Betleri forbødes vel, men Forordningen formentede dog ikke de rejsende Haandværkssvende «at søge eller modtage den ved Lavene sædvanlige Understøttelse». Men i Lov 15. Maj 1875 § 18 bestemmes: «Den rejsende Haandværkere tidligere hjemlede Ret til at søge og modtage den ved Lavene sædvanlige Understøttelse (Geschenk) ophæves.» Dette Forbud har imidlertid slet ikke haft nogen Aftagen af Haandværker-Vagabonderingen til Følge; tværtimod er denne og det dermed følgende Betleri og andre Ulemper efter 1875 taget betydeligt til, — og ligeoverfor dette Faktum er der i de senere Aar i en Mængde Byer blevet dannet (oftest af Industri- og Haandværkerforeningerne, med Understøttelse ogsaa af de ikke-industridrivende Borgere) Understøttelseskasser, der paa enkelte Steder optræde som Fag-Foreninger, men dog de fleste Steder omfatte hele Byen. De fleste af de nuværende Foreninger, der i Reglen understøtte ved — ofttest gennem Politiet — at give den gjennemrejsende Svend et Kort*), mod hvis Af-

*) I Ringsted lyder det f. Ex. saaledes:

«Hr. Værtshusholder N. N. vil behage at udlevere Overbringeren af dette Kort et Maaltid varm Mad, Natteløgis

levering han faar et à to Maaltider, Natteløjs for en Nat og enkelte Steder ved sin Afrejse et mindre Beløb (25 Øre à 1½ Kr.), virke kun i Vinterhalvaaret. Foreningen i Svendborg er en af de faa, der virke hele Aaret rundt. Foreningerne have ofte mødt Uvilje hos Svendene, der — naar de ikke ere solide, arbejdssøgende, men vagabonderende Svende — ved dem forhindres i at tilbetle sig et ofte større Beløb end det, hvormed Foreningerne understøtte; de have endvidere haft at kæmpe med Bidragydernes Lunkenhed og Øvrighedernes Mangel paa Sympathi, idet det befrygtes, at Foreningerne — naar de ikke skarpt sondre mellem Vagabonder og arbejdssøgende Svende — let kunne gjøre mere Skade end Gavn, og i Stedet for at hindre Omvandringen tværtimod fremme den. «Derom turde imidlertid Alle være enige, at skulle Foreningerne gjøre virkelig Nytte, maa de findes overalt, og overalt i alt Væsenligt følge de samme Principer, og paa at opnaa dette er det da, at Fællesrepræsentationen for Tiden arbejder» *).

I Svendborg stiftedes d. 5. November 1879 den Forening, til hvilken ovenfor hentydes. Dens Regler ere under Forhandlingerne om Understøttelseskasser for rejsende Haandværkssvende jævnlig blevne opstillede

og 1 Kop Kaffe med Smørrebrød, saa meget at Vedkommende kan mættes.

(Politikontorets Stempel)

(Datum)

NB. Betleri forbydes strengelig, og nyt Kort kan ej erholdes oftere end 1 Gang hveranden Maaned.»

*) Nyrop: Nogle Oplysninger om vandrende Haandværkssvende og den dem ydede Understøttelse (i Fællesrepræsentationens «Meddelelser» S. 113—129).

som en Art Mønsterregler. Vi meddele her Hovedbestemmelserne:

A. Der oprettes en Svendekasse, til hvilken de i Byen arbejdende Svende opfordres at yde et ugenligt Bidrag af 10 Øre.

B. Byens Beboere opfordres til ved deres Underskrift at forpligte sig til ikke at give Almisse til rejsende Svende, men derimod yde et lille aarligt Bidrag til Hjælp til Bestridelsen af de Udgifter, Foreningens Virksomhed medfører.

C. Foreningen antager en lønnet Forretningsfører, hos hvem de rejsende Svende, som begjære Understøttelse, maa melde sig. Han udbetaler til enhver Svend, som dertil findes kvalificeret, et Bidrag af $1\frac{1}{2}$ Kr. i Vintermaanederne (fra 1ste Oktober til 1ste Maj og 75 Øre i den øvrige Tid af Aaret, samt giver Svenden Anvisning paa et anstændigt Herberg, hvis Vært man søger at formaa til at overholde de Forskrifter, som man med Hensyn til Orden og Sædelighed anser for nødvendige. Forretningsføreren holder Bog over, hvilke Svende der erholde Understøttelse m. m.

D. For at erholde den ovennævnte Understøttelse maa den paagjældende Svend (hvis han har udlært efter 1878) præstere Bevis for, at han har aflagt Svendep prøve, samt godtgjøre, at han, hvis han har arbejdet i Byer, hvor saadanne Svendekasser findes, i den Tid har ydet sit Bidrag til disse. Der maa ikke være forløbet mere end 4 Maaneder, siden han sidst har været i Arbejde, og han maa have været mindst 14 Dage hos sidste Arbejdsgiver. Der maa desuden ligge 6 Maaneder mellem hver Gang, en Svend kan modtage Hjælp af Kassen.

E. Foreningen søger ved at sætte sig i Forbindelse med Arbejdsgivere, som ønske Arbejdere, at forskaaffe de rejsende Svende Arbejde, og forsaaavidt saadant kan anvises dem, ydes der dem intet Bidrag af Foreningens Kasse.

I adskillige Industri- og Haandværkerforeninger blev Spørgsmaalet om de rejsende Haandværkssvende og om Foranstaltninger af samme Art som Svendborg-Foreningens snart optaget til Diskussion. Paa Dagsordenen for Fællesrepræsentationens Møde i Svendborg, 1880, var det et af de vigtigste. Det sagdes her, at ved Foranstaltninger som Svendborg-Foreningens «udskiltes de Svende, der leve af at rejse, fra dem, der rejse for at finde Arbejde.» «Vi tog», bemærkede en

Taler, «Lærlingene under Armen, men saasnart de vare udlærte, slap vi dem ud blandt Vagabonder. Dette maatte forandres. Mod Vagabonderne maatte man være streng; men de rejsende Svende skulde man tage sig af. Saadanne Foreninger som Svendborgs vare nyttige». Sluttelig opfordrede Forsamlingen, «med den Betragtning for Øje, at den nuværende Rejsemaade for Haandværkssvenden i flere Henseender er uheldig», Bestyrelsen til at «drage Omsorg for, at der i forskjellige Byer oprettes Understøttelseskasser», og den anbefalede «som Mønster Vedtægterne for den i Svendborg oprettede Forening». Med Hensyn til det samtidigt forhandlede Spørgsmaal om Vandrebøger opnaaedes ikke nogen Enighed, idet det ene Parti holdt paa, at disse Vandrebøger ere «uretfærdige», «ikke tidssvarende», «nedværdigende» for Svendene, medens andre Haandværkere bestemt gjorde gjældende, at de for de hæderlige Svende vare en «god Støtte», og «kun de daarlige Elementer følte sig besværede af dem».

Paa det næste Aars Repræsentantskabsmøde, Kjøbenhavn 1881, vedtoges der (for Provinserne) nogle «Fællesregler for Danmarks Rejseunderstøttelseskasser for Haandværkssvende», der som «almindelige Regler for Adkomst til Understøttelse» fastsætte:

- a. at Vedkommende kan legitimere sig som Haandværkssvend eller med en saadan i Klasse stillet Fabrikarbejder;
- b. at han bevislig ikke kan faa Arbejde i sit Fag paa vedkommende Sted;
- c. at han selv har ydet Bidrag til en Understøttelseskasse i det Mindste i de tre sidste Maaneder af den Tid, han har haft Arbejde (se e);
- d. at han ikke i de sidste tre forudgaaende Maaneder har søgt Understøttelse samme Sted;

e. at han har arbejdet mindst 14 Dage hos den Arbejdsgiver, han sidst var hos, og ikke været uden Arbejde i 4 Maaneder;

f. at han medbringer Bevis fra Mesteren for ikke at have forladt sin Plads uden efter 14 Dages Opsigelse eller efter mindelig Overenskomst;

g. at han fremstiller sig anstændig og paa passende Maade.

Fra Bestemmelserne i b, c, e og f kan der dispenseres, naar særlige Omstændigheder tale derfor.

Enhver Haandværkssvend, der opfylder de ovenfor under e nævnte Betingelser, eller som afskediges fra sit Arbejde umiddelbart efter Læretidens Ophør, forsynes af Foreningens Bestyrelse med en Rejselog, hvori findes saadanne Oplysninger, der kunne tjene ham til Legitimation andetsteds.

Understøttelseskassernes Bestyrelse føre ensartede Protokoller over de Svende, som henvende sig til dem om Understøttelse; Protokollerne rekvireres fra Fællesrepræsentationens Hovedkontor.

Til Fællesrepræsentationen skal der indgives halvaarlige Beretninger om Understøttelsernes Virksomhed.

Efter Bestemmelsen skulde der i enhver Kjøbstad og Handelsplads oprettes en Forening til Understøttelse af rejsende Haandværkssvende, og — naar Forholdene tillade det — skal der stræbes hen til at tilvejebringe gode kontrollerede Herberger for de rejsende Svende.

I de fleste af de under Fællesrepræsentationens «sjællandske Afdeling» hørende Byer (kun med Undtagelse af Korsør og Nykjøbing) er der allerede eller agtes der dog oprettet Understøttelseskasser for rejsende Svende, hvorhos der arbejdes for Oprettelsen af Herberger. Ogsaa i de andre Landsdele arbejdes der i denne Retning. Kun i Kjøbenhavn har Sagen stødt paa større Hindringer.

Et Udvalg, der i Juli 1881 nedsattes af Fællesrepræsentationen, for at udarbejde Forslag til, hvorledes en Understøttelseskasse for rejsende Svende lod sig ordne i Hovedstaden, kom snart til den Overbevisning, at skulde Sagen realiseres paa en nogenlunde fyldestgjørende Maade, maatte det ske ved Oprettelsen af

et Svende-Herberge, der stod i Forbindelse med et Arbejdsanvisningskontor. Det ikke ubetydelige Beløb (efter løst Overslag c. 15,000 Kr. aarlig), der vilde medgaa til Bestridelsen af de dermed forbundne Udgifter, formentes indkomne først og fremmest ved bestemte Bidrag fra Mester- og Svendeforeninger i de forskjellige Arbejdsfag og dernæst ved Tilskud eller Gaver fra Avtoriteter og udenfor Haandværket staaende Velgjørere. Nu viste det sig imidlertid, at den Interesse for Sagen, hvoraf Sagens Gjennemførelse var betinget, ikke var tilstede i den københavnske Haandværker verden. Af hundrede Mester- og Svendeforeninger, til hvilke Udvalget henvendte sig, gav over en Tredjedel slet intet Svar; kun en Fjerdedel af Foreningen gav imødekommende, men dog for Størstedelen betingede Svar; Resten interesserede sig ikke for Sagen eller var endog imod den, enten fordi de (Mestrene) vare tilfredse med det alt organiserede Understøttelses-system, eller fordi de (Svendene) frygtede at skaffe sig en større Konkurrence, eller af andre Grunde. Manglen paa Sympathi hos de københavnske Haandværkere for en Understøttelseskasse i Overensstemmelse med de for Provinserne vedtagne Fællesregler viste sig at være saa stor, «at et Forsøg paa at realisere Tanken ikke for Tiden lader sig gjøre med mindste Udsigt til et heldigt Resultat», og Udvalget nedlagde derfor — i Juni 1882 — sit Hverv og indstillede til Fællesrepræsentationen, «at denne Sag indtil videre stilles i Bero.» Paa Repræsentantskabsmødet i Silkeborg i Juli d. A. indskrænkede man sig da for Københavns Vedkommende til at «forvente, at Bestyrelsen vil foranledige, at Sagen kan blive fremmet der paa bedste Maade». Forøvrigt

opfordredes «indtrængende de forskjellige Foreninger [i Provinserne] til at fremme Understøttelsessagen for rejsende Haandværkssvende paa Grundlag af de allerede tidligere vedtagne ensartede Fællesregler», og tillige anbefaledes varmt: «Oprettelsen af Svendehjem, hvor saa vel tilrejsende Svende kunne erholde et ordenligt Logis, som ogsaa de i Arbejde værende ugifte Svende et passende Tilholdssted.»

Dette er altsaa den Stilling, vore Haandværkere, særligt de i Fællesrepræsentationen repræsenterede, indtage til Spørgsmaalet om rejsende Svende. Men det er af Interesse hermed at sammenholde Politiautoriteternes Opfattelse af denne ikke blot i industriel men ogsaa i Politi-Henseende saa vigtige Sag.

Ved det nordiske Juristmøde, der i afvigte Aars Avgust Maaned afholdtes i Kjøbenhavn, optog endel af de dér tilstedeværende Retsbetjente paa Forslag af Borgmester Sager i Rudkjøbing en Debat af Spørgsmaalet om, hvad der lod sig gjøre for at modvirke den tiltagende Vagabondering, og anmodede dHrr. Birkedommer Brun i Bregentved-Gisselfeld Birk, Borgmester Brücker i Nakskov, Politimester Oldenburg i Odense og Borgmester Schjørring i Kolding om som Udvalg at tage Spørgsmaalet under nærmere Overvejelse. En (26 Sider stor) Betænkning (dateret Maj 1882) har dette Udvalg nu afgivet, og paa et almindeligt Møde af Retsbetjente, der d. 18. og 19. Avgust d. A. afholdtes i Horsens, var Sagen til Forhandling.

Et Tal af c. 46,000 — bortset fra 16 (af Landets 183) Jurisdiktioner udenfor Kjøbenhavn, fra hvilke Op-

lysninger mangle — blev af det nævnte Udvalg opgivet som «nogenlunde stemmende med det samlede Antal af ankomne Haandværkssvende i Aaret 1. Septbr. 1880 til 31. Avg. 1881.» Af disse 46,000 vandrende Svende «have kun c. 7000 opnaaet Arbejde; alle de andre have maattet vandre videre eller ere afgivne til Fattigvæsenet.» I samme Tidsrum blev der i Hovedstaden tilmeldt 4669 Haandværkssvende, hvoraf dog kun en Brøkdæl synes at søge den faglige Uddannelse. Udvalget anfører nogen Statistik for Aarene 1870, 1875 og 1880, der bl. A. viser, «hvorledes Haandværkssvendene udgjøre det langt overvejende Antal ikke alene af de Omvandrende men ogsaa af de for Løsgænger og Betleri Anholdte.» De fleste Viseringer finde naturligvis Sted i de Kjøbstæder, som ligge paa Hovedruterne; «men et Fingerpeg i Henseende til, at Vandringen ikke i nogen fremtrædende Grad staar i Forbindelse med rimelig Udsigt til at finde Arbejde, turde det være, at ogsaa flere mindre Kjøbstæder, som ligge udenfor Hovedruterne og hvor Sandsynligheden for at kunne faa Arbejde dog maa antages for at være overmaade ringe, fremvise paafaldende mange Viseringer.» Naturligvis er Tallet paa Viseringer flere Gange større end Tallet paa omvankende Individier; de fleste af disse blive viserede tildels endog paa mange Steder. Udvalget antager, at gennemsnitlig bliver hver Person viseret mindst 23 eller 24 Gange, saa at der altsaa i 1880, da der udenfor Hovedstaden mindst foretoges 50,000 Viseringer, omvankede omtrent 2100 Personer, mest Haandværkssvende. Heri er nu ikke indbefattet «de Mange, der drive om uden Forpligtelse til at melde sig for Politiet, og hvis Antal, der omfatter mange ihærdige

Vagabonder, ingenlunde er ringe.» Endelig synes den meddelte Statistik at vise, at Vagabonderingen er tagen betydelig til i den sidste Halvdel af det forløbne Tiaar.

Naar der i Vagabonderings - Betænkningen «væsenlig tales om Haandværkssvende, er det kun fordi Vagabondklassen — saaledes som de statistiske Meddelelser tilstrækkeligt vise — væsenligt rekrutteres af disse; men det overses ingenlunde, hverken at der er mange andre Vagabonder end Haandværkssvende, eller at mange af disse paa ingen Maade kunne henregnes til hin sørgelige Klasse.» Udvalget undersøger ikke Omvandringens mulige Nytte for enkelte agtbare Svende; men det «konstaterer det som en utvivlsom og ved det foreliggende Materiale end mere godtgjort Sandhed, at den medfører overordenlig stor Fare for den Enkelte. Det er muligt, at Arbejde paa forskjellige Steder for Enkelte kan fremme Dygtigheden, men for langt Flere fører det vistnok til det modsatte Resultat, og naar henses til, hvor overmaade mange Vandrebøger, der udvise, at Ejeren har vandret i lange Tider uden at have Arbejde eller dog kun med ganske kort Tids Arbejde paa enkelte Steder, er derved ført Bevis for Meget, som ikke er af det Gode. Med al Agtelse altsaa for den agtbare og stræbsomme Svend, der vandrer om uden at forse sig mod Loven, frygter Udvalget dog ikke Modsigelse, naar det udtaler, at Omvandringen — ved Siden af enkelte gode Sider — i betydeligt Omfang fører til Betleri, Løsgængereri og andre Lovovertrædelser og dermed Straf, til Drikfældighed og anden Ødelæggelse for de Paagjældende selv, til Retsusikkerhed og til Plageri og Ulempe for Befolkningen. Det tør uden Risiko paa-
staas, at det langt overvejende Antal af de Vandrende gjør

sig skyldig i Betleri, i alt Fald i at søge og modtage «Geschenk», thi de have saa godt som intet Andet at leve af; et sørgeligt stort Antal bliver Bytte for Brændevinen, og Befolkningen, maaske allermest paa Landet, plages af Tiggere, som der ofte hører et vist Mod, navnlig for Kvinder og ældre Folk, til at give Afslag. Udvalget er overbevist om, at det er lavt anslaaet, naar det antages, at Omstrejfnngen koster Befolkningen gennemsnitlig 1000 Kroner daglig Aaret rundt; rimeligvis koster den adskilligt Mere, i alt Fald naar alle Udgifter medregnes.»

I Lavsvæsenets Dage kunde Omvandringen have sin Nytte eller var i alt Fald uden større Fare paa Grund af den med Lavene følgende Kontrol, Disciplin, Solidaritet. I Nutiden, efter at Haandværkerforbindelserne ere opløste, er den «en Anakronisme og vil vistnok kun kunne bringes i Overensstemmelse med de nu bestaaende Tilstande og med Lovgivningen ved faglige Foreninger og Understøttelseskasser for hele Landet, som imidlertid nu kun ere tilstede i meget ringe Grad, og som det i alt Fald maa være Haandværksfagenes egen Sag, og ikke Statens eller Politiets at søge oprettede.» I sin dybere Grundvold lader Ondet sig kun angribe ved Foranstaltninger af moralsk eller omfattende social Betydning. Men disse omtaler Udvalget ikke nøjere; det har villet indskrænke sig til at henpege paa Midler, som selve den bestaaende Lovgivning frembyder.

De Lovbestemmelser, der omhandle det foreliggende Emne, ere: Fr. 10. Decbr. 1828, L. 15. Maj 1875 og tildels Lov om Hjemsendelse af 14. Marts 1867, jfr. Indenrigsm. Cirk. 6. Jan. 1868. Tillige kan nævnes Justitsm. Cirk. 18. Spt. 1874 om omrejsende Musikanter

m. Fl., der dog kun er af begrænset Betydning. De væsenligste af disse Bestemmelser angaar Haandværkssvende, med Hensyn til hvilke Hovedbestemmelserne i Fr. 10. Decbr. 1828 ere: at de for at kunne søge Erhverv ved Rejser skulle være forsynede med en af Politiet udstedt Vandrebog; at denne kan nægtes, naar der er Tvivl om, at den Paagjældende vil kunne ernære sig; at han kun maa bevæge sig i en vis Rute og skal have Vandrebogen viseret af Politiet paa hvert Sted; og at han kun maa forblive 24 Timer paa Stedet, naar Arbejde ikke forinden er fundet. Regeringsforslaget, der ligger til Grund for L. 15. Maj 1875, gik ud paa, at Vandrebogen skulde afskaffes, hvilket dog ikke fandt Bifald hos Rigsdagen, som derimod forøvrigt sluttede sig til Lovforslaget, der indfører Opholdsbøger for Udlændinge og i §§ 18 og 19 dels ophæver den Haandværkssvende tidligere tilkommende Ret til at søge og modtage Lavsunderstøttelsen (Geschenk), dels indfører Bestemmelser om Politiets Tilsyn med Personer, som tage kortvarigt Ophold paa et Sted. Dernæst gjælder om Haandværkssvende de særegne Regler om Hjemskrivning i Vandrebogen med Tærepengene. Alle de andre omvandrende Personer, der dog kun omfatte en mindre Del af den hele Masse, ere derimod faktisk ikke undergivne nogen speciel Lovgivning og maa altsaa behandles efter de almindelige Love. De kunne rejse som Arbejdssøgende fra Sted til Sted uden særlig Legitimation og ere ikke Hjemskrivningsreglerne undergivne, jfr. Cirk. 6. Jan. 1868. I sidstnævnte Henseende bliver altsaa Forskjellen den, at den Rejsende, der ikke er Haandværkssvend, i Tilfælde af Trang oftere er udsat for Afgivelse til Fattigvæsenet end Haand-

værkssvenden, som Politiet kan indskrænke sig til at hjemskrive med Tærepenge, uden at dette er at regne som Fattigunderstøttelse.

Efter Udvalgets Mening giver L. 15. Maj 1875 tilstrækkelige Midler (naar de blot anvendes med Alvor, særlig §§ 5 og 7) ligeoverfor Udlændinge, og Hovedspørgsmaalet drejer sig altsaa om Indlændinge.

Efter en kort, noget kølig, Omtale af Fællesrepræsentationens ovenomhandlede Rejseunderstøttelseskasse gaar Udvalget over til at fremsætte sine Forslag, idet det dog erkjender, at disse ikke indeholde noget egenligt Nyt eller Andet end, hvad der mulig alt nu iagttages i flere Jurisdiktioner, og at de ikke ville være af indgribende Betydning; men Midler af større social eller moralsk Betydning eller blot større Lovændringer har Udvalget ikke villet foreslaa. Udvalget foreslaar da:

1. Vandrebog eller Visering bør negtes, naar det ikke godtgøres, at vedkommende Haandværkssvend har bestemt Tilsagn om Arbejde paa Bestemmelsesstedet, og naar han, i Mangel heraf, efter Politiets Skjøn ikke er forsynet med de fornødne Klæder til Rejsen og med Midler til, foruden Rejseomkostninger, at skaffe sig tarveligt Ophold i 8 Dage paa Bestemmelsesstedet [eller til Rejsen derfra til Hjemstedet].

2. Ved hver Forevisningspaategning i Vandrebogen skal anføres, af hvormange Penge den Paagjældende er funden i Besiddelse.

3. Den Haandværkssvend, som har vandret i 6 Uger uden at have haft Arbejde, skal uvægerlig hjemsendes, medmindre han godtgjør, at han ad extraordinær og lovlig Vej har erhvervet Midler til fortsat Omrejsen.

4. En kraftig Styrkelse af Landpolitiet paa mange Steder i Landet er i høj Grad ønskelig.

5. Ensartede Pasjournaler efter et af Justitsministeriet fastsat Skema bør indføres paa alle Politikamre, i alt Fald i Kjøbstadsjurisdiktionerne. I en særlig Rubrik bør opføres Forsørgelsesstedet, forsaavidt det kjendes. Herom bør ogsaa Vandrebogen saavidt muligt give Oplysning.

6. I ethvert Tilfælde, i hvilket der haves grundet Anledning til at befrygte, at anden Hjemsendelsesmaade vil blive misbrugt til Betleri eller Løsgængereri, bør i Overensstemmelse med Cirkul. 6. Jan. 1868 Hjemsendelsen ske med formelig Transport.

7. Af flere Grunde, særligt for derved paa virksom Maade at modvirke den omfattende Vagabondering, er det særdeles ønskeligt, at Lov om Fattiges m. Fl.'s Hjemsendelse af 14. Marts 1867 § 2 maatte blive forandret saaledes, at samtlige Udgifter ved alle Trængendes Hjemsendelse ved Fattigvæsenets Foranstaltning, med eller uden Politiets Bistand, skulle afholdes af Forsørgelseskommunen.

8. Tærepengene til hjemskrevne Haandværkssvende bør udgjøre et saadant Beløb, som det virkelig er den Paagjældende muligt at leve af paa den Rejse, hvorfor de gives.

Disse nøjere motiverede Forslag ville imidlertid «kun kunne faa nogen kjendelig Betydning, naar der i Overensstemmelse med dem følges en fast og ensartet Fremgangsmaade overalt i Landets Jurisdiktioner. Hvad der vedtages, bør med andre Ord blive en administrativ Regel i vort Land», og af denne Grund forment Udvalget, at Resolutionerne skulde bringes til Justitsministeriets Kundskab med Henstilling om at indskærpe de under Punkt 1 til 3 og 6 anbefalede Foranstaltninger og at udfærdige et Skema for Pasjournalerne. Men om en saadan Henstilling til Justitsministeriet vedtog Retsbetjentmødet i Horsens ingen Resolution; de øvrige af Udvalget foreslaaede Resolutioner vedtoges derimod (med den til Nr. 1 i [] anførte lille Tilføjelse).

VII.

Toldloven.

Betydningen af Toldlovforslagets Fremlæggelse. Told Diskussionen. De Industridrivendes Indlæg. Cementproducenter og Cementforhandlere. Industri mod Industri. Fællesrepræsentationens vanskelige Stilling. Tolden paa Raastoffer, Kul, Metal, Træ. Tolden paa færdige Varer. Beskyttelse af «Industrien i Almindelighed». De enkelte Industriers Krav. Gjødningsfabrikerne og Sækketolden. Kemiske Industrier. Sodafabrikationen. Apothekerne. Svovlsyre-fabrikanterne. Glasværkerne. Medicinflasker, Glasværker og Apothekere. Oljemøllerne. Stearinfabrikanten. Saltværkerne. Papirfabrikanterne. Træmassefabrikanterne. Tapetfabrikanterne. Bogbinderne. Porcellænsfabrikanterne. Tobaksfabrikanterne. Manufakturvarer. Adskillige Haandværkere.

Da Finansminister Estrup i sidste Rigsdagssamling forelagde tre store, med hverandre sammenhængende Told- og Skattelove*), var der intet med vore politiske Forhold nogenlunde fortroligt Menneske, der kunde være i Tvivl om, hvad der vilde blive bragt ud af disse Forslag. Man kunde vel nære større eller mindre Forhaabninger med Hensyn til det, som Landstinget, i hvilket de forelagdes, vilde gjøre med dem; men man maatte med fuld Sikkerhed vide, at hvis Landstinget naaede saa vidt at faa dem sendt over til Folketinget, saa vilde de i ethvert Fald aldrig forlade dette Ting paa en efter Finansministerens Opfattelse akceptabel Maade. Men naar det var givet, at Lovforslagene umuligt vilde blive til Lov, og naar det var givet, at den Behandling, de i det heldigste Tilfælde kunde faa i Folketinget, af Regering og Landsting aldeles ikke vilde befindes at være tilfredsstillende, saa kunde man vel ikke forlange mere Arbejde paa denne Sag af Landstinget end en udførlig første Behandling,

*) Jfr. Prof. Scharling: Beskatningsreformen, Nationaløkonomisk Tidsskrift Bd. XIX.

Udvalgsbehandling og Udvalgsbetænkning samt anden Behandling. Snarere er der vel dem, der mene, at der næsten er sat for meget Arbejde i Tilvejebringelsen af og Forhandlingen om Lovforslag, der vidstes at være haabløse. Imidlertid har alt dette Arbejde dog ikke været formaalsløst.

Da Finansministeren selvfølgelig umulig har kunnet gjøre sig Illusioner med Hensyn til Lovforslagenes Skjæbne, maa hans Formaal, da han lod dem udarbejde, vel have været enten gjennem Forelæggelsen af dem at give et Svar paa de fra forskjellige Sider fremkomne Anker over den mindre høje Grad af Aktivitet, han hidtil havde lagt for Dagen paa den økonomiske Reforms Omraade, eller at fremskaffe et Materiale, hvortil Diskussionen om Told- og Skattereformen med Nytte kunde knytte sig. Det kan her bringes i Erindring, at i adskillige Kredse — Kredse væsenlig bestaaende af Højremænd, vel at mærke — var en vis Misstemning over Ministerens Passivitet paa det nævnte Omraade kommet lydelig til Orde; vi minde om Børs møderne og Børsudvalget, og hvad dertil knytter sig, og om at endog Medlemmer af Landstingets Højre havde peget paa de ogsaa for Ministeriet uheldige Følger, der kunde flyde af en fortsat Passivitet. Ved sine Forslag kom nu Finansministeren Børsudvalget i langt højere Grad imøde, end man af tidligere Udtalelser skulde have antaget ham tilbøjelig til. Hans Imødekommen stoppede imidlertid uheldigvis ved et Punkt af afgjørende Betydning — Kompensationspunktet. Her vægrede han sig ved enhver Indrømmelse, og om ikke andre Ting vilde gjøre det, saa vilde i alt Fald denne Vægning gjøre det til en given Sag, at Reformforslagene umulig lod sig føre igjennem. Deres Forelæggelse vilde derfor

— forsaavidt den var et Svar paa de ovenantydede Anker — i alt Fald ikke kunne betegnes som et ganske fyldestgørende Svar, og ejheller som en ganske tilstrækkelig Imødekommen imod almindelig nærrede Ønsker. Dette skal dog ikke her nøjere undersøges; vi ville hellere holde os til det andet af de to ovennævnte Alternativer, og altsaa antage, at Ministeren, i fuld Erkjendelse af det under de nubestaaende Forhold Haabløse i gennemgribende økonomiske Reforme, gennem Fremskaffelsen af et omfattende Diskussionsmateriale ønskede at forberede Reformen. Hvis Formaalet med de store Lovforslags Indbringelse var at levere et Diskussionsstof, maa det siges at være naaet.

Man har diskuteret og interesseret sig for de store Lovforslag, uagtet man vidste, at de ikke vilde blive Lov, og fordi man føler, at økonomiske Reforme ville blive gennemførte, saasnt vort politiske Maskineri er blevet bragt i Orden. Saalænge dette ikke er sket, maa alt Haab lades ude; men de nuværende abnorme Tilstande kunne ikke fortsættes i en længere Aarrække endnu, og saasnt vi ere bragte lykkelig ud af dem, vil den økonomiske Reform melde sig til Gjennemførelse. Saa gjælder det at være forberedt, at have gennemtænkt og gennemdrøftet Reformen. Under denne Forudsætning — men ogsaa kun under den — er der Mening, god Mening i den meget omfattende Diskussion, Sagen har været Gjenstand for. Og fra denne Forudsætning, maa man antage, ere de talrige Industridrivende, der have givet Bidrag til Toldspørgsmaalets Belysning, gaaede ud.

De Indlæg i Toldsagen, der ere fremkomne fra de Industridrivende, ere for den allerstørste Del blevne til-

stillede Landstingets Toldudvalg, og af dette optaget som Bilag til dets Betænkning. De optog her en saa stor Plads, at medens den egenlige Betænkning kun udgjør 33 Sider, optage Bilagene 112 Kvartsider. Fem eller sex af dem skyldes Handlende, — og de forlange Toldfrihed eller Toldnedsættelse; men den store Rest, omtrent et halvt hundrede Stykker, skyldes Haandværkere og Fabrikanter, — og de forlange Told, vel at mærke ikke Told overhovedet, men Told paa de Varer, som Vedkommende producerer.

I Forlangendernes Omfang kan der være nogen Forskjel: nogle forlange blot den bestaaende Beskyttelse uforandret bevaret; andre forlange den «meget betydeligt forhøjet». I Argumentationen kan der ogsaa være nogen Forskjel: nogle henvise til den Interesse, det Offentlige maa have i, at vedkommende Industrigren uforstyrret kan fortsætte sin Udvikling; andre henvise, mere ærligt, til deres Privatinteresser. Men Tankegangen er overalt den samme. Det staar for Skomagerne som noget ubegribeligt, om ikke Alle ville betragte høje Priser paa Skotøj som Idealet. I Hattemagernes Øjne maa det være Statsmagtens Hovedopgave at garantere dem høje Priser for deres Hatte. Men Hattemagerne foretrække sikkert at faa deres Skotøj til moderate Priser, og Skomagerne holde ikke af at betale deres Hatte i dyre Domme. Porcellænsfabrikanterne vilde betragte det som en Nationalulykke, om danske Borgere købte tysk Porcellæn, og forlange derfor Udlandets billige Varer holdt ude ved en tilstrækkelig Told. I lige Maade oprøres vore patriotiske Guldsmede over, at «Tyskerne» tilføre os deres billige Varer, og de forlange, at Statsmagten skal skride ind herimod og ved en «meget betydelig Forhøjelse af Indførselstolden for Guld- og Sølvvarer»

sætte en Stopper herfor. Men mangan en Guldsmed køber hellere billigt Porcellæn end dyrt, selv om hint er fabrikeret af Tyskere, og blandt Porcellænsfabrikant-erne findes der maaske dem, der foretrække billige Guldsmedvarer fremfor dyre. Saaledes helt igjennem: den ene Industridrivende kritiserer den anden, og denne Kritik foretages saa eftertrykkelig, at andre ikke behøve at ulejlige sig i den Retning.

Kun et Exempel.

Spørgsmaalet om Beskyttelsen af den indenlandske Cementfabrikation er Gjenstand for sex Andragender. Deraf skyldes de fire Cementproducenter, de to derimod en Samling af Cementforhandlere.

Cementproducenterne, Aktieselskabet «Cimbria», Portland-Cementfabriken «Hertha» og »Rødvig» Cementfabrik, anføre i Hovedsagen Følgende:

Forbruget af Cement er særdeles stort i Danmark, snarere over end under 180,000 Tønder aarligt. De tre ovennævnte Fabriker, der ere de eneste, der her i Landet producere Portland-Cement, tilvirke tilsammen c. 50,000 Tønder; altsaa maa der fra Udlandet, især Tyskland og England, tildels Sverig, indføres c. 130,000 Tønder. Og dog — «findes der neppe noget Land, hvor Cementindustrien har den Berettigelse som i vort. Vi ere i Besiddelse af de fortrinligste Raamaterialier til Cement som nogetsteds, og den danske Cementindustri har, dels ved Hjælp af disse, dels ved at benytte alle nye Opfindelser og Forbedringer paa Cementteknikens Omraade, opnaet at tilvirke et Produkt, hvis Kvalitet staar i Højde med det allerbedste, som paa dette Omraade tilvirkes i Udlandet.» Under disse Omstændigheder maa man ganske

vist undre sig over den store Cementindførsel til Danmark. Vor Undren bliver ikke mindre, naar Cementfabrikerne, for at bevise «vore Raamaterialiers Fortrinlighed», anføre, at store Masser dansk Kridt udføres til tyske, russiske og finske Cementfabriker, der da tildels atter sende det tilbage til Danmark i forarbejdet Tilstand som Cement. Dette ser mærkeligt ud, naar man betænker den tekniske Fuldkommenhed, som de danske Fabriker sige sig at være i Besiddelse af. Ulykken er imidlertid den, forklare disse, at om de end producere de «allerbedste» Varer, saa kunne de dog ikke levere dem til saa billige Priser som de Priser, de tyske Fabriker forlange her i Landet; disse sidste sælge nemlig til latterligt billige Priser, til «Priser, der neppe nok repræsentere Produktionsomkostningerne.» «Som Forholdene nu ere», hedder det videre, «er den danske Cementindustri endog prægraveret ved en Told paa de til Fabrikationen henhørende Raastoffer som Kul, Staver, Tøndebaand, Maskindele m. m. m., Toldafgifter, som omtrent beløbe sig til 5 pCt. af Produktionsomkostningerne. Selv om Tolden paa Kul vil blive hævet og Tolden paa Træ nedsat, ville disse Afgifter dog endnu repræsentere c. 2½ pCt. af Produktionsomkostningerne, medens udenlandske Cementfabriker ikke ere betyngede med lignende Afgifter, altsaa ere ligefrem begunstigede paa den danske Industris Bekostning. Hertil kommer, at de tyske og svenske Cementfabrikers nære Beliggenhed stille disse med Hensyn til Varens Transport lige med vore Fabriker, i mange Tilfælde endog gunstigere, og at England for sin Export til Danmark opnaar meget billige Fragter, idet Kreaturskibene til meget lave Satser hjemføre Cement som en Del af deres Returlast.» Af

disse Grunde anbefale Fabrikanterne Indførelsen af en Toldbeskyttelse for den indenlandske Cementindustri, f. Ex. en Told af 25 Øre pr. 100 Pund Cement. Som «en yderligere Støtte» for dette Forslag anføres sluttelig, «at Cement, forinden Toldloven af 4. Juli 1863 traadte i Kraft, var belagt med en Indførselstold af 48 Skill. pr. Tønde, men at denne Told ved nævnte Toldlov hævedes, formentlig begrundet i, at der paa dette Tidspunkt aldeles ingen Cementfabriker fandtes her i Landet.»

Dette er Hovedargumenterne. En af de Herrer Cementfabrikanter henviser endvidere til, at den af ham forpagtede Cementfabrik tilhører et af Regeringens Medlemmer. Vi ville dog antage, at dette mere anføres som en i og for sig interessant Oplysning, end som et Moment, der skulde have væsenlig Betydning ligeoverfor Spørgsmaalet om Indførelsen af en Toldbeskyttelse.

De ovenciterede Andragender ere nu, mene vi, ret mærkelige. De gjøre gjældende, at de danske Cementfabriker ere i Besiddelse af de vigtigste Betingelser for at trives, kun at en Hovedvanskelighed stikker deri, at de maa svare Told af Kul og Hjælpestoffer. I Stedet for nu at forlange det logisk Rigtige, nemlig denne Tolds Afskaffelse, forlange de Told lagt paa en Industri, der har udviklet sig uden nogen Toldbeskyttelse. De fremføre det som et Argument for Indførelse af Toldbeskyttelse, at Cementindustrien ikke fremstod dengang, da Cement var toldbeskattet, men at den er fremstaaet efter at Toldfriheden blev indført. Vi tilstaa, at vi ere ude af Stand til at forstaa denne Argumentation. Vi forstaa ej heller, hvorledes vi «indirekte tabe» «de store Summer, som nu aarlig gaa ud af Landet som Betaling for indført Cement», naar vi, vel at mærke,

faa dette fremmede Cement for Røverkjøb, for Priser, der i Virkeligheden (efter hvad der siges i Andragen-derne) ikke «svare til Varens Værdi.» I Almindelighed betragter man ikke Kjøb paa saadanne Betingelser som «Tab», hverken direkte eller indirekte.

Det er dog ikke alene os, der finde Cementproducenternes Argumentation gaadefuld; ogsaa Cementforhandlerne, til hvem vi nu komme, vægre sig ved at godkjennde den. Henved hundrede Cementforhandlere bestride saaledes Rigtigheden af de af Fabrikanterne anførte Talstørrelser med Hensyn til Import og Produktion, Told- og Fragtforhold osv. De vægre sig ved at godkjennde Rigtigheden af de rent faktiske Angivelser, og om de end «fra et merkantilt Standpunkt» kunne forstaa, at Producenterne selv betegne deres Produkt som det «allerbedste», saa kan Producenternes egen Vurdering dog ikke afholde Cementforhandlerne og Forbrugerne fra af og til at maatte give udenlandske Fabrikata Fortrinet. De mene, at naar det (efter hvad Fabrikanterne oplyse) kan betale sig for udenlandske Fabriker at hente et Materiale som Raakridt i Danmark, deraf at svare forholdsvis meget høje Fragter, forarbejde det til Cement, og saa sende det i denne Skikkelse tilbage til Danmark, atter besværet med Fragt og Assurance, saa maa de danske Fabriker, der ligge umiddelbart ved de bedste Kridtlejer, og altsaa slippe for denne dobbelte Fragt, være saa gunstigt stillede, ligeoverfor den udenlandske Konkurrence, at de maatte kunne udholde denne uden Toldbeskyttelse. Endelig henviser de — og med god Grund — til det store Cementforbrug i Bygningsindustrien, en Industri, der vistnok snarere trænger til Lettelse end til Bebyrdelse,

da saamange Haandværkere og Arbejdere netop i højeste Grad ere interesserede i dens Trivsel.

Her staar da den ene Industri imod den anden! Og ikke blot er den enes Ønsker og Forlangender den andens stik modsatte; men heller ikke om rent faktiske Forhold, om Produktionens og Importens Størrelse, om Fragtforholdene osv. kunne de blive enige. Dette er unegteligt meget uheldigt. Vi savne al officiel Oplysning om vor Industris Forhold. Denne Mangel er, særlig i Toldspørgsmaal, meget følelig. De Industri-drivende selv ere i de fleste Tilfælde ikke saa overordenligt villige til at afhjælpe den. Af og til fremkommer der vel nogle Oplysninger om en eller anden Branche fra de i den særligt Interesserede; men Andre, der ogsaa ere interesserede i den, dog paa en anden Maade, paastaa, at Oplysningerne ere upaalidelige. De i Sagen direkte Interesserede se paa den gjennem farvede Brillen. Farven er snart en, snart en anden; alt efter Forholdet; men Farve er der altid. Det er Vanskeligheden.

Industri staar imod Industri. Det er det, der gjør Stillingen vanskelig for en Institution som «Fællesrepræsentationen for Industri og Haandværk.» I sin Egenskab af «Fællesrepræsentation» er den forpligtet til at træde i Skranken for alle de forskjellige Industriegrene; men i Toldspørgsmaalet er dette ikke saa let, naar Kollisioner skulle undgaas. Den kan ganske vist uden videre Risiko forlange Toldbeskyttelse for et ubestemt Begreb som «Industrien i Almindelighed»; men naar vi komme til det Specielle, til de enkelte Posi-

tioner — og derpaa er det, at det kommer an — ville Kollisionerne ikke udeblive.

«Fællesrepræsentationen» har aabenhart selv følt det; eller vel rettere: Forfatteren til den Skrivelse, Fællesrepræsentationen tilsendte Landstingets Toldudvalg, har følt det. Skrivelsen er affattet med en vis Varsomhed, og adskillige af Vanskelighederne ere med Forsigtighed søgte fjernede; men andre ere blevne tilbage.

Den Side af Toldreformen, der angaar Ophævelsen af Tolden paa industrielle Raa- og Hjælpstoffer, frembyder forholdsvis færre Vanskeligheder. Vel kommer det ogsaa her ofte til Sammenstød, fordi det, der for den ene Industri er Raastof, og derfor forlanges fritaget for Told, for andre Industrier kan være Fabrikat, og derfor forlanges toldbeskyttet. Men der er dog visse Positioner, som de fleste her kunne enes om. Naar Statskassen kan finde sig i at opgive Tolden paa Kul, ville næsten alle glæde sig over at slippe for den Byrde. Men der er Forskjel i Glædens Styrke, og Fællesrepræsentationen udtaler, at for Industrien i det Hele er Kultolden vel «en Faktor, men kun en underordnet Faktor.» Nej, der er andre Lettelser, for hvilke Industrien vil være langt mere taknemmelig end for Fritagelsen for at svare Told af Kul. Den ønsker saaledes Tolden ophævet paa «en Række af mere eller mindre forarbejdede Gjenstande af Jern og andet Metal, der, da de ikke tilvirkes her i Landet, maa betragtes som Raaemner.» De Ønsker, der i denne Retning næres med Hensyn til Metalgjenstande, overgaas imidlertid langt af, hvad der ønskes i Henseende til Raastoffet Træ. Hvad Finansministeren foreslog i denne Retning,

kan Industriens Fællesorgan ikke tillægge nogen «afgjørende Betydning». Den betragter tværtimod de af ham foreslaaede Toldnedsættelser som aldeles utilstrækkelige, og anbefaler her fuld Toldfrihed. Ogsaa nogle af Landstingsudvalgets Medlemmer foreslog Ophævelse af Tolden paa alt uforarbejdet eller raat forarbejdet Træ, indbefattende Tømmer og Brædder; men deres Kolleger kunde «i Særdeleshed af finansielle Grunde» ikke tiltræde dette Forslag. Vedtoges hint Forslag om Toldfrihed for Træ, vilde det, bemærker Fællesrepræsentationen, være «en virkelig Hjælp for Industrien.» I ethvert Fald bør Industrien have yderligere Lettelser, hvis Tabene ved Beskyttelsens Formindskelse blot nogenlunde skulde kompenseres. De af Finansministeren foreslaaede Lettelser vilde, «hvor kjærkomne de end ere», «ikke have fuldt saa stor en Betydning for Industrien, som man paa Forhaand har været tilbøjelig til at antage.»

Medens Fællesrepræsentation med en vis Lethed klarer Spørgsmaalet om den af finansielle Grunde bestaaende Told paa Raastoffer, kommer den ind paa et langt delikatere Omraade, naar den skal til at klare Toldreformens anden Side: Spørgsmaalet om den af industrielle Grunde bestaaende Told paa færdige Varer. Vi staa her, bemærker den, ved Reformens «betydningsfuldste Del»; men alligevel bringer den — og meget klogelig — kun liden Detail til Belysning heraf. Nogen Detail maa den dog selvfølgelig give. Den henviser saaledes til, at der i Rønne i 3 med smaa Midler arbejdende Terrakottafabriker og i 8 Fajancefabriker beskæftiges 162 Arbejdere, for hvem en Nedsættelse af Tolden paa Fajance og Terrakotta vilde være i høj Grad

truende. Den gjør en lignende Bemærkning med Hensyn til «Danmarks eneste Stearinfabrik», der beskæftiger mellem 40 og 50 Mennesker. Fællesrepræsentationen har imidlertid her gjort et mindre heldigt Valg, forsaavidt de to Smaaindustrier neppe ville lægge Beslag paa Maximum af Interesse. Den dvæler da heller ikke videre ved dem, men skynder sig med at pege paa to andre Brancher, Handskesyningen og Skomagerhaandværket, — og denne Gang har den grebet rigtigt. Her drejer det sig om ganske andre Interesser end i Fajance- og Stearinindustrien. Man kunde vel sige, at er det uberettiget til Fordel for en enkelt Fabrik at tvinge Forbrugerne til at betale unaturligt høje Priser for deres Lys, saa er det ogsaa uberettiget gennem en Beskyttelsestold at fremtvinge unaturligt høje Priser paa Fodtøj, en almindelig Forbrugsartikel, en Nødvendighedsgjenstand for Fattige saa vel som for Rige. Alligevel er der her særlige Hensyn at tage. Sociale Hensyn! Det følger af sig selv, at hverken Handskesyersker eller Skomagere have noget Krav paa, at den bestaaende Beskyttelsestold enten forhøjes eller i det mindste bevares uforandret til Dagenes Ende; men de kunne med Grund forlange en varsom Behandling. Der er da egenlig heller ikke Nogen, der vil nægte dem den. Det kjøbenhavnske Skomagerlav forlanger imidlertid adskilligt mere; det vil have den nuværende Told (66 $\frac{2}{3}$ Øre pr. Pd.) sat op til over det dobbelte Beløb, til 1 Kr. 35 Øre pr. Pd. af alt Læderfodtøj, eller til den Told, der gjaldt, før Toldloven af 1863 traadte i Kraft. Eller der forlanges en Told af 1 Kr., 2 Kr. og 3 Kr. pr. Pd. henholdsvis af grovere Læderfodtøj, af finere Læderfodtøj og af Fodtøj af Læder i Forbindelse med vævede Stoffer (Silke,

Fløjl, Brunel osv.) samt Fodtøj af finere farvede Skindsorter. Saadanne Toldsatser motiveres ved Henvisning til, «at den stadig tiltagende Indførsel af udenlandsk, maskinsyet Fodtøj har trykket de danske Skomagere endog særdeles haardt: gifte Smaamestre ere blevne reducerede til at arbejde som Svende, og Svende have maattet friste Livet ved al Slags tilfældigt Arbejde.» At Toldsatser som de ovenanførte skulde blive bevilgede af Lovgivningsmagten, er dog kun mindre sandsynligt.

Efter at have dvælet ved Spørgsmaalet om Tolden paa Handsker og Fodtøj, bemærker Fællesrepræsentationen, at den «paa lignende Maade» kunde «gaa alle Lovforslagets Positioner igjennem, forsaavidt de angaa Industri og Haandværk»; «men dette vil dog,» siger den, «formentlig ikke være nødvendigt.» Tilvisse ikke! og vi kunne tilføje: det vilde ejheller være klogt, da de oven berørte Kollisionstilfælde i saa Fald umulig vilde udeblive. Fællesrepræsentationen indskrænker sig da i det Væsenlige til blot at henvise til de forskjellige særlige Udtalelser, som ere fremkomne fra de vedkommende Fag og Fabriker, og til i al Almindelighed at anbefale dem til «velvillig Undersøgelse og Prøvelse.» Det er et Brud paa denne kloge Tilbageholdenhed, naar Fællesrepræsentationen alligevel særligt omtaler den Gruppe Positioner, der gaa ind under Titelen «Metaller». Det er ganske naturligt, at Smedene i Aarhus og de i Kjøbenhavn enes om at forlange en meget anselig Beskyttelsestold for de af dem tilvirkede Varer; men det er noget tvivlsomt, om al den Industri, der konsumerer Metalvarer, vil sætte særlig Pris paa disses Fordyrelse, og det er, tro vi, ikke korrekt, at det industrielle Fællesorgan tager Parti for den metalvareproduce-

rende, og altsaa for saa vidt Parti imod den metalvarekonsumerende Industri. Det er ganske forstaaeligt, at Maskinfabrikanterne nedlægge Indsigelse imod en Nedsættelse af Tolden paa Maskiner; men det forekommer os, at Fællesorganet ikke burde lade sig blænde af sin Iver for at værne om den «unge, fremblomstrende Stand af Maskinfabrikanter», at det altsaa ikke burde have overset, at billige Maskiner ikke blot spille en Rolle for «Landbruget.» Og naar Fællesrepræsentationen blandt Maskiner særlig udhæver Symaskiner og anbefaler Tolden for dem forhøjet fra 5 Øre til 35 Øre pr. Pund, saa kan det neppe siges, at den af Regeringen her foreslaaede Toldsats «vistnok er motiveret ved Hensynet til Landbruget», men det er her vistnok snarere adskillige Haandværkere, der ere interesserede i en billig Told. Fællesrepræsentationen interesserer sig for «de talrige Syersker» og vil gjerne se dem toldbeskyttede og saaledes give dem noget med den ene Haand; men den interesserer sig ikke mindre varmt for Symaskinefabrikanterne, der ogsaa skulle have Toldbeskyttelse, hvorved der rigtignok med den anden Haand tages noget fra de fattige Syersker. Det er ganske sikkert i den allerbedste Mening, naar Fællesrepræsentationen fører Ordet for den almindelige Toldbeskyttelses System; men alligevel staar det fast, at hvad dette giver med den ene Haand, tager det med den anden, — og derved bliver Profitten noget problematisk.

De af de forskjellige Fag udtalte særlige Ønsker ere for en stor Del ligefrem modstridende, og Lovgivningen kan ikke uden at komme i Modsigelse med sig selv gennemgaaende opfylde dem. Naar Industriens og Haandværkets Fællesorgan gjør sig til Talsmand for

alle disse Ønsker, maa det i selve den Stand, som det repræsenterer, faa lige saa mange Fjender som Venner. Paa den anden Side vil det heller ikke kunne vove ligefrem at optræde imod bestemte Fag. Repræsentationen indrømmer ganske vist — men med stor Varsomhed —, at «der selvfølgelig kan være Industrier, der spille en saa ringe Rolle, at det muligvis vil kunne forsvares, hvis det endelige Resultat bliver, at de af dem udtalte Ønsker ikke blive opfyldte». Det vilde have været interessant, om Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk havde nævnt nogle af disse Industrier. Den gjør det imidlertid ikke, — og det maa erkjendes, at den heller ikke kunde gjøre det uden at vække Forargelse. Det er ikke dens Sag at hjælpe med at udfinde, hvilke de Industrier ere, der «med eller uden Kamp ville gaa til Grunde.»

For et Par Aar siden, da Bismarck for Alvor begyndte at kaste sig over Toldpolitiken, gjorde han sig, omtrent saaledes som nu Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk — men rigtignok tildels af andre Grunde — til Prokurator for den almindelige Toldpligts System. Han lagde ikke Skjul paa, at Beskyttelsestolden giver den beskyttede Industri et Privilegium, der maa vække Uvilje hos alle dem, der ikke tage Del i det, fordi Privilegier altid ere forhadte af de Ikke-Privilegerede; men han mente, at naar «den almindelige Toldpligt» indførtes, naar Beskyttelsen lige- lig udstraktes til alle Industrier («Industrien i Almindelighed» som Fællesrepræsentationen udtrykker sig), vilde

Privilegiet tabe sin odiøse Karakter, idet der jo saa ikke mere vilde være nogen Ikke-Privilegeret. Et Privilegium, der gives til Alle, er imidlertid — noget Nonsens, og en ligelig Beskyttelse af «Industrien i Almindelighed» har man, uagtet Toldhistorien dog beretter om de vidunderligste Ting, aldrig set, og vil aldrig komme til at se, — fordi den er en Umulighed.

Derimod hører det paa den mest afgjørende Maade hjemme i Mulighedernes Verden, at der i større eller mindre Omfang tages Hensyn til de af enkelte Industrier opstillede Krav, — i nogle Tilfælde med utvivlsom, i andre med mildest talt tvivlsom Berettigelse. I det Følgende ville vi sammenstille nogle af de forskjellige Industriernes Krav og Ønsker, og tillige ville vi gjengive nogle af de faktiske Oplysninger om Industriernes Produktionsforhold, som det, da den officielle Statistik paa dette Omraade lader os fuldstændigt i Stikken, kan have sin Interesse at notere.

Vi begynde med Krav, hvis Berettigelse forekommer os aldeles utvivlsom, og nævne da, at der for Gjødningsfabrikerne (som det fremhæves af Güssefeld & Réé) bestaar det Forhold, at de af dem fremstillede Produkter indføres toldfrit, medens de maa svare Told af de af dem benyttede Raa- og Hjælpestoffer. Ikke blot maa de finde sig i Kultolden, men Chilisalpeter, der er et uundværligt Raa-produkt ved Fremstillingen af Gjødningsstoffer, maa de fortolde, og de Sække, der benyttes som Emballage om danske Gjødningsstoffer, maa ligeledes fortoldes, medens den udenlandske Gjødning, der indføres til Danmark, ikke svarer Told af de Sække, der tjene den som Emballage. Her er altsaa en ligefrem Begunstigelse af den

udenlandske Industri paa den danskes Bekostning, og vi have her et Exempel paa, at Industrien ingenlunde kan ønske, at «de hyppige Forsøg paa at forandre en bestaaende forholdsvis ung Toldlov» maa opgives, men at netop Industrien tværtimod er interesseret i, at Revisionen af Toldloven nu endelig en Gang kan blive ført igjennem. At Told af Sække nu paa ingen Maade er nogen Bagatel, skulle vi oplyse med et Par faktiske Data. I Güssefeld & Rées Fabrik tilvirkes der aarlig c. 150,000 Sække Gjødningstof; hver Sæk har en Vægt af omtrent 2 Pund og koster i Told c. 8 Øre pr. Stk., hvilket altsaa for denne Fabrik alene andrager en Udgift af omtrent 12,000 Kr. aarlig. Paa Fredens Møllers Fabriker falder der et lignende Beløb, og paa Tuborg Fabriker er der hidtil faldet omtrent 8000 Kr. paa denne Udgiftspost. Foruden de her nævnte tre store Fabriker findes saavel i Kjøbenhavn som rundt om i Provinserne endel mindre Fabriker, der tilsammen importere en stor Mængde Sække til Forbrug som Emballage, og som i den Anledning maa erlægge en betydelig Toldudgift. Vel bringes denne adskilligt ned derved, at endel Sække mod Toldgodtgjørelse igjen udføres som Emballage til Udlandet, samt derved at der for nogen Del til Emballage for den hertillands tilvirkede Gjødning benyttes indførte brugte Sække og saadanne nye Sække, der som Emballage for Gjødningfabrikationens Raastoffer, for Kaffe, Ris og andre Varer indføres toldfrit; men at Gjødningfabrikerne, for at reducere Toldudgiften, paa denne Maade foranlediges til at benytte gamle Sække og overhovedet mindre brugbar Emballage, er aabenbart et lidet heldigt Forhold. Andre Industrier, f. Ex. Salt-

værkerne, kunne paa en ganske tilsvarende Maade beklage sig over Sækketolden, og naar Børsudvalget i sin Tid foreslog Tolden af Sække og Sækkelærred afskaffet var dette, mene vi, med fuld Føje. Finansministeren var dog lidet tilbøjelig til at lade den falde, og i hans Toldlovsforslag var der her en virkelig saare uheldig Position. Imidlertid lykkedes det Landstingets Toldudvalg, efter Samraad med Ministeren, at stille et Forslag om Toldfrihed for «raat Sækkelærred af Jute eller Gunny, under 24 Traade paa $\frac{1}{2}$ Tomme \square og uden Mønster eller Farve samt Sække deraf.» Men fra at foreslaa en Toldreform og til at føre Forslaget igjennem er der unegtelig en lang Vej, og kun Guderne vide, naar denne Vej endelig vil blive tilbagelagt. At Posten har sin finansielle Betydning, kan tilvisse ikke bestrides; men det turde dog være, at Industrien ved den nu bestaaende Ordning taber endnu mere, end det ret betydelige Beløb, som Statskassen vinder. Nogen nøjagtig Opgjørelse af Tab og Vinding lader sig ikke gennemføre.

Ogsaa fra andre Fabriker er der fremkommet det rimelige Forlangende, at de, naar de ikke nyde nogen Toldbeskyttelse for de af dem fremstillede Varer, da heller ikke forpligtes til at svare Told af de Raastoffer, de benytte. I en Artikel i «Teknisk Tidsskrift» paa-vises det saaledes, hvorledes forskjellige kemiske Industrier, der ingen Beskyttelse nyde, i høj Grad forulempes ved den Told, der maa betales for Maskiner, Kul, det Bygningstømmer og andre Materialier, der medgaa til Fabrikers Anlæg, mange forskjellige Raastoffer, Emballage etc. etc. Det er kun rimeligt, at disse Byrder forlanges fjernede; men det er ikke beskedent, naar der, som af «Øresunds kemiske Fabriker»,

samtidigt forlanges Told indført paa deres Fabrikata. Ved deres Forlangende om Told paa Soda ville de komme i Kollision med andre Interesser. Der er da heller ikke Udsigt til, at det vil blive bevilget. Soda har siden 1863 været toldfrit, og der er slet ingen Stemning for her at vende tilbage. Henvisningen til at ikke blot forskellige Fabrikata, der tilvirkes i et større Antal Fabriker, men ogsaa nogle, der kun fremstilles i en enkelt Fabrik, f. Ex. Stearinlys og Segllak, ere i Besiddelse af Toldbeskyttelse, kan — især naar denne Toldbeskyttelse er ilde anbragt — ingenlunde motivere, at der indføres en ny Beskyttelse for en Vare som Soda. Den Maade, hvorpaa Sodafabrikationen har udviklet sig hos os, taler i Virkeligheden heller ikke for Indførelsen af en ny Toldbeskyttelse; men den er i og for sig ganske interessant. Vel for nogle og tyve Aar siden, da Kryolithlagene i Grønland vare blevne nøjere undersøgte, og da Kryolithens Anvendelighed til deraf at fremstille Soda og Lerjord (Alun) var bleven godtgjort, var det, at Fabriken «Øresund» anlagdes til Bearbejdelse af Kryolithen, efter at Regeringen havde meddelt Koncession paa Minedrift i Grønland. De Mænd — hedder det i dHrr. G. A. Hagemann og Vilh. Jørgensens Skrivelse til Toldudvalget — de Mænd, som satte dette Foretagende i Gang, havde overordenligt store Vanskeligheder at overvinde dels i Grønland, dels ved Fabrikationen her, og meget betydelige Kapitaler tabtes i Løbet af adskillige Aar, indtil man vandt tilstrækkelig Erfaring i Behandlingen af det hidtil ukjendte Materiale. Først efter at Fabriken gjentagne Gange var ombygget, og efter at man havde tabt Penge i 6 à 7 Aar, lykkedes det at fremstille brugelige Fabrikater paa

en saadan Maade, at Arbejdet blev lønnende. Hovedprodukterne af Kryolith ere Soda og Lerjord, og Afsætningen navnlig af Lerjord, der da var et ubekjendt Stof, voldte i mange Aar store Vanskeligheder, der dog lidt efter lidt tildels overvandt. Da de ovennævnte to Mænd i 1869 overtog Fabrikken, anlagde de en Svovlsyrefabrik for ved Hjælp af billig Svovlsyre at kunne oparbejde Lerjorden til Alun. Det gik ogsaa nu ganske godt med Afsætningen; men efterhaanden fremkom forskellige ny Methoder til Fremstilling af Lerjord af andre Raaemner, og endelig afskares hele Udførslen til Tyskland, der var Fabrikens Hovedmarked, ved den ny tyske Toldlov af 1879. Til Rusland — det eneste Sted, hvor antagelige Priser kunde paaregnes — søgtes Lerjorden nu afsat, og i Moskov anlagde de to nævnte Mænd en Alunfabrik. I Begyndelsen gik alt godt; men i 1881 fik de russiske Alunfabrikanter sat igjennem, at Lerjorden skulde svare en Toldafgift, der er lig Halvdelen af Varens Værdi, og denne Told gjorde en Ende paa Afsætningen til Rusland. Hvad Sodaen angaar, dalede Prisen fra 7 Kr. pr. 100 Pd. i 1873 til 3 à 4 Kr. i de følgende Aar, navnlig paa Grund af den store engelske Produktion, og i et Par Aar stillede Forholdene sig endog saa slet, at Fabrikationen maatte standse (1876—78). Senere optoges den dog igjen, — bl. A. fordi det lykkedes at skaffe Afsætning for nogle Bi-produkter, navnlig rensed Kryolith og Flusspath, der tidligere ingen Værdi havde haft —, og for Tiden beskæftiger den omtrent 150 mandlige og kvindelige Arbejdere og forbruger Kryolith til en Værdi af omtr. 250,000 Kr. aarlig. Fabrikken «Øresund» er Moderfabrikken for hele Kryolith-Industrien, idet den har været

Mønsteret for de senere anlagte Fabriker i Harburg og Amerika. De tyske og amerikanske Fabriker nyde Beskyttelse, og «Øresund» forlanger nu ogsaa Beskyttelse, vel ikke for Alun, der er et vigtigt Raastof i andre Industrigrene, men for Krystalsoda, der er en meget brugt Forbrugsartikel. Imidlertid kunne vi paa ingen Maade indrømme, at dette skulde kunne motivere en Toldbeskyttelse paa 50 Øre pr. 100 Pund Krystalsoda. Man maa selvfølgelig være Fabriken «Øresund» taknemmelig, fordi den har bragt noget Nyt frem paa det ellers saa magre industrielle Omraade i Danmark; men Belønningen herfor tør ikke træde frem under Toldbeskyttelsens Form.

Imod en Told paa krystalliseret Soda vilde der hæve sig Indsigelser, og ikke blot fra de almindelige Husholdninger, men fra selve Industrien. En Industri, der staar den nysomtalte meget nær, nemlig den kemisk-farmaceutiske, udtaler netop udtrykkelig (gjennem Apothekerne Alfred Benzon og Gustav Lotze), at Soda bør være toldfri. Forøvrigt forlanger den for sit Vedkommende paa den ene Side Toldbeskyttelse for sine Fabrikater, paa den anden Side Toldfrihed for sine Raastoffer. Og for Apothekere ere Raastoffer ikke blot adskillige toldfri, men ogsaa toldpligtige Sager, saasom Oljer, der saa at sige findes i alle Plastre og Salver, Silke, Linned, Bomuldstøj og Papir, der anvendes til mange strøgne Plastre, Farver, Malervarer og flere Stoffer — der rigtignok for andre Industrier netop ere færdigt Fabrikat. De Herrer Apothekere erklære, at naar de af dem opstillede Fordringer ikke opfyldes, vil — «Dødsdommen» over den kemisk-farmaceutiske Industri

i Danmark dermed være udtalt. Skulde de ikke have stillet Sagen noget paa Spidsen?

I Motiverne til Toldlovforslaget hedder det i Anledning af den for kemiske Præparater, deriblandt Syrer, foreslaaede Toldfrihed: «Ligesom disse Stoffers mangfoldige Anvendelse som Raa- og Hjælpestoffer i Industri og Haandværk gjøre sammes Toldfrihed i Almindelighed ønskelig, ville ogsaa derved forskjellige, visse Industriegrene særligt forulepende Misforhold blive fjernede, f. Ex. hvad den indenlandske Gjødningsfabrikation angaar, at kunstig Gjødning indgaar toldfrit, medens Svovlsyre er toldpligtig osv., og paa den anden Side antages intet Væsenligt at kunne indvendes imod hin Toldfrihed, naar de ved Tilvirkningen af kemiske Præparater benyttede vigtige Raa- og Hjælpestoffer ogsaa blive toldfri, hvilket Udkastet tilsigter.» Meget rigtigt! ville alle de Industridrivende, der forbruge disse Præparater, sige, medens de, der producere dem, f. Ex. Svovlsyrefabrikanterne, rigtig nok ville mene, at der netop kan indvendes noget meget Væsenligt herimod.

«Vi formene», hedder det i en Skrivelse fra «Fredens Møllens Fabriker», «at der ved en saadan Fremgangsmaade [Opgivelsen af Tolden paa Svovlsyre] vilde blive begaaet en ligefrem Uret imod os, som ere de eneste Fabrikanter her i Landet af koncentreret Svovlsyre, og som fra Aaret 1833 og til Dato have opført kostbare Anlæg, de saakaldte Blykamre med tilhørende Platinakjedler til stort Gavn for en Mængde forskjellige Industridrivende, der bruge den omhandlede Syre.» Ja, at Svovlsyren har været til stort Gavn, betvivle vi ikke; men naar, som det oplyses, den be-

staaende Indførselstold ($\frac{1}{2}$ Skill. pr. Pund) har fordyret Varen med 14 pCt., har de Industrivendes Glæde over den indenlandske Svovlsyreproduktion dog sikkert lidt et Skaar.

Saaframt Svovlsyretolden bortfalder, maa «Fredens Møllens Fabriker» (paastaar Direktionen) ophøre med at producere koncentreret Svovlsyre. «Det indenlandske Marked for denne Artikel er nemlig kun forholdsvis lille, og da vi som en Følge deraf kun sælge 5 à 6000 Ballons om Aaret, bliver Fabrikationen langt dyrere for os end for de store Fabriker i Tyskland, Belgien, Frankrig og England, af hvilke mange aarligt afsætte 30—40,000 Ballons og følgelig, hvis Toldbeskyttelsen berøves os, let kunne oversvømme vort lille Land med deres Fabrikata.» Forlangendet gaar derfor ud paa, at der bibeholdes en Told paa Svovlsyre af 1 Øre pr. Pund. Opfyldes dette Forlangende, vil det imidlertid komme til en Kollision med den «Mængde forskellige Industridrivende», der med Misnøje maa se paa, at et for dem vigtigt Raa- og Hjælpestof fordyres med en Told «svarende til omtrent 14 pCt. af det færdige Produkts Værdi.»

Man kunde imidlertid tænke sig, at Toldlovgivningen, hvis den fjerner Svovlsyretolden, ved Ækvivalenter i alt Fald tildels kunde forsone Svovlsyrefabrikanterne. Disse finde nemlig Tanken om Svovlsyretoldens Ophævelse særlig ubillig, fordi de maa svare Told af Raa- og Hjælpestoffer, som de benytte i deres Fabrikation. Men de Ækvivalenter, Toldlovforslaget bød — navnlig Toldfrihed for Kul og Salpeter — vare aldeles utilstrækkelige. Fredens Mølle beregner nemlig, at dens Svovlsyreproduktion ved Opgivelsen af Kul- og

Salpeterolden kun vilde lettes med omtrent 5 Øre pr. 100 Pund Svovlsyre. Men den foreslaaede Told (2 Øre pr. Pund) af de Glasballons, der benyttes til Svovlsyre, vil svare til en Udgift af 18 Øre pr. 100 Pund. I det mindste maatte Svovlsyreproducenterne altsaa forlange Toldfrihed for Glasballons. Men vilde en Indrømmelse heraf ikke bringe dem i Kollision med Glasproducenterne?

Fra tre Glasværker (Holmegaards, Kastrup og Odense) er der fremkommet en Skrivelse, der netop blandt meget andet forlanger en Told af 3 Øre (ikke kun 2 Øre) pr. Pund. Endvidere forlanges her — og det er Hovedsagen — en Told af 15 Øre pr. Pund af Medicinflasker (med flere Varer), medens Toldlovsforlaget kun vilde indrømme Medicinflasker en Told af 2 Øre pr. Pund. Tarifudkastet gik dels ud paa at gennemføre en væsenlig Omordning af de forskjellige Glaspositioner, dels paa at lempe Tolden ret betydeligt. Men Glasværkerne ere i høj Grad misfornøjede med de ny Forslag, og Landstingsudvalget gav dem Ret i, at den foreslaaede Toldnedsættelse for Medicinglas og -flasker (nemlig fra 7 Skilling til 2 Øre pr. Pd.) var for stærk. Landstingsudvalget var rede til at følge et Stykke med Glasværkerne, dog ikke helt op til 15 Øre; 12 Øre mente Udvalget kunde være nok.

Tolden paa Medicinglas og -flasker er, som nævnt, Hovedsagen for de tre Glasværker. Ved Glasvarer af saa ringe Vægt, hedder det i deres Skrivelse, spiller aabenbart Materiale og Brændsel kun en ubetydelig Rolle; det er Arbejdslønnen, der bestemmer Prisen. Men de danske Glasfabrikanter maa betale en højere Løn end de udenlandske, navnlig de tyske, og hvad der er særligt ubehagelig for dem, er Fabrikloven. I denne

Branche af Glasfabrikationen spiller Anvendelsen af Børnearbejde en usædvanlig stor Rolle; men nu har Fabrikloven af 1873 tvunget Fabrikanterne til enten at anvende flere Børn — fordi hvert enkelt Barn ikke maa anvendes udover en vis begrænset Tid —, eller til at anvende unge Mennesker dør, hvor tidligere benyttedes Børn. I Tyskland skildres Forholdene som langt behageligere for Fabrikanten; om de ogsaa ere det for Børnene, oplyses ikke. Paa flere Steder i Tyskland f. Ex. i Thüringen, drives Fabrikationen som en Slags Familie-Industri, og Glasmageren benytter her sine Børn efter Behag. Gjentagne Gange indskærpes det, at Fabrikloven af 1873 neppe har rammet nogen anden Industri saa haardt som Hvidtglasfabrikationen. Under Henvisning til de Udgifter, Fabrikloven har paaført denne Fabrikation, forlanges da nu en mere fordelagtig Told end den af Finansministeren foreslaaede.

Blev Finansministerens Forslag ført igjennem, ville Medicinflaskerne «kunne leveres fra Udlandet 10—12 pCt. billigere, end den indenlandske Fabrikation kan levere dem.» Det er Glasværkernes Beregning. De forlange nu 15 Øre pr. Pd., i Stedet for Finansministerens 2 Øre pr. Pd. i Told af Medicinflaskerne. Og hvorfor ville de ikke have, at Varerne skulle blive 10 à 12 pCt. billigere? Fordi denne billigere Pris paa den ene Side vil være ødelæggende eller i høj Grad truende for de danske Fabrikanter (der nu levere 1,2 à 1,5 Mill. Medicinflasker og -glas til en Værdi af henved 50,000 Kr.), og paa den anden Side ikke vil skaffe Forbrugerne nogen Prislettelse. For det enkelte Glas spiller den nævnte Toldforskjel kun en saa ringe Rolle, at Forbrugerne ikke for den Sags Skyld

ville faa deres Medicinflasker billigere. Men hvor bliver den da af? Den gaar i Mellemlandernes, d. v. s. Apothekernes Lommer! Nu er det interessant at bemærke, at Hr. Alfred Benzon, der i sin Egenskab af Apotheker protesterer imod Toldfrihed for sammensatte Apothekervarer m. m., og forlanger Toldfrihed for Apothekernes Raastoffer, i sin Egenskab af Formand i Kontrolkomiteen for Kastrup Glasværk forlanger høj Told paa Medicinflasker. Men hans Medbrødre der kun ere Apothekere, og ikke Glasværksejere, — hvad sige de til, at han ikke vil unde dem denne Profit paa 10—12 pCt.?

I Apothekernes Skrivelse fandtes en lille Hentydning til, at Raastoffer, der ere vigtige for Apothekere (og for Andre da ogsaa), for Exempel forskellige Oljer, ikke ere toldfri. Vi ville nu høre, hvad de Herrer Oljemøllere mene om den Sag.

Toldloven af 1863 gav om Oljer følgende Bestemmelser: Hampeolje ansættes saaledes som af Kongen i Henhold til traktatmæssig Overenskomst bestemmes (Hampeolje erklæredes ved kgl. Resol. af 20. Fbr. 1864 derefter at være toldfri, da den ifølge en med Rusland bestaaende Traktat indgaar toldfrit derfra); vellugtende Oljer, se: Parfumerier; alle andre Oljer svare i Told 2 Skill. pr. Pund. Det i sidste Rigsdagssamling behandlede Tarifudkast foreslog følgende: vellugtende Oljer henvises til Parfumerier (ligesom Belysningsvædske af Spiritus til Spiritus); Hampeolje, Kultjæreoljer, Stenoljeaffald samt andre lignende tjæreagtige Affaldsprodukter skulle være toldfrie, medens andre Oljer svare 2 Øre pr. Pund i Told. Ligeoverfor disse Forslag komme nu fem kjøbenhavnske Oljemøllere (Fredens Mølle, L. P.

Holmblad, Jacob Holm & Sønner, P. C. Olsen og Carl Petersen) samt to provinsielle (Chr. Bang & Søn i Aarhus og Odense Oljemølle) med deres Modforslag, der gaa ud paa, at Tolden paa «andre Oljer» bliver 4 Øre, samt at Tolden paa Hampeolje fra alle de Lande, hvor ikke som med Rusland en traktatmæssig Overenskomst træder hindrende i Vejen derfor, bliver den samme som paa «andre Oljer».

Med Hensyn til Hampeolje bemærke Oljemøllerne, at da Toldfrihed for denne Vare bestemtes ved kgl. Resolution af 20. Fbr. 1864, var Forholdet det, at Hampeolje fra Rusland traktatmæssig skulde være toldfri, medens Hampeolje fra andre Lande dengang slet ikke indførtes; altsaa har man i 1864 «antagelig ment, at naar man ikke vilde søge ovennævnte Traktat hævet, vilde det være ensbetydende, hvad enten man satte Hampeolje toldfri fra Rusland eller i det hele taget.» «Forholdene» fortsætte Oljemøllerne, «have imidlertid forandret sig saaledes, at medens der i flere Aar ingen Hampeolje er indført hertil fra Rusland, er saadan Indførsel i de sidste Aar sket i stor Maalestok fra Frankrig.» Men Landstingets Udvalg erklærer, at denne faktiske Angivelse «neppe er rigtig», da Forholdet ifølge Statistisk Bureau tværtimod er det, at den langt overvejende Del af Hampeoljen er bleven indført fra Rusland. Naar Oljemøllerne endvidere for at anbefale, at Hampeoljen i Stedet for at være toldfri, beskattes med 4 Øre pr. Pund, naar den indføres fra andre Lande end Rusland, henviser til, at den kan være vanskelig at skjelne fra andre Oljer, saa har ej heller denne Henvisning gjort noget Indtryk paa Landstingsudvalget. Iøvrigt bemærke Oljemøllerne, at den foreslaede Nedsættelse af Tolden

paa andre Oljer (navnlig Linolje, Raps-, Roe-, Kokos- og Palmeolje) fra 2 Skill. til 2 Øre pr. Pund, vilde «være ensbetydende med en fuldstændig Ødelæggelse af den indenlandske Oljemølle-Industri.» Men de have — erklærer Landstingsudvalgets Flertal — ikke i deres Andragende anført nogen Omstændighed, der kunde gjøre det rimeligt at antage, at den foreslaaede Told paa 2 Øre pr. Pund «ikke skulde kunne afgive en tilstrækkelig Beskyttelse for dem.» Med den faa de da nøje sig.»

Ikke bedre gaar det Stearinfabrikationen. Hidtil har Tolden paa Stearin og Stearinlys været resp. 3 Skill. og 6 Skill. pr. Pund; nu foreslaas den nedsat til 2 Øre og 4 Øre. Men en saadan Nedsættelse vilde, paastaar vor eneste Stearinfabrikant (L. Holmblad), rimeligvis bevirke den danske Stearinfabrikations «fuldstændige Ophør». Han bemærker, at i hans Fabrik ere alle ham bekjendte Forbedringer indførte, og henviser til den «Opofrelse af Tid og Penge, det har kostet mig at bringe mit Fabrikat op til det Standpunkt, som det nu indtager.» Mon han ikke har faaet sine pekuniære »Opofrelser» dækkede, og dækkede med en ganske net Avance? At Raamaterialet Talg og at Kul frigives, for Told, tillægger han ingen Vægt. Han forlanger den bestaaende Beskyttelse uforandret bevaret; ellers bliver der «for mig intet Andet at gjøre end at ophøre med Driften af min nye og efter min Mening vel holdte og vel drevne Fabrik.» Ulykken er: Konkurrencen fra de udenlandske, navnlig hollandske Fabriker, der til Danmark sende deres «Overproduktion, som skal realiseres til hvilkensomhelst Pris». Det danske Publikum kjøber ganske kritikløst de daarligere udenlandske Lys, hvorimod

det «af det danske Fabrikat forlanger en særlig fortrinlig Kvalitet»; men hvorfor det overfor de udenlandske Lys er saa facilt, og overfor de danske saa nøjeregnende, forklares ikke. Derimod siges det om den danske Fabrik, der beskæftiger c. 20 Mænd og nogle og tyve Kvinder, og som «af Humanitets Hensyn og med Opofrelse af pekuniære Fordele» kun arbejder om Dagen, at den «er indrettet paa en aarlig Produktion af 7 à 800,000 Pund, hvilken jeg imidlertid, paa Grund af den stærke Indførsel af fremmede Lys, har været nødsaget til at indskrænke til det Halve, — jeg tvivler ikke om, at jeg med en mindre Forøgelse af ovennævnte Arbejdsstyrke vilde kunne fordoble min nuværende Produktion i det Tilfælde, at jeg havde tilstrækkelig Af sætning, og denne vilde jeg finde her i Landet, naar dette ikke oversvømmedes af Afløbet fra den fornævnte Overproduktion fra de udenlandske Fabriker.» Men ligeoverfor disse Angivelser henviser Landstingsudvalget til, at ifølge Statistisk Tabelværk indførtes der i 1880 til Forbrug her i Landet kun 83,701 Pd., «og denne ringe Indførsel kan umulig have foraarsaget en Indskrænkning af Produktionen med 3 à 400,000 Pund.» Landstingsudvalget har overhovedet ikke kunnet lade sig overbevise af Fabrikantens Udviklinger, og dets Flertal «har ikke kunnet skjønne rettere, end at den hidtilværende Told har ydet Fabrikanten en uforuden høj Beskyttelse», og mener, at en Told paa 2 og 4 Øre pr. Pund af Stearin og Stearinlys maa være fuldstændig tilstrækkelig. Udvalgets Mindretal foreslog vel henholdsvis 4 og 8 Øre; men det erkjendte fuldtvel, at den nu bestaaende Beskyttelse er for glubsk.

Det Eneste, der har kunnet motivere, at Salt indtil nu er blevet bevaret som toldpligtig Vare, er finansielle Hensyn. Toldindtægten af Salt er henved 400,000 Kr. (i 1876—80 gennemsnitligt 373,000 Kr., hvoraf 157,000 Kr. falder paa det raa, urensede Stensalt, 216,000 Kr. paa det andet Kogsalt). Men Alle, eller dog næsten Alle, have været enige om, at, naar de finansielle Hensyn maatte tillade det, maatte Salttolden være en af de første, der skulde falde. Saltets Egenskab som uundværlig Livsfornødenhedsartikel og som uundværligt Raastof i Industri og Agerbrug gjorde det klart, at Toldfrihed her var det eneste Rette. Den Told af 0,4 Skill. og 0,5 Skill. pr. Pund, som Toldloven af 1863 lagde henholdsvis paa raat, urensat Stensalt og paa andet Kogsalt, have baade tidligere og det sidst forelagte Lovforslag foreslaaet fjernet. Og disse Forslag have (bortset fra et lille Mindretal i Landstinget, der ønskede, at rensat Salt endnu «i ti Aar» skal nyde en Beskyttelse af 0,20 Ø.) kunnet glæde sig over almindelig Sympathi. Saltværkerne og Saltraffinadørerne naturligvis undtagne.

Endel af vore 18 Saltværker have indsendt et Par Andragender til Toldudvalget. Ræsonnementet er dette:

Den engang «bestaaende Beskyttelse» bør aldrig formindskes «ud over, hvad Produktionsvirksomhederne kunne taale», — det har Finansministeren selv sagt. Ifølge den bestaaende Tarif nyde Saltværkerne en Beskyttelse af 0,1 Skill. pr. Pd. Konkurrencen fra forskjellige af Udlandets Stater, der har langt bedre naturlige Betingelser for Saltproduktion og -industri end Danmark, er af en saadan Beskaffenhed, at «vore Fabriker»

ikke kunne taale nogen Nedsættelse af Beskyttelsen. Altsaa bør denne forblive uforandret. Saltværkernes Raastof, det raa, urensede Stensalt, kan vel indgaa toldfrit; men paa andet Kogsalt bør der hvile en moderat Told, lig den nuværende Beskyttelse, altsaa 0.21 Ø. pr. Pd. Fastsættes der ikke en saadan Told, vil den udenlandske Saltindustri endog ligefrem blive favoriseret paa den indenlandskes Bekostning, idet det udenlandske Salt ikke svarer Told af sin Emballage, Sækkene, hvorimod de indenlandske Fabriker maa erlægge en ret betydelig Sækketold.

Ræsonnementet har været overbevisende for det lille Mindretal i Landstingsudvalget, hvortil ovenfor hentydedes; men Flertallet har «ikke kunnet erkjende, at Saltværkerne ifølge deres økonomiske Betydning have Krav paa en Beskyttelse, og den foreslaaede Beskyttelsestold bevirker, at de af Sondringen mellem toldpligtigt og toldfrit Salt flydende Ulemper vedligeholdes», medens Toldfriheden for Salt netop ogsaa skulde have det Formaal at fjerne dem. «Endelig er der ydet Saltværkerne en Lettelse ved Kultoldens Ophævelse» (— men Saltværkerne selv betegne naturligvis den som kun lidet vægtig), «og den Ubillighed, hvorover de klage, at de maa fortolde Sækkene, medens de udenlandske Fabrikanter indføre dem frit», vilde hæves, naar de af Landstinget foreslaaede Ændringer gennemførtes.

Ved Papir stiller Forholdet sig væsenlig anderledes. De Interesser, der i Ly af Fortidens tilvisse uforstandige Beskyttelse af Papirindustrien ere voxede frem, ere af en saadan Beskaffenhed og af et saadant Omfang, at Lovgivningen ikke med ét Ryk kan gjøre det godt, som den tidligere har gjort galt. Her maa

tages Hensyn, selv om Hensynene kunne være mindre behagelige for Papirforbrugernes store Mængde.

Fra Papirproducenterne foreligge to Andragender, — det ene udarbejdet kort før Toldlovforslagets Forelæggelse i December 1881, det andet kort efter at det havde været til første Behandling i Landstinget. Det første er undertegnet af Drewsen & Sønner, M. Drewsen & Søn, Dalum Papirfabrik, Magle Mølle og Træmasse- & Papirfabriken ved Vejle; det andet af de Samme, paa den sidstnævnte Fabrik nær.

I det første Andragende gives nogen «Oplysning om den indenlandske Papirindustri's Stilling». Papirfabrikanterne skjule ikke: at Bortfjernelsen af den meget betydelige Beskyttelse, Papirindustrien nød gjennem Udførselstolden paa Klude, og at Nedsættelserne af Papirtolden i 1863 — fulgtes af et betydeligt Opsving i den danske Papirindustri. «Ved Indførelse af forbedrede Metoder, ved Anbringelse af betydelig Kapital til Omdannelse og Forbedring af Maskiner og Bygninger lykkedes det de indenlandske Papirfabriker at møde denne Nedsættelse af Tolden samt at optage Konkurrencen med Udlandet, og det indenlandske Markeds Behov blev fuldstændig tilfredsstillet ved Anlægget af flere nye betydelige Papirfabriker.» Det gik altsaa ganske saaledes som Tilhængerne af en liberalere Toldpolitik havde sagt, at det vilde gaa, naar Fabrikerne ved Borttagelsen af noget af den overdrevne Beskyttelse opfordredes til at tage sig sammen. Men Toldloven af 1863 havde ikke været mange Aar i Kraft, før de store Spekulationsaar indtraf. Der blev under dem — tildels fordi Beskyttelsen ogsaa efter Toldloven af 1863 var for stor — sat for megen Kapital fast i Papirindustrien, og deraf

fulgte ganske naturligt den «Overproduktion», der klages over, og som førte til saa lave Papirpriser, at Virksomheden ikke blev saa lønnende som beregnet. «Af de aarlige Regnskaber og Beretninger, der have været afgivne paa de offentlige Generalforsamlinger i de Aktieselskaber, som eje Papirfabriker, vil det være noksom bekjendt, at disse Fabriker ikke i noget Aar siden deres Anlæggelse have været i Stand til at give paagjældende Aktionærer nogetsomhelst Udbytte, ja at de endog have arbejdet med en saa betydelig Tilsætning, at der til sine Tider har været Fare for deres Existens, og at de kun ved Imødekommenhed fra deres Kreditorers Side have kunnet fortsætte deres Virksomhed.» Heri kan der ligge en Anklage for den letsindige Maade, hvorpaa Aktieselskaberne sattes i Scene, men i ethvert Fald ikke noget Argument til Bedste for de bestaaende Toldsatser. I de senere Aar have Forholdene vel bedret sig; men Tabene i de daarlige Aar ere dog ikke forvundne, og Overproduktionen har gjort det nødvendigt at indskrænke Fabrikationen. «Der er sikkert endnu lange Udsigter til, at den indenlandske Forbrug vil kunne optage Alt, hvad de indenlandske Fabriker kunne producere, hvorved det fortjener at bemærkes, at der i 1880 paa Grund af ganske særlige Forhold er blevet anlagt en betydelig ny Papirfabrik her i Landet.» Det udvikles nu videre, at det «ikke med Føje kan paastaas, at Papirfabrikationen overhovedet skulde være en for Danmark unaturlig industriel Virksomhed.» Naturligvis ikke; men det er der da vel heller Ingen, der vil paastaa. Derimod er der vel dem, der ville mene, at det paa den anden Side heller «ikke med Føje kan paastaas» at være «unaturligt», om Papirforbrugerne maatte ønske billigere

Priser end dem, som Beskyttelsen tvinger frem. Og naar det herimod bemærkes, at det «maa erkjendes at ville være uheldigt, om en saa almindelig Forbrugs-gjenstand som Papir ikke skulde endog i alt Væsenligt kunne tilvirkes i selve Landet», saa tro vi, at det ikke staar klart for Forbrugerne, hvorfor det skulde være heldigere for dem at skrive paa dyrt dansk Papir end paa billigt (men ligesaa godt, eller maaske bedre) udenlandsk Papir. I den Slags Sager pleje Forbrugerne, naar det kommer til Stykket, at være Kosmopoliter. Nej, hvad der gjør, at der er Stemning for ikke med ét Ryk at fjerne Papirbeskyttelsen, er ikke Patriotismen, men Hensynet til de betydelige Arbejderkræfter og forskellige Interesser, som nu engang ere blevne forledte til at knytte sig til Papirfabrikationen, og som i alt Fald maa behandles med Lempe. Fabrikanterne beregne, at de danske Papirfabriker (med Grund, Bygninger, Maskiner og Inventarium) repræsenterer en Kapital af mindst 6 à 7 Mill. Kr., og deres aarlige Omsætning udgjør mindst 4 Mill. Kr., medens den aarlige Arbejds lønning alene ved de ovennævnte fem Fabriker løber op til over $\frac{1}{2}$ Mill. Kr. Iøvrigt søge de at vise, at den efter deres Mening høje Arbejds løn, der betales i Danmark, og den efter deres Mening bestandige Overproduktion, der gaar for sig i Udlandet, sætter den danske Papirproduktion i en vanskelig Stilling; og svarer man dertil, at ogsaa de danske Papirforbrugere ere i en ubehagelig Stilling, idet den høje Beskyttelsestold fratvinger dem høje Priser, saa gaar Gjensvaret ud paa, at en Nedsættelse af Beskyttelsen vel vilde ødelægge den danske Papirindustri, — men dog i Længden ikke skaffe Forbrugerne billige Priser.

Fabrikanterne synes at antage, at det store papirforbrugende Publikum i ethvert Fald ikke vil faa nogen Glæde af de lavere Papirpriser, som Beskyttelsens Bortfjernelse muligvis for en Tid kunde medføre; det er Mellemandlerne, Grossisterne, Avisudgiverne og Boghandlerne, der ville inkassere Profitten. Af disse og lignende Grunde anbefale de, at en eventuel Tarifreform i ethvert Fald ikke stiller den danske Papirindustri under mindre gunstige Forhold end de, hvorunder den alt befinder sig.

Imidlertid foreslog Finansministeren nogen Nedsættelse, men dog en mindre end, hvad de tidligere Tarifudkast havde bragt i Forslag.

Toldloven af 1863, der for Papirets Vedkommende baade i en betydelig Grad formindskede Beskyttelsen og simplificerede den tidligere meget sammensatte Tarif, indeholder følgende tre Positioner: groveste, til Skrivning, Tegning eller Trykning ubrugelig Papir svarer 0,5 Sk. pr. Pd.; andet Papir, ogsaa med Farve tilsat i Massen, hvorunder falder Tryk-, Skrive- og Tegnepapir, Kalker-, Silke- og Pergamentspapir m. v. svarer 2,5 Sk. pr. Pd.; Papir med Farve, som ikke er tilsat i Massen, med Forgyldning, Forsølvning, Presning eller andre Sirater, Billeder o. desl. svarer 8 Sk. pr. Pd. For de simpleste Papirsorter foreslog nu Tarifudkastet en Told af 1 Øre, medens Tolden for andet ufarvet eller i Massen farvet Papir foresloges sat til 4 Øre. Her var altsaa en lille Nedsættelse, der bl. A. motiveredes ved den foreslaaede Ophævelse af Tolden paa adskillige af Papirindustriens Hjælpemidler. Men samtidig foresloges (bl. A. for at undgaa Usikkerhed i Toldbehandlingen) en Omredaktion af de to Positioner,

hvoraf vilde følge, at en Del (vel omtrent en Femtedel) af det Papir, der nu indgaar til Tolden 0,5 Sk., fremtidig vilde komme til at svare 4 Øre i Told.

Trods denne sidste Indrømmelse erklærede Papirfabrikanterne sig dog for utilfredse med Forslaget. Medens de i deres første Andragende stærkt havde anket over Kultolden og Tolden paa Papirindustriens Hjælpstoffer, ville de nu i deres andet Andragende — der fremkom efter at Finansministeren havde foreslaaet Ophevelsen af Kultolden og Nedsættelsen af Tolden paa de andre Hjælpstoffer — ikke tillægge de Lettelser, der bydes dem derigjennem, nogen videre Vægt. «For en Papirfabrik, der tilvirker 2 Mill. Pund Papir om Aaret, maa Tabet ved den af den foreslaaede Toldnedsættelse følgende Prisnedgang anslaaes til ca. 24,000 Kr. om Aaret, medens Besparelsen i Fabrikationen som en Følge af de ovennævnte Toldnedsættelser m. v. paa Raa- og Hjælpstoffer neppe kan anslaaes til mere end 5 à 6000 Kr. om Aaret.»

Blandt disse Toldnedsættelser var Nedsættelsen af Tolden paa Træmasse. «Vi havde», skrive Papirfabrikanterne (med Undtagelse af Træmasse- og Papirfabriken ved Vejle), «vi havde ventet, at dette vigtige Raastof fremtidig skulde kunne indgaa toldfrit. Ifølge Udkastet skal der imidlertid i Stedet for den nuværende Værditold (10 pCt.) svares en Vægttold af denne Vare (nemlig 0,25 Øre pr. Pd.). I Betragtning af den Maade, hvorpaa denne Vare gaar i Handelen, forekommer det os, at allerede Forandringen af Tolden fra Værditold til Vægttold frembyder store Betænkeligheder. Træmasse fremstilles i de paagjældende Fabriker i vaad Tilstand og anvendes i Papirfabrikerne ligeledes kun

opløst i Vand. En Indtørring af denne Vare er derfor i og for sig en overflødig og tabbringende Proces og anbefaler sig kun af Hensyn til Transportbesparelser. De danske Papirfabriker, som ikke selv tilvirke Træmasse, ere med Hensyn til dette vigtige Raastof betydelig ringere stillede end mangfoldige udenlandske Papirfabriker, der tillige have Træsliberi og kunne benytte Træmassen uden nogensomhelst Indtørring eller Transportudgift. Medens Træmassen af og til kjøbes i fuldstændig tør Tilstand, er det dog det Almindeligste, at denne Vare indføres her til Landet i en Tilstand, hvori den indeholder et betydeligt Kvantum Vand, i Reglen 50 pCt. Denne faktureres da som «tørtænkt», d. v. s. Prisen fastsættes pr. Pd. efter den Vægt af lufttør Masse, som Varen antages at indeholde. Naar Tolden beregnes efter Værdien, er det selvfølgelig uden Betydning, hvor meget Vand Varen indeholder; men naar Varen skal fortoldes efter Vægt, er det klart, at Toldens Størrelse afhænger af Procentforholdet mellem den virkelige Masse og den Fugtighed, der findes i den paa-gjældende Vare, naar den fremkommer til Fortoldning. For Træmasse, der indeholder 50 pCt. Fugtighed, vil den foreslaede Told i Virkeligheden blive $\frac{1}{2}$ Ø. pr. Pd.» Indførelsen af Vægttold for Træmasse viser sig da herefter at være uhensigtsmæssig for Papirfabrikant-erne, og disse kunne ikke se rettere, end at det eneste Fornuftige er: «helt at hæve Tolden paa Træmasse til Papirfabrikationen», hvorved man vilde «komme ud over alle Vanskeligheder» og tillige komme «i Overensstemmelse med det for Udkastet til Grund liggende Princip: at Industriens Raastoffer i videst mulige Omfang skulle være toldfri», medens det endelig siges: at «for

de indenlandske Træmassefabriker vil en Toldbeskyttelse ikke have nogen Betydning, da de enten selv benytte deres Træmasse til deraf at fabrikere Papir eller arbejde for det lokale Forbrug, hvorved de i Følge Forholdets Natur have en tilstrækkelig gunstig Stilling ligeoverfor Udlandets Konkurrence.»

Men denne Opfattelse deles rigtignok slet ikke af Træmassefabrikanterne, H. v. Deurs (Glentholm), H. Holst (Kloster Mølle og Vilholdt) og J. R. Tams (Lerbæk Mølle). De forlange tvertimod den bestaaende Beskyttelsestold uforandret bevaret. De vide ikke af, at deres «Stilling ligeoverfor Udlandets Konkurrence» er «tilstrækkelig gunstig». De finde tvertimod, at Konkurrencen fra Sverig og Norge allerede nu er «i høj Grad trykkende», og tro, at den vilde blive ødelæggende, om Beskyttelsen nedsattes, saaledes som foreslaet af Finansministeren. Om Træmassens Egenskab som vigtigt Raastof for en stor Industri kan anbefale den til Toldfrihed, undersøge de ikke; men de tro, at da vore Træmassefabriker «benytte nogle af Landets største Vandkræfter», «beskjæftige mange Arbejderfamilier», «forbruge store Kvanta Træ, navnlig Gran, der leveres af Landets egne Skove», og «producere omtrent 4 Millioner Pund tør Træmasse aarlig», — ere de værdige til at nyde Toldbeskyttelse. Træmasse er for dem det færdige Produkt, for Papirfabrikerne derimod Raastof. Derfra Kollisionen! Hvorledes vil den industrielle «Fællesrepræsentation» klare den?

Argumentationen *pro* og *contra* Træmasse-Tolden synes imidlertid ikke at have gjort noget Indtryk paa Landstinget. Derimod var et Flertal her tilbøjeligt til at komme Papirfabrikerne imøde ved at foreslaa den

Papirtold, der nu er 2,5 Sk. (altsaa en lille Smule over 5 Øre), og som Finansministeren foreslog nedsat til 4 Øre, sat til 4,5 Øre. Det er den gyldne Middelvej.

Sammen med Papir hører Tapeter. Papirstapeter fortoldes efter Toldloven af 1863 med 8 Sk. pr. Pd. Men Regeringen har nu, alt efter deres større eller mindre Kostbarhed, foreslaaet dem henførte dels til en Position, hvis Told foreslaas sat til 12 Øre, dels en Position med 16 Øre i Told pr. Pund. Sex Tapetfabrikanter søge gennem en detailleret Udvikling at paavise disse Toldsatsers Utilstrækkelighed, og anbefale i deres Sted henholdsvis 16 og 25 Øre. Det dog meget beskyttelsesvenlige Landsting fandt imidlertid ingen Anledning til at ændre Regeringsforslaget paa dette Punkt.

Under Gruppen Papir hører ogsaa Bøger. Trykte og skrevne Bøger ere og skulle forblive toldfrie; — men en karakteristisk lille Tilføjelse findes der dog i Toldlovsforslaget. Det er Bogbinderne, der have faat sat den igjennem. Ifjor henvendte endel kjøbenhavnske Bogbindere sig til Finansministeren med en Besværing over, at der er Told paa Materialet til Bøgers Indbinding, men derimod ikke paa indbundne, trykte og skrevne Bøger. Hvad der kunde følge heraf, søgtes tydeliggjort ved at fortælle, om «et tysk Bogbinderfirma, der gennem sin Agentur havde ladet opkjøbe Exemplarer i tusindvis af danske Psalmebøger i Raamateriale», hvilke derefter indførtes indbundne til Danmark. Sligt fandtes ikke blot skadeligt for «vore Interesser», men ogsaa «uforeneligt med Statens». Og denne Opfattelse deltes af Finansministeren, der derefter foreslog indført i en af Papirgruppens Positioner en

Passus saalydende: «indbundne eller indhæftede Bøger med dansk Text, naar de indføres i Partier» . . . fortoldes med 12 Øre pr. Pund.

Porcellænsindustrien, tidligere en af den danske Regerings mest udprægede Kjæledægger, nyder ifølge den bestaaende Tarif den meget betydelige Beskyttelse af en Told paa 8 og 16 Sk. pr. Pd., henholdsvis for hvidt og for dekoreret Porcellæn. Ogsaa Finansminister Estrup finder denne Told «altfor høj», og foreslaar den nedsat til henholdsvis 10 og 20 Øre pr. Pd. Men hermed ere Porcellænsfabrikanterne, Bing & Grøndahl og G. A. Falck, naturligvis meget misfornøjede. De spaa de værste Følger af en saadan Nedsættelse. Medens de ved Kultoldens Frigivelse kun mene at ville tjene hver 1000 Kr., beregne de ved Porcellæntoldens Nedsættelse at ville tabe henholdsvis 29,300 Kr. og 20,800 Kr. De indrømme dog, at Exportproduktionens og de fineste Luxusvarers Priser ikke ville blive berørte af Toldnedsættelsen, — og deraf følger, at den oven-citerede Tabsberegning bliver mindre afgjørende. Men selv om den var rigtig, vilde Toldnedsættelsens Forkastelighed jo slet ikke dermed være bevist. Den bestaaende Beskyttelse vilde da have indbragt de to Fabrikanter 50,000 Kr. mere, end den foreslaaede Told vilde gjøre det. Men Spørgsmaalet er, om der for Lovgivningsmagten er Grund til fremdeles at sørge for, at disse 50,000 Kr. føres fra de mange Porcellænsforbrugeres Lommer over i de to Fabrikanter. Naar Lovgivningsmagten ændrer Toldsatser, tager den altid Penge ud af den ene Mands Lomme og lægger dem i den andens; men den Mand, fra hvem Pengene blive tagne,

vil aldrig indrømme Forandringens Berettigelse, hvorimod Modparten i Reglen vil være meget villig hertil, og Porcellænfabrikanter ville aldrig blive enige med Porcellænforbrugerne om Porcellæntolden. Hvad Fabrikanterne anføre om de mange Arbejderfamilier, der leve af Fabrikationen, om den høje Arbejds løn i Danmark og den lave i Udlandet, de smaa Forhold i Danmark, den vanskelige Adgang til Raastof, de gode, smagfulde danske Varer og de smagløse udenlandske, — ere Argumenter, der ogsaa fremføres af de andre Industri-drivende. De eneste positive Oplysninger af særlig Interesse ere disse: Bing & Grøndahls Produktion i 1881 var 300,000 Pd., hvoraf 140,000 dekoreredes. Den kgl. Porcellænsfabriks gennemsnitlige aarlige Produktion er 250,000 Pd., hvoraf omtrent en Fjerdedel dekoreres. En Assistance have de to Fabrikanter faaet fra adskillige Malere, Figurmagere, Drejere, Brændere, Forglødere, Slibere, Slemmere, Lerrullere, Kapseldrejere, Formbærere, Guldpolerere, Oljeglasurere m. fl. Porcellænarbejdere, der indstændigt anmode om Beskyttelsens uforandrede Bevarelse, da de maaske ellers maatte miste «vort Erhverv; dette vilde for os være en fuldstændig Ulykke, eftersom vort Arbejde for Størstedelen er af speciel Natur, og der derfor ikke vilde blive Anvendelse for vore Kræfter i nogen anden beslægtet Retning, i alt Fald her i Landet».

Tolden af Tobaksblade og Stilke er efter Toldloven af 1863 5 Sk., med Krigsskatforhøjelsen af 1864 7 Sk. pr. Pd. Indførselen heraf er meget stor (omtrent 6 Mill. Pd.), og ved at forhøje hin Told til 25 Øre (en yderligere Forhøjelse fandtes «betænkelig»), ville adskillige af de Tab, de foreslaaede Toldnedsættelser vilde

medføre, blive «kompenserede». Tolden paa Cigarer er 32 Sk., med Krigsskatforhøjelsen 40 Sk. pr. Pd. Indførselen heraf er ubetydelig (omtr. 60,000 Pd.), og under Hensyn hertil er Tolden paa Cigarer ikke foreslaaet forhøjet (men endog nedsat til 80 Øre), samtidigt med Tolden paa Tobaksblade, da den ringe og ikke stigende Indførsel af Cigarer ligeoverfor den stærke og stigende Indførsel af Tobaksblade «turde tyde paa, at Varen i Forhold til Raamaterialet allerede er belagt med en høj Afgift.» Endelig svarer anden Tobak — Røg-, Skraa- og Snustobak — efter Loven af 1863 8 Sk., med Krigsskatforhøjelsen 10 Sk. pr. Pd., og «da den forholdsvis ringe Indførsel af disse Tobakssorter synes at tyde paa, at det nuværende Beskatningsforhold mellem disse Varer og raa Tobak med en Afgiftsforskjel af 3 Sk. pr. Pd. turde være vel meget til Gunst for den raa Tobak», foreslog Finansministeren Forskjellen reduceret til 5 Øre, altsaa Tolden paa anden Tobak sat 30 Øre pr. Pd. Men disse Forslag have en Mængde Tobaksfabrikanter underkastet en Kritik, der ganske vist gjør det sandsynligt, at det foreslaaede Forhold mellem Tolden paa raa Tobak og Tolden paa fabrikeret Tobak ikke er det rette. Naar den foreslaaede Told af 25 Øre for Raatobak akcepteres (der kunde vel være Grund til at sætte den endnu højere), bør Tolden paa Cigarer næppe være lavere end 1 Kr., og Tolden paa andre Fabrikata 35 Øre. Dette er Tobaksfabrikanternes Opfattelse, og Landstinget har tiltraadt den. Men naar Tobakstolden forhøjes som foreslaaet, har Landstingsudvalgets Flertal anset Forholdsregler, snarest Forbud, ligeoverfor den indenlandske Tobaksdyrkning som nødvendige og opfordrer Finansministeren til at forelægge et Forslag i den Retning.

Ministeren, der tidligere selv var af denne Mening og i sin Tid har forelagt Lovforslag derom, maa imidlertid nu have forandret sin Opfattelse. Det siges i Motiverne, at den indenlandske Tobaksdyrkning «rettest bør lades ubeskattet og tilladt som hidtil»; thi «Tobaksdyrkingen her i Landet er af saa lidet Omfang, og synes dertil snarest at være i Aftagende, at dens Beskatning og den dermed nødvendiggjorte minutiøse og besværende Kontrol, eller et Forbud imod denne Dyrkning, vilde staa i et urimeligt Forhold til dens Betydning.» Tobaksdyrkingen er af lidet Omfang; men Spørgsmaalet er jo netop, om den større Told ikke skulde kunne foranledige en mere almindelig Dyrkning. I 1871 var i Danmark 228 Tdr. Land, i 1876 kun 148 Tdr. beplantet med Tobak, deraf 75 Tdr. i Egnen omkring Fredericia og 71 Tdr. omkring Middelfart.

De vidtløftige Manufakturvarepositioner ere Gjenstand for flere forskjelligartede Udtalelser. Medens Manufakturhandlerforeningen underkaster den bestaaende Tarif en begrundet Kritik og forlanger Toldnedsættelser og periodiske Toldrevisioner, forlange adskillige Manufakturfabrikanter Beskyttelse. De ledsages af en Skare Vævere, der — med ført Pen — forsøge en Art Kritik af Børsudvalgets Forslag, — en Kritik, der mere udmærker sig ved sin ejendommelige Tone end ved sin overbevisende Kraft. Skræddere, Hattemagere, Bundtmagere, Rebslagere og Tovværksfabrikanter forlange ligeledes Beskyttelse, hvorimod en Fiskenetforhandler anbefaler Toldophævelse eller -nedsættelse. Af andre Haandværkere kunne nævnes Guldsmedene, Bødkerne, Handskemagerne, Stenhuggerne, Drejerne, Kobbersmedene, Kurvemagerne, For-

gylderne og endnu flere, der alle, hver for sit Fag, forlange Beskyttelse. Om Tagpapfabriker, Farvefabriker, Chokoladefabriker og adskillige flere Fabriker gjælder det Samme. Men de fra dem fremsendte Aktstykker indeholde ikke Meget af Interesse. Hist og her har Landstinget ment at burde tage Hensyn til Beskyttelses-Andragenderne; men paa andre Punkter har det ikke kunnet opfylde Ønskerne. Saaledes har det ikke fundet Anledning til at bevare Tolden paa Jordfarver til Beskyttelse for et enkelt Fabrik anlæg, Silkeborg Farvefabrik, «tilmed da en Told af 2 Øre ifølge den i selve Andragendet angivne Pris paa disse Farver vilde være uforholdsmæssig høj.» Og kun et Mindretal har ment i Overenstemmelse med Skrædderforeningens Andragende at burde foreslaa, at Klædningsstykker i alle Tilfælde fortoldes som Ydertøjets Hovedstof med et Tillæg til dettes Told af 100 pCt. Derimod har et Flertal af Hensyn til de indenlandske Rebslagerier ment at burde blive staaende ved en Told af 1,5 i Stedet for 1 Øre pr. Pd. At den nuværende høje Told paa Fiske-net i det Mindste bør nedsættes, indrømmer Udvalget den Fiskerets-Grosserer, der derom har tilskrevet det, og efter Samraad med Finansministeren foreslaas, at de skulle fortoldes efter Stoffet. Væverhaandværket har hele Udvalget ønsket at beskytte, og har akcepteret Regeringens Forslag i den Retning. Ogsaa Kobbersmedenes Ønsker har det søgt at imødekomme. Derimod har det ikke fundet sig foranlediget til at imødekomme Guldsmedenes Ønske om «en meget betydelig Forhøjelse af Beskyttelsen»; men i Anledning af en Indstilling fra tre Guldsmede opfordrer det Finansministeren til at tage Spørgsmaalet om Udstrækningen af

Statskontrollen til indført Guld- og Sølvarbejde under Overvejelse. Handskemagerne har Landstingets Flertal indrømmet, at Nedsættelsen af Handsketolden fra 72 Skill. til 70 Øre, saaledes som foreslaaet af Regeringen, er for stærk, og at den neppe bør sættes lavere end til 1 Kr. 20 Ø. Skomagerne vil Flertallet endog indrømme en yderligere Beskyttelse: 1 Kr. pr. Pd. imod den nuværende Told af 32 Skill. I Særdeleshed af finansielle Grunde har Flertallet ikke kunnet følge Mindretallet, naar det foreslaar Ophævelsen af Tolden paa alt uforarbejdet eller raat forarbejdet Træ, indbefattende Tømmer og Træ, — en Forholdsregel, der i høj Grad vilde lette Stillingen for adskillige Haandværkere og gjøre en tilsvarende Nedsættelse i Beskyttelsestolden for indenlandsk Tømmer- og Træarbejde fuldt forsvarlig.

De foregaaende Afsnit af denne Oversigt have vist, at de Industridrivende ikke blot have kunnet forene sig i det Negative i Klager og Misfornøjelse, men at de ogsaa have afgivet positive Fællesudtalelser om en betydelig Række af Spørgsmaal, om Organisationen af industrielle Organer, Tilvejebringelsen af en Industristatistik, Forandringer i og Tillæg til Næringsloven, Statstilskud til de tekniske Skoler, Forholdsregler mod Haandværkssvende-Vandringen m. m. Vor Oversigts sidste Afsnit giver derimod at forstaa, hvad en Fællesudtalelse om Toldsagen vil have at betyde. En Udtalelse som den paa Silkeborg-Mødet i Juli d. A. vedtagne om «Tilslutning i det Væ-

senlige» er enten en Misforstaaelse eller noget ganske Intetsigende. De Industridrivende X, Y, Z udtale i Fællesskab deres «Tilslutning», — men paa visse Betingelser. X forlanger, at Tolden paa Y's og Z's Produkter reduceres, medens den forhøjes for X's Varer. Y mener, at Tolden i en utilladelig Grad begunstiger baade X og Z, medens den træder Y alt for nær. Og Z er meget rede til i Fællesskab med X og Y at udtale sin «Tilslutning», naar Lovgivningsmagten blot vil være saa venlig at vedtage nogle Smaaændringer, hvorved Z for en billig Pris kan faa, hvad X og Y producere. og for en høj Pris kan sælge til X og Y, hvad Z producerer. Bortset fra disse Smaadifferenser ere X, Y og Z «i det Væsenlige» enige.

Rettelse.

S. 139 L. 18 f. o. «næsten» læs «næst».
